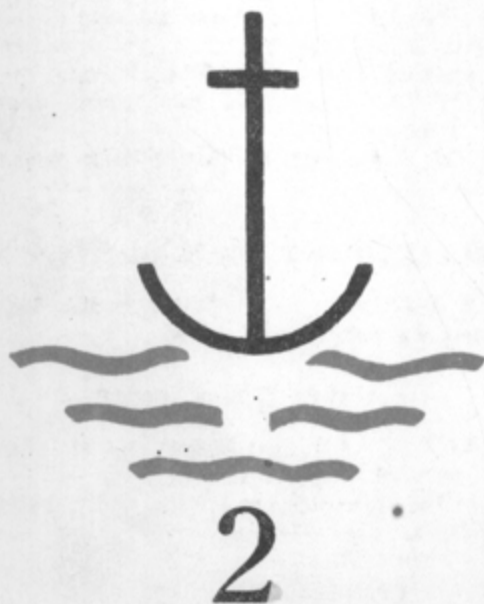


MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI



C U P R I N S U L

Anul XXXVII, nr. 2

martie—aprilie 1987

Redacția : Denaturări regretabile și erori condamnabile. — — 4

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Diacon prof. NICOLAE ACHIMESCU : Biserica — păstrătoare a
Sfintei Scripturi. — — — — — 8

STUDII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Ponțiu Pilat sau echivocitatea unei
atitudini. — — — — — 15
Pr. lector IOAN MIHĂLȚAN : Învățătura despre chipul lui Dumne-
zeu în om privită interconfesional. — — — — — 24
Pr. prof. CONSTANTIN RUS : Chipul preotului după Sfinții Trei
Ierarhi. — — — — — 32
FLORIAN DUDAȘ : Vechile biserici de piatră din Hălmagiu și cti-
torii lor. — — — — — 40

AMVONUL PREOȚILOR

Protos. IOASAF GANEA : Duhul grăirii în deșert. — — — — — 51
Prot. dr. ZENO MUNTEANU : Lepădarea de sine și purtarea crucii. 53
Monahul NICOLAE DELAROHIA : Timpul smochinelor. — — 55
Prot. ION BUNEA : Rugăciunea din Ghetsimani. — — — — 60
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre ființa și
atributele lui Dumnezeu. — — — — — 62
Pr. IOSIF CIOCLODA : Cuvînt de învățătură despre conștiința
morală. — — — — — 68

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Pr. prof. NICOLAE MORAR : Sînt admise improvizațiile și „rețe-
tele” în materie de rugăciune ? — — — — — 72

URME DIN TRECUT

Dr. GERHARDT HOCHSTRASSER : Monetăria și „cămara de sare”
din Lipova în secolul al XIV-lea. — — — — — 78
Prof. MIU STRĂIN : Un episod al rezistenței antihabsburgice din se-
colul al XVIII-lea. — — — — — 83

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA : Vincentiu Babeș — promotor al
luptei pentru cauza națională și bisericească. — — — — 86

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Importante noutăți tehnice. Productivitate sporită. Asimilări de noi
produse industriale. Utilaje pentru industria minieră. Granule de ba-
zei. Productivitate record. Sonde noi în funcțiune. Turbinele Reșiței

MITROPOLIA BANATULUI

2

martie—aprilie 1987

ANUL XXXVII

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI



COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinte :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot TEODOR GREUCEAN vicar administrativ la
Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.
Dr. IOAN TULCAN, funcționar la Centrul eparhial
Arad.
- Corectori :** Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.
Preot IOAN D. ȚIRNEA
Diacon MIRCEA LAUȚAȘ
- Redactor :** Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

DENATURĂRI REGRETABILE ȘI ERORI CONDAMNABILE

Istoria poporului român și nu mai puțin a Bisericii noastre strămoșești s-au bucurat mereu de atenția cercetătorilor care i-au elucidat toate perioadele, începînd cu cele mai vechi. Din păcate, încă din secolul trecut au apărut anumiți mistificatori care ne-au contestat vechimea și continuitatea, data și locul certificatului nostru de naștere ca popor. Am fost transformați dintr-odată în „pri-begi“ apăruți întîmplător în Carpați, veniți nu prea se știe de unde din Balcani și răspîndiți întîmplător pe meleagurile ce de fapt ne aparținuseră dintotdeauna. Cine erau, în fond, mistificatorii ? Exact urmașii celor sosiți la sfîrșitul secolului IX în Panonia, în căutarea unor spații mai fertile, părăsindu-și pentru totdeauna teritoriul propriu de etnogeneză.

Nu ne este în intenție să prezentăm, aici și acum, sumarul mărturiilor incontestabile privind obîrșia și continuitatea poporului român pe spațiile ce ne-au definit dintotdeauna și însemnează patria noastră, cu „rîul și ramul“ ei. Oricine le cunoaște, din atîtea materiale cîte s-au publicat de-a lungul vremii. Revista noastră însăși s-a făcut ecoul cercetărilor privind numeroase aspecte ale trecutului zbuciumat al poporului și Bisericii noastre strămoșești. Mai mult, continuitatea daco-romană, latinitatea limbii noastre, fizionomia spirituală a poporului nostru, geniul său creator au fost recunoscute chiar de istoriografii străini, de mulțimea călătorilor care au traversat așezările românești, lăsînd și impresionante documente asupra noastră, care se odihnesc în atîtea arhive istorice ale lumii. Ele au fost în bună parte studiate, puse în valoare, editate și reeditate, devenind accesibile tuturor. S-au făcut atîtea descoperiri arheologice, studiate cu deamănuntul de reputeți cercetători în domeniu, autohtoni și strini, care și-au spus cuvîntul, clar și răspicat, înlăturînd orice urmă de îndoială asupra incertitudinilor și dezavuărilor diseminate cu dispreț suveran, cu nonșalanță

și cinism. Istoriografii străini, imparțiali, discipoli ai adevărului, au conceput chiar tratate, mai ample sau mai restrinse, asumându-și sarcina restabilirii adevărului în confruntările și controversese generate de inși aflați în serviciul unor pretense „teze științifice“.

Se pune o firească întrebare : cum se explică apariția denigrărilor, a denaturărilor și răstălmăcirilor ? De fapt, falsul și disprețul adevărului istoric are la temelie cauze profunde, obiective și subiective. La finele veacului XVIII, o anume teamă, justificată, pusese stăpânire pe oligarhia străină ce stăpânea atunci spațiul intracarpatic, în complexul Imperiului habsburgic mistuit de atâtea contradicții naționale. Prea erau mulți „valahii“, prea erau conștienți și mândri de obârșia lor, de limba, datinile și obiceiurile lor, de credința lor apostolică păstrată cu sfințenie ; prea tare au scuturat „sacrele așezăminte“ sub „regele“ lor Horea. Disprețului aristocratic, născut în saloanele habsburgice, față de acești „opincari“ nefericiți, i-a fost atunci asociat cinismul negării — în ciuda evidențelor — a însăși certificatului lor de naștere, a prezenței și existenței lor dintotdeauna la ei acasă. Li se contesta și nega totul : obârșia, „legea“, spiritualitatea, vocația și rostul în lume. Scopul — niciodată enunțat — era însă clar : spre a-i putea exploata cât mai ușor și mai bine, dacă se putea, pînă la sfîrșitul veacurilor. Disprețul și cinismul au înlocuit pentru totdeauna adevărul, în scrierile patronate și dirijate de suprastructura feudală străină românilor din arcu carpat, iar pe măsura scurgerii timpului devenea mereu mai agresivă. Duhul de libertate ce străbătuse Europa în mișcările revoluționare ale veacului XIX, angajîndu-i deopotrivă și pe români, trebuia reprimat cât mai repede și cu orice risc. Imperiul habsburgic, care trozne din toate încheieturile, a recurs atunci la ultima lui șansă de supraviețuire : dualismul austro-ungar. Au urmat cinci decenii de cumplită închisoare a naționalităților, în care românii trebuiau să dispară definitiv de pe scena vieții intracarpatic. Vestigiile trecutului lor trebuiau distruse, peste tot acolo unde se știa de ele, ca nu cumva să mai rămînă vreo piesă care să le mai poată aminti obârșia și gloria de odinioară ; campania denigrărilor se îndrepta spre forme mereu mai paroxistice. Cinismul a îmbrăcat treptat forma represiunii, pe măsură ce se accentua criza profundă a monarhiei bicefale, dar și odată cu creșterea capacității de rezistență a națiunii oprimăte. Așa se explică dezagregarea rapidă a acestei alcătuiți monstruoase în convulsiile pri-

mului război mondial, tocmai datorită încorsetării unui număr mare de națiuni sub blazonul habsburgic.

Se părea că în veacul nostru, cei ce au avut de învățat din greșelile înaintașilor au renunțat definitiv la disprețuirea altor popoare, a istoriei și patrimoniului lor sacru cultural și național, mai ales că omenirea a cunoscut și urgia celui de al doilea război mondial, trimițând la stîlpul infamiei orice ideologie agresivă, șovină și revanșardă care i-a dat naștere. Au trecut peste patru decenii de cînd lumea și-a reinstaurat bunul simț al respectului reciproc al demnității tuturor popoarelor și națiunilor, al statelor, cu configurația și specificul lor, ca un drept inalienabil garantat reciproc. Se recunoaște unanim că istoria fiecărui popor este bunul său propriu, că el singur și-o cunoaște cel mai bine așternînd-o pe hîrtie în consecință, că disprețul și eroarea voite nu mai au ce căuta în universul contemporan, ca un vestigiu amar dat uitării pentru totdeauna.

Și totuși, în ciuda unor realități indiscutabile și spre stupefacția lumii, „eroarea“ dirijată din umbră își arată colții din nou. Ei îi poate cădea victimă orice popor, dacă nu este reprimată la timp. Sub egida Academiei de Științe de la Budapesta a apărut, în cursul anului 1986, o vastă lucrare intitulată „Istoria Transilvaniei“, în trei volume însumînd circa 2 000 pagini. O numim, pentru că este cea mai recentă, dar de fapt este reluarea acelorași teze demult intrate în desuetudine. S-a schimbat doar tonul utilizat, dar în esență este renașterea sub alte forme a aceleiași atitudini de dispreț și aroganță, cu vădită finalitate politică, prin contestarea dreptului sacru al poporului nostru asupra unei părți a meleagurilor sale ancestrale, o recrudescență voalată a acelorași idei revizioniste specifice epocii horthyste și respectiv nazismului și fascismului.

Se pune întrebarea : cu ce drept și-au permis autorii să însăleze istoria unui teritoriu ce nu le aparține, eludînd conștient toate probele oferite de știința istoriei, opinia exprimată clar și precis de reputați cercetători din chiar teritoriul discutat ? Se știe că în multe părți ale lumii apar tratate de istorie privind cîte o altă țară, un alt popor, dar ele sînt întotdeauna fie traduse din limba respectivă, fie scrise pe baza unei atente analize a întregii bibliografii editată în țara respectivă. Nu a fost deloc cazul cu această carte nu demult ieșită din teascuri.

Ni se contestă din nou, cu cinism, certificatul de naștere, vechimea și continuitatea, ne sînt disprețuiți înaintașii, adevăruri și fapte istorice sînt interpretate abuziv, denaturate grav, în ciuda evidențelor. Numai că autorii sînt inconsecvenți chiar cu ei înșiși : uneori îi critică pe partenerii vienezi ai oligarhiei pestane, alteori îi disculpă, în funcție de finalitatea urmărită, dar niciodată nu stigmatizează lanțul ororilor provocate de suprastructura lor proprie din imperiul dualist.

Oportunismul autorilor acestei cărți pseudo-științifice merge pînă la a contesta justetea constituirii unor state naționale în centrul și sud-estul Europei, la sfîrșitul primului război mondial după descompunerea imperiului bicefal, trăind nostalgia reconstituirii acestei „închisori a națiunilor“. Credem că este suficient să amintim doar atît : nici una dintre națiunile și nici unul dintre popoarele care și-au exprimat voința cu claritate în acea zi memorabilă de 1 decembrie 1918, în marile adunări de la Zagreb, Ljubljana, Bratislava și Alba Iulia, nu și-au denunțat și nici revocat vreodată hotărîrea luată atunci, nici în perioada interbelică și nici în cea postbelică, în ciuda propagandei și invitațiilor directe și indirecte avansate de niște curioase rămășițe ale unor vremi demult apuse. Hotărîrea luată în cetatea unității neamului nostru reflectă voința de neclintit a întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților, iar cei ce-și imaginează că o pot schimba vreodată își pierd vremea în zadar. Suferințele îndurate în acei ani odioși ai dictaturii horthyste, lupta întregului popor pentru refacerea unității amputate sînt și ele o chezășie în această direcție.

Din fericire, practica erorii intenționate și a denaturărilor nu mai poate prinde teren în mijlocul lumii largi, ca o propagandă intrată demult în desuetudine. Omenirea este conștientă că asemenea procedee nu fac decît să învenineze atmosfera internațională. Mai mult, în ceea ce ne privește, așa cum arăta recent cel mai iubit fiu al poporului nostru, Președintele Nicolae Ceaușescu : „Orice alt fel de abordare a problemelor, orice încercare de denaturare a realităților este în contradicție cu interesele reale atît ale poporului ungar cît și ale poporului român !“

În spiritul vocației sale ancestrale de pace și înțelegere cu toate naționalitățile conlocuitoare, cu toate națiunile și popoarele lumii, în țara noastră au fost înlăturate definitiv și irevocabil orice fel de discriminări de orice caracter și nuanță, asigurîndu-se drepturile

fiecărei naționalități, dreptul fiecărui cetățean la împlinirea plenară a personalității sale, România devenind un adevărat exemplu la scară mondială pentru osmoza sufletească creată între toți fiii ei. O expresie grăitoare este și ecumenismul local promovat pe plan religios între toate cultele existente, conlucrarea, colaborarea și într-ajutorarea lor în promovarea mai binelui obștesc, în stimularea, cu mijloacele proprii, a muncii creatoare pentru înălțarea patriei spre culmile civilizației și progresului. Este o vastă operă, de rodnicie incontestabilă, pentru binele tuturor, aflată sub girul unității de monolit a întregului nostru popor în jurul Conducătorului său iubit, Președintele Nicolae Ceaușescu.

Acesta este răspunsul concret, al faptelor, al evidențelor cunoscute pe toate meridianele globului, dat denaturării adevărului cu dispreț și cinism de cei ce trăiesc încă nostalgia unor vremi de tristă amintire, dar care rămân oricum ireversibile.

Redacția

BISERICA PĂSTRĂTOARE A SFINTEI SCRIPTURI

Biserica este cea care păstrează și interpretează Sfânta Scriptură, deoarece însuși Mântuitorul Iisus Hristos, a hotărât să-și ofere cuvîntul Său prin Biserică, în Duhul Sfînt, drept putere de viață și trăire, întotdeauna același și mereu corespunzător epocii pe care o traversează și membrii Bisericii. Tocmai de aceea, Biserica rămîne peste timp o unitate indestructibilă și neschimbabilă dintre divin și uman, dintre Hristos și umanitatea impregnată de un permanent „nou” caracteristic evoluției vieții. Cuvîntul Mîntuitorului păstrat nealterat în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, a rămas întotdeauna cuvîntul revelat al lui Hristos Cel neschimbabil, mereu Același în Biserica Sa, dar tocmai prin Biserică mereu înnoitor și rodnic.

1. *Biserica — mediul firesc de cunoaștere și trăire a conținutului Sfintei Scripturi*

Întreaga descoperire dumnezeiască, aflată în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, este cuvîntul și lucrarea divină, ce angajează întreaga umanitate căreia Iisus Hristos i-a restituit caracterul spiritual dinamic.

După cum pe alte planuri, „cuvîntul” își manifestă dinamismul său, pe planul duhovnicesc al mîntuirii, el angajează, activează și devine eficient numai prin Biserică. Din acest punct de vedere, Biserica este Hristos ca descoperire integrală, mereu eficient și activ. Fiul lui Dumnezeu întrupat continuă să lumineze și să încălzească pe cei ce cred în Biserică, în Duhul Sfînt, nu numai pînă la sfîrșitul veacurilor, ci în veșnicie. Descoperirea dumnezeiască în Hristos are „un dinamism profetic,

un profetism în mișcare" ¹, mereu activ și eficient, dar numai în Biserică, deoarece numai Biserica este cea care păstrează legătura fundamentală și organică dintre cuvîntul dumnezeiesc și izvorul acestuia, Iisus Hristos.

Fiecare dintre noi trăiește eficiența cuvîntului lui Hristos, în funcție de imprimarea Lui în sufletul nostru și de nivelul spiritual atins. Dar niciodată nu ne simțim pe deplin desăvîrșiți, deoarece Revelația poartă în ea plenitudinea vieții, depășind infinit limitele stării noastre de crea-tură și chemîndu-ne în permanență la un progres infinit ². Astfel, Sfînta Scriptură prezintă pe Iisus Hristos sub forma cuvîntului Său dinamic, eficient, și a cuvîntului la fel de dinamic și eficient al sfinților apostoli despre lucrarea mîntuitoare a lui Hristos. În același timp, ea prezintă și modul în care Dumnezeu lucrează în continuare în vederea dobîndirii de către noi a stării de asemănare cu El, pînă la sfîrșitul lumii.

Dinamismul și eficiența Sfintei Scripturi nu sînt însă posibile decît în Biserică și prin Biserică. De fapt, fără Biserică n-ar fi existat nici Sfînta Scriptură. Canonul Cărilor Sfinte este opera Bisericii, a lucrării și mărturiei ei. Ele au fost scrise în Biserică și Biserica a fost aceea care a confirmat autenticitatea lor apostolică. Biserica își are obîrșia directă în lucrarea sfinților apostoli, călăuzită și întărită de Sfîntul Duh. Biserica are, așadar, o înțietate de timp și de funcție față de Sfînta Scriptură ³. Ea nu a luat naștere prin intermediul Sfintei Scripturi, a luat ființă în sînul Bisericii și spre folosul ei, ca fixare în scris a unei părți a Tradiției apostolice, a unei părți a descoperirii. Prin aceasta, Sfînta Scriptură a devenit izvor de hrană duhovnicească pentru Biserică și pentru credincioșii ei, pe care îi hrănește cu Hristos și îi păstrează în Hristos, mereu viu și deschis spre ei prin Sfînta Tradiție.

Biserica este, astfel, singura care înțelege Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție ca o expresie vie și dinamică a puterii lui Hristos și singura care actualizează această putere, prin lucrarea Sfîntului Duh prezent în ea, sensibilizîndu-i pe credincioși pentru receptarea lui Hristos. Biserica îl face pe Iisus Hristos eficient, activ, lucrător în ea prin Duhul Sfînt și astfel este singura capabilă să înțeleagă și să interpreteze în mod autentic Sfînta Scriptură. Biblia nu poate fi înțeleasă decît în Biserica în-suflețită și călăuzită de Sfîntul Duh. În acest sens, Biserica dobîndește o cunoaștere a adevărului mai mare decît cea pe care o putem avea de la textul scris al Scripturii ⁴.

Cuvintele Sfintei Scripturi se împlinesc și capătă sens în cei ce le ascultă și le primesc, tocmai prin lucrarea Sfîntului Duh, deoarece ele sînt

¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I., București, 1978, p. 51.

² Pr. prof. Constantin Galeriu, *Biblia în Biserica Ortodoxă*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 9—10/1985, p. 595.

³ Prof. N. Chițescu — I. Todoran — I. Petreună, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. I, București, 1958, p. 174.

⁴ Prof. N. Chițescu, *Scriptură, Tradiție și tradiții*, în „Ortodoxia” nr. 3—4/1963, p. 372.

„duh și viață” (Ioan 6, 63), sînt „cuvinte ale vieții veșnice” (Ioan 6, 68). Ca atare ele pot fi crezute și produc viață veșnică în cei ce le ascultă, numai dacă lucrează Sfîntul Duh în ei. În acest sens, Mîntuitorul spune foarte clar : „Cel care este de la Dumnezeu ascultă cuvintele lui Dumnezeu ; de aceea voi nu le ascultați, pentru că nu sînteți ai lui Dumnezeu” (Ioan 8, 47). Ca să fim, deci, „ai lui Dumnezeu”, trebuie să avem pe Duhul în noi, trebuie ca El să fie lucrător în noi, căci Hristos este sensul ultim al existenței noastre, prin sensibilitatea operată și întreținută de Duhul Sfînt. Ca atare, Hristos însuși lucrează în cei ce ascultă cuvintele Sale și le primesc⁵. Astfel, Sfînta Scriptură devine una din formele prin care cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos se păstrează nu numai în cuvintele rostite odinioară de El, ci și în cuvintele pe care El ni le adresează permanent.

Sfîntul Duh în Biserică actualizează și permanentizează cuvintele Sfîntei Scripturi. Iisus Hristos glăsuiește și acum și va glăsi întotdeauna pînă la sfîrșitul veacurilor întru Duhul Sfînt. Sf. Maxim Mărturisitorul surprinde foarte clar permanenta bogăție actuală a Cuvîntului lui Dumnezeu : „E nevoie de multă știință (duhovnicească) pentru ca înlăturînd mai întîi cu grijă vîlurile luterelor care acoperă Cuvîntul, să putem privi cu mintea dezvăluită pe Cuvîntul însuși, stînd de Sine și arătînd în Sine limpede pe Tatăl, atîta cît e cu putință oamenilor”⁶.

Prin cuvintele Sfîntei Scripturi, în Biserică, Iisus Hristos continuă să ne vorbească și nouă și ca atare să ne îmbie să răspundem la aceste cuvinte cu fapta noastră, să lucreze în acest fel și în noi, întru Duhul Sfînt, deoarece „Iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului” (Matei 28, 20). Este un dinamism al Sfîntei Scripturi prin Biserică, în baza căruia Mîntuitorul ne vorbește întotdeauna la fel cum ne-a vorbit atunci cînd era pe pămînt, printre noi, dar în același timp într-o formă mereu nouă și înnoitoare, în funcție de epocă, de pregătirea și înțelegerea noastră spirituală. Este același cuvînt al lui Dumnezeu, este aceeași Sfîntă Scriptură, dar care revarsă în permanență alte și alte bogății de sensuri duhovnicești, după bogăția infinită a Izvorului acesteia, Iisus Hristos.

Primirea bogăției de sensuri duhovnicești, îmbogățirea credinței personale prin citirea Sfîntei Scripturi, sau meditarea conținutului ei, seface întotdeauna în comuniune cu ceilalți, în comunitatea și comunicarea oferită de Biserică. Fără Sfînta Scriptură credința noastră ar slăbi și conținutul ei ar săraci cu timpul, dar fără Biserică, Sfînta Scriptură nu ar putea fi mereu aceeași și nici actualizată și mereu eficientă. Acțiunea dinamică și eficientă a Sfîntei Scripturi, în Biserică, este punerea în lucrare a descoperirii dumnezeiești păstrate în ea, pregătirea credincioșilor pentru lucrarea lui Iisus Hristos.

⁵ Pr. prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte, cuvinte și imagini*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1968, p. 377.

⁶ D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, p. 57.

2. Lucrarea Sfintei Scripturi prin Sfânta Tradiție, în Biserică

Biserica explică și aplică Sfânta Scriptură, în conținutul ei autentic, prin Tradiția apostolică păstrată de ea, cea care a furnizat întotdeauna adevărata explicare și aplicare a ei. Tradiția a format, a menținut și menține Biserica, iar Biserica este obligată să păzească întregul conținut al Sfintei Scripturi, în sensul ei autentic și în înțelesul în care i l-a transmis Tradiția apostolică de la care ea nu are dreptul să se abată. Tradiția nu este o realitate independentă de Sfânta Scriptură care o conține în forma propovăduită și trăită de sfinții apostoli, în Biserică, iar Tradiția conține Scriptura în forma în care a fost interpretată de Biserică, astfel încât Scriptura există întotdeauna în Tradiție și Tradiția în Scriptură⁷. Sfânta Scriptură devine vie și eficientă prin Tradiție, iar Tradiția subzistă prin practicarea ei de către Biserică, mediul în care se imprimă conținutul Scripturii, dar prin Tradiție. O restrângere a descoperirii dumnezeiești doar la Sfânta Scriptură ar însemna, de fapt, o renunțare „la veacurile de viață creștină, începând cu sfintele slujbe dumnezeiești și sfârșind cu datinile și tradițiile creștine locale și universale”⁸. Dacă n-ar fi receptată, meditată și trăită în același mod apostolic, Sfânta Scriptură n-ar constitui un factor de viață și trăire în Biserică. Sfânta Scriptură se receptează, se asimilează și se predică în permanență, în modul apostolic de la început.

Sfânta Scriptură a fost privită întotdeauna prin Tradiție și în dinamismul ei a intrat și a fost receptat (sensul „Scripturii, așa cum de la început, „în vremea Apostolilor, forma practică a revelației s-a născut dintr-o dreaptă înțelegere și aplicare a formei ei memoriale, fixată mai târziu în Scriptură”⁹. În Tradiția sfinților părinți, dezvoltată și adâncită prin sinoade, a pătruns fluxul continuu al comentariilor Sfintei Scripturi, iar în aceste comentarii s-a ținut seama de Tainele Bisericii, de disciplina ei, de crezul, rugăciunile și viața spirituală din ea. Tradiția este plină de Scriptură, iar textul Sfintei Scripturi nu poate fi separat de modul tradițional al interpretării lui, care a început din perioada în care nu era scris, de la sfinții apostoli.

Fără mărturia Sfintei Tradiții, a Bisericii Sfânta Scriptură ar rămâne o carte simplă și lipsită de autoritate, pusă în situația de a fi insuficient și rău interpretată. Astfel, referindu-se la epistolele Sfântului Apostol Pavel, Sf. Apostol Petru scrie foarte clar că în ele „sînt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare” (II Petru 3, 16). De aceea, este necesară mărturia conștiinței Bisericii întregi, iar Sfânta Tradiție reprezintă tocmai expresia mărturiei Bisericii apostolice¹⁰.

⁷ Diacon asist. I. Bria, *Scriptură și Tradiție. Considerații generale*, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1970, p. 397.

⁸ Pr. prof. Petru Rezuș, *Împlinire și dezvoltare doctrinară*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 3—4/1985, p. 182.

⁹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfânta Tradiție. Descrierea noțiunii și întinderea ei*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1964, p. 88.

¹⁰ Pr. prof. D. Radu, în *Îndrumări Misionare*, București, 1986, p. 37.

În Biserica Ortodoxă, în care locuiește Duhul Sfânt, Mintuitorul Iisus Hristos însuși își interpretează cuvintele Sale din Scriptură, deoarece „tilcuirea Scripturii prin Tradiție, în Ortodoxie, înseamnă că apostolii se tilcuiesc pe ei înșiși. Ortodoxia lasă cu umilință pe apostoli să se tilcuiască pe ei înșiși, adică ceea ce au lăsat scris să se tilcuiască prin ceea ce au lăsat nescris, și invers. Biserica are măsura întreagă a apostolilor, duhul lor. Tradiția este stabilirea Duhului lui Hristos, Care a vorbit prin apostoli”¹¹.

Prin Hristos și în Duhul lui Hristos, Tradiția devine o comunicare a Duhului Adevărului (I Corinteni 12, 3), viața Duhului în Biserica ce asigură cunoașterea adevărului (II Corinteni 4, 6 ; Coloseni 2, 8). Duhul Sfânt are o acțiune revelatoare în Tradiția care ne îndrumă, ne întărește și lucrează în Biserică pentru înțelegerea cuvântului Sfintei Scripturi. Duhul, care i-a inspirat pe autorii cărților sfinte, însuflețește Biserica, păstrând vie conștiința prezenței apostolilor în permanența vremii „Acolo, unde este Biserica, este și Duhul lui Dumnezeu ; și unde este Duhul lui Dumnezeu este și Biserica și tot harul Său. Iar Duhul este adevărul” (Sf. Irineu)¹².

3. *Sfânta Scriptură izvor permanent de trăire întru Hristos în Biserică*

Sfânta Scriptură conduce spre Biserică și constituie fundamentul ei concret pe care se sprijină și la care se referă întotdeauna : „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Matei 24, 35). Biserica a păstrat cu sfințenie cuvintele Mintuitorului, în viața și trăirea ei, sensul și duhul apostolic al descoperirii dumnezeiești. Indiferent de timp sau loc, Biserica are puterea de a înțelege și trăi în mod infailibil conținutul descoperirii, deoarece ea însăși este lucrarea Duhului Sfânt care operează în permanență în ea, ajutînd-o să înțeleagă și să-și însușească autentic și practic conținutul descoperirii dumnezeiești.

Ca mijloc de transmitere a revelației, Sfânta Scriptură nu este o simplă colecție de „texte doctrinare sau descrieri istorice”, ci este Cuvîntul lui Dumnezeu (Evrei 4, 12), care se descoperă permanent, în Biserică, în acțiunea sa de mîntuire. Ea oferă continuu mărturii despre modul în care Dumnezeu intră în relație cu credincioșii. Iisus Hristos este și conținutul Sfintei Scripturi, credința și fidelitatea față de ea reprezentînd actul întîlnirii noastre cu Iisus Hristos. Interpretînd cuvîntul Scripturii, Biserica îl oferă în permanență ca pe un izvor de putere și trăire pentru credincioșii ei. Fiecare cuvînt al ei ne conduce spre Cel ce le-a rostit și le-a oferit spre trăire, punîndu-ne în legătură cu El. Sub acest

¹¹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfînta Tradiție. Descrierea noțiunii...*, p. 84.

¹² Prof. N. Chitescu, *Scriptură, Tradiție...*, p. 383.

aspect, orice lectură biblică poate fi privită dintr-o perspectivă sfințitoare. Ne hrănim euharistic cu cuvântul Scripturii pentru a intra în comuniune și a ne împărtăși cu Hristos.

Între Biserică și Sfinta Scriptură este o relație organică ce semnifică legătura existentă între Hristos și cuvântul Său, mereu viu și viabil prin Biserică, în Duhul Sfint. Din această perspectivă, Sfinta Scriptură este un mijloc de întărire a noastră, de progres duhovnicesc real, de trăire autentică întru Hristos, fără să „riscăm să micșorăm sau să expunem uscăciunii chipul Său în Biserică”¹³. De aceea, credincioșii Bisericii ortodoxe cred că „Hristos este în ei, li se împărtășește în Euharistie și în celelalte Taine, ca Persoană dincolo de cuvinte, mai mult decât prin cuvinte, ca Persoană în care se cuprind total darul și cuvântul”¹⁴. Interpretarea Sfintei Scripturi fără simțirea prezenței lui Iisus Hristos, o goleşte de sens și viață, rupe legătura cu El și îi sărăcește conținutul. Cuvintele Sfintei Scripturi capătă în Biserică o lumină tot mai pregnantă, se lămuresc în permanență și rămân pentru totdeauna, deoarece nu sînt străine de Dumnezeu, ci tocmai dimpotrivă. Ele sînt înaintări cu Hristos și întotdeauna în conformitate și concordanță cu adevărurile evanghelice pe care le-am cunoscut mai înainte¹⁵. În acest proces de permanentă cunoaștere și trăire a lui Dumnezeu, credinciosul se descoperă și se cunoaște tot mai mult și pe sine însuși, progresînd în conștiința de sine și crescînd în lumina lui Dumnezeu.

Toate adevărurile cuprinse în Sfinta Scriptură au profunzimi spirituale și trepte nesfîrșite, deoarece Hristos însuși are o adîncime infinită de putere iubitoare și îndrumătoare care ne cheamă mereu mai sus în înțelegerea acestor adevăruri.

Înaintarea în cunoașterea și trăirea lui Dumnezeu, pe baza cuvîntului Sfintei Scripturi, reprezintă o înaintare și un progres continuu pe plan spiritual, dar în același timp și o întoarcere, o revenire. Mai întii, pentru că noi nu putem cuprinde niciodată infinitatea realității divine, în care putem descoperi mereu alte adîncimi și apoi pentru că Dumnezeu transcende orice formă de cunoaștere, exprimare și trăire, fiind mai presus de ele, iar categoriile omenești de cunoaștere și exprimare sînt neputincioase în fața lui Dumnezeu care rămîne absolut.

Cine nu progresează în cunoașterea lui Dumnezeu prin „înaintare” și „întoarcere” sau revenire, se pierde și cade — așa cum scrie Sf. Grigorie de Nissa — „rămînînd multă vreme într-o stare, într-un aspect al realității divine, său confundînd infinitatea apofatică a lui Dumnezeu cu o formă de cunoaștere și de exprimare limitată, cu un idol”¹⁶.

¹³ Diacon asist. I. Caraza, *Sfînta Tradiție la unii teologi evanghelici actuali și punctul de vedere ortodox*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1980.

¹⁴ Pr. prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Hristos în Biserica răsăriteană*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1973, p. 10.

¹⁵ Idem, *Revelația ca dar și îgăduință*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1968, p. 195.

¹⁶ Idem, o.c., p. 192.

Numai Biserica este cea care ne oferă posibilitatea acestei cunoașteri și trăiri continue a lui Dumnezeu, permanent înnoitoare și rodnică în sufletele noastre, deoarece numai prin ea și în Duhul Sfânt Care sălășluiește în ea ne cheamă Hristos până la sfârșitul veacurilor, la acea comuniune harică și plină de iubire, în care își găsește sensul existența noastră creștinească.

Diacon prof. NICOLAE ACHIMESCU

PONȚIU PILAT SAU ECHIVOCITATEA UNEI ATITUDINI

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

Ponțiu Pilat este un nume. Implicarea lui în „procesul” Mîntuitorului Iisus Hristos este o problemă. Exceptînd rolul său în acest proces, istoria nu-i atribuie alte fapte vrednice de a-i reține numele și renumele. Poate doar . . . alte asasinate.

De aproape două milenii, despre Ponțiu Pilat s-a scris foarte mult. Este posibil să se fi spus totul. Și totuși se mai scrie și se va mai scrie, poate dintr-o nevoie de redimensionare proprie a chipului și atitudinii insolitului personaj din istoria creștinismului. Nenumărați cărturari i-au cercetat viața, activitatea, structura intimă. I-au reținut cuvintele, gesturile, comportamentul, iar în „Crez”, creștinii îi evocă numele.

Ponțiu Pilat a fost privit din unghiuri diferite și apreciat în consecință. Unii biografi au pus accentul pe calitatea sa de administrator, apărînd cu fidelitate interesele Imperiului roman. Alții scot în evidență violența, cruzimea lui, și aproape toți îl surprind în aceleași ipostaze, dominate de caracterul său labil și echivoc. Al cincilea procurator — sau, după aprecieri mai recente prefect al Iudeii între anii 23—26 e.n. — Ponțiu Pilat n-a fost, poate, nici mai bun și nici mai rău decît alți prefecti și guvernatori ai imperiului care, pentru a stăpîni conglomeratul de neamuri și popoare, cu însușiri și tradiții diferite, foloseau toate mijloacele diplomatice și militare. Totuși, el are un destin aparte. Ceea ce-l singularizează este permanența sa în „Crezul” creștinilor.

A condus provincia Iudeii subordonat legatului Siriei și se bucura de protecția împăratului Tiberiu (14—37), deși se temea de el. Avea reședința în Cezareea Palestinei, dar venise la Ierusalim în preajma paștilor vechi-testamentare. Se adunau, cu prilejul acestei sărbători, la templul din Ierusalim, mulți din afara Iudeii, iar Pilat se temea de tulburări populare. Se stabilise alături de palatul ridicat de Irod cel Mare în cinstea împăratului roman, în turnul Antonia, unde era concentrată cohorta din Ierusalim. Sinistră coincidență ! Cel ce avea să pronunțe sentința de moarte pe cruce, pășește pe urmele celui care căutase Pruncul minunat,

născut în staulul Betleemului, spre a-l ucide și, pentru a nu-l scăpa, uci-sese mii de prunci. Pontiu Pilat luase locul unui rege orgolios și viclean, lacom și pătimăș, urit de iudei și disprețuit de romani. Irod refăcuse templul pentru iudei, dar deasupra lui așezase acvila romană. Poate fără să știe, Pontiu Pilat a săvârșit ceea ce nu izbutise viciosul rege, cu care se aseamăna în multe privințe. Era „cînd visător și melancolic, cînd neliniștit și minios” (Papini). Filon din Alexandria relatează că Agripa I îl prezentase împăratului Caligula (37—41) ca pe un om „crud și corupt”. Caligula, urmașul lui Tiberiu, pentru numeroase represii sîngeroase, l-a depus din funcție și l-a trimis în exil la Vienna, pe malul Ronului, în Galia, de unde nu s-a mai întors. Un „smintit în dizgrație” se înecă într-un lac, după unele tradiții, sau, după altele, își sfîrșește viața ca Iuda Iscarioteanul.

În aceste reflecții nu urmărim cursul sinuos al vieții sale, ci doar „un punct nodal”, momentul care, fără nici un merit personal, i-a înscris numele în documente de valoare universală. Pentru acest scop este inutil să apelăm la versiunile creștine sau păgîne, intitulate „Actele lui Pilat”, scrieri apocrife fără valoare, sau la opiniile scriitorilor care s-au ocupat de viața și activitatea lui. Toate atestă doar faptul că Iisus a trăit, a suferit, a fost răstignit și a înviat în timpul guvernării sale. Pontiu Pilat constituie un termen de referință pentru istoricitatea Mîntuitorului Iisus Hristos. Pentru a cunoaște rolul său în procesul Mîntuitorului ne ajung relatările Sfintelor Evanghelii. Apelăm la alți autori (biografi, exegeți) numai pentru unele detalii neesențiale.

Citind Evangheliile, zguduit de tragica lor evocare, oricine se poate întreba dacă se poate vorbi de „un proces” al Mîntuitorului Iisus Hristos. Un proces religios, unul politic, un asasinat? Cine l-a condamnat? Legea mozaică, legislația romană?

În proces se confruntă două lumi cu vechi și prestigioase tradiții justițiare. Succesul în această confruntare atîrnă de forța cazuistică a „combatanților”. Justiția romană s-a impus întregii lumi cucerite de legiunile Romei. „Legea veche” a iudeilor, apărută și în robie și păstrată cu strășnicie, nu se considera cu nimic inferioară. De fapt, ambele aveau proceduri de judecată bine organizate. Mulți specialiști în materie de justiție antică afirmă că procedura penală în dreptul iudaic a fost mai umană ca la alte popoare. Practica iudaică recomandă multă prudență în condamnare, iar procedura de cercetare era blindă și fără părtinire. Se acorda o deosebită atenție apărării acuzatului: „Să nu faceți nedreptate la judecată; să nu cauți la fața celui sărac și de fața celui puternic să nu te sfiești, ci cu dreptate să judeci pe aproapele tău. Să nu umbli cu clevetiri în poporul tău și asupra vieții aproapelui tău să nu te ridici” (Leviticul 19, 15—16). Față de cel ce greșește se recomandă îngăduință, dar și obligația de a-l mustra fără dușmănie. În mod obișnuit, tribunalul izraelit era alcătuit din oameni care cunoșteau bine „legea” (preoți și seniori), aveau experiență și se bucurau de bun nume în fața poporului. El se constituia ori de cîte ori se iveau cazuri de judecată. În Ierusalim funcționau mai multe tribunale (23 după unii). Acuzatul, de orice culpă, avea dreptul să opteze pentru unul dintre aceste tribunale. Sfinții Evanghe-

liști nu amintesc nimic despre „opțiune” în procesul lui Iisus. El a fost dus în fața sinedrului, marele consiliu care lucra sub conducerea arhierului în funcțiune. După aprecierea specialiștilor, sinedrul își are obârșiile în „sfatul celor 70 de bătrâni” așezat de Moise : „Atunci Domnul a zis către Moise : „Adună-mi șaptezeci de bărbați dintre bătrânii lui Israel, pe care-i știi tu că sînt căpetenii poporului și supraveghetorii lui și du-i în cortul adunării, ca să stea cu tine acolo, că mă voi pogori acolo și voi vorbi cu tine și voi lua din Duhul care este peste tine și voi pune peste ei, ca să ducă ei cutine sarcina poporului și să nu o duci numai tu singur” (Numerii 11, 16—17). Numărul membrilor sinedrului s-a ridicat la 71 și se compunea din arhierii (saduchei) și cărturari (farisei), adică din suprastructura socială a vremii.

Cînd tribunalul emitea o sentință de achitare, acuzatul era eliberat imediat. Dacă era vorba de o sentință de condamnare, aceasta nu se comunica în aceeași zi, ci a treia zi. În cele două zile libere, judecătorii mai discutau și cîntăreau acuzele, ca nu cumva să fie osîndit un nevinovat.

Bătaia (tortura) nu era practică și nici batjocura. Procesele se judecau ziua, în fața publicului, înaintea porților cetăților sau la umbra unui măslin. Învinuiții se apărau singuri, dar, cum am amintit, existau și apărători, care se postau pe un podium deasupra acuzatului. Acuzații nu se țineau arestați, ci se judecau imediat. Simbăta și în sărbători nu se țineau ședințe de judecată. La ședințe participau doi grefieri, cel din dreapta consemna depozitiile de apărare, cel din stînga pe cele de acuzare. După gravitatea cazului, un număr de „servitori” asigurau paza și ordinea ședințelor.

Interesantă era „ceremonia” conducerii la locul de supliciu. Condamnatul, în mod obișnuit, era condus de două persoane, cu funcții înalte, spre locul de execuție. Practica juridică mozaică recurgea la acest procedeu, pentru a oferi posibilitatea celor ce deținea probe noi să intervină în favorul condamnatului. Dacă pe parcurs ele apăreau, cei doi demnitari se întorceau cu osînditul la judecător pentru reluarea în dezbatere a cazului. Pentru ușurarea suferințelor, condamnaților la moarte li se administrau anumite narcotice.

Pedepsele cele mai grele erau : lapidarea, tăierea cu sabia, arderea, fascele aplicate pe corp, amenda în bani etc. Răstignirea nu era în practica iudeilor. A fost luată de la fenicieni și aplicată de romani. Între crimele capitale se numărau : blasfemia, idolatria, călcarea sabatului, vrăjitoria.

Am menționat cîteva aspecte (cunoscute) din procedura vechi testamentară de judecată, pentru a le raporta la procesul Mîntuitorului.

Trebuie subliniat faptul că și Roma trimitea guvernatori, prefecti sau alți demnitari, în provinciile cucerite, cetățeni distinși care cunoșteau bine și aplicau corect legislația romană (desigur n-au lipsit nici excepțiile). Față de supuși, adică față de străini, Roma recomanda o atitudine autoritară, dar demnă. „Populus romanus”, avînd cele trei rădăcini etnice, latină, sabină și etruscă, ținea mult la procedura de judecată.

Avocatura era considerată ca o distinsă ocupație intelectuală. Nu era, la început, o profesiune remunerată. Oricine, dispunând de anumite calități retorice, avea dreptul să intervină într-un proces pentru a lua apărarea acuzatului. Remunerarea era chiar interzisă; se urmărea doar „adevărul”. Totuși oratorii urmăreau un țel: prestigiul în viața politică, mai ales în perioada republicii. Istoria retoricii amintește multe nume care au ajuns la celebritate, cum au fost: Catul cel Bătrîn, Caius Gracchus, Marcus Tullius Cicero (care a debutat într-un proces de crimă), Mucius Scaevola etc. În perioada imperiului, „oratoria de bară” era o profesiune remunerată.

Ponțiu Pilat n-a fost nici retor, nici „iuris consultus”, dar prin rostul și funcția sa în Iudeea cunoștea, sau trebuia să cunoască, procedura de judecată romană și desigur și pe cea locală. În timpul vieții și activității pămîntești a Mîntuitorului reprezentanții autorizați ai celor două justiții se urau reciproc. Ura era generată, în primul rînd, de relația politico-socială dintre asuprit și asupritor. La aceasta se mai adăugau și motive subiective: adversitatea dintre Ponțiu Pilat și preoțimea superioară a iudeilor, în frunte cu Ana și Caiafa. Ponțiu Pilat era în permanent conflict cu locuitorii Țării Sfinte. Din frecvențele sale altercații cu ei Pilat a ieșit, înfrînt (politic și moral), aproape de fiecare dată, deși a folosit forța armată și a săvîrșit numeroase asasinat. Chiar la intrarea în Ierusalim, ostașii, din ordinul lui Pilat, purtau „icoanele de argint ale împăratului”, sfidînd religia poporului, care considera acest fapt a o ațîțare dololatrică. Poporul se revolta. Pilat cedează și retrage emblemele trimițîndu-le la Cezareea. A fost prima înfrîngere politică a prefectului roman în Iudeea. Pilat aduce, din nou, niște table votive închinat împăratului roman. Iudeii se adresează împăratului Tiberiu și acesta poruncește retragerea tablelor votive. O nouă înfrîngere a prefectului, deși, prin soția sa Caludia Procula, se bucura de oarecare considerație în fața împăratului Tiberiu. Dar fapta lui Pilat cea mai gravă, care a nemulțumit poporul, se referă la „prădarea templului”. El plănuise construirea unui apeduct, pentru aprovizionarea Ierusalimului cu apă din „iazurile lui Solomon”. Deși pentru asemenea lucrări publice, Roma îi oferea mijloacele necesare, Pilat cere „cu împrumut” tezaurul templului iudaic, pe care și l-a însușit, prădînd o vistierie obștească. Populația se revoltă. Ponțiu Pilat ordonă măcelărirea răsculaților — o faptă crudă, nici prima și nici ultima, dar care l-a determinat pe istoricul Iosif Flaviu să-l numească „dușman al iudeilor și prădător al tezaurului templului”, iar pe Filon din Alexandria să-l considere „brutal și lacom, capabil de execuții sumare și ilegale”.

Am citat doar cîteva aspecte ale raporturilor dintre Ponțiu Pilat și iudeii din Ierusalim, spre a evidenția atmosfera în care s-a desfășurat procesul Mîntuitorului. Din Sfintele Evanghelii este bine cunoscută și această etapă a operei de mîntuire obiectivă săvîrșită de Fiul lui Dumnezeu întrupat și de aceea ne vom referi doar la cîteva aspecte legate de subiectul pe care îl abordăm.

Procesul Mintuitorului debutează cu respectarea dreptului iudaic, cu adunarea probelor de vinovăție. Arhiereu în funcțiune era Caiafa, dar cel care veghea și dirija era Ana, socrul său. Ana (Anna sau, cum îl numește Iosif Flaviu, Ananus), fiul lui Peth din Alexandria, reprezenta o familie cu tradiții și autoritate. Saducheu experimentat, ocupase mai mulți ani funcția de „mare preot”. Cinci fii ai săi fuseseră arhierei. Atunci, în mare funcție sacerdotală era ginerele său, dar Ana era de fapt conducătorul comunității.

Inocent, Iisus apare în fața sinedriului, demn și netulburat. Refuză să răspundă la întrebări sau răspunde scurt, concis. Divinul Învățător cunoștea cu anticipație întrebările, escamotările și urmările. Îl acuzau partidele politice, fariseii și saducheeii, pe care i-a combătut, zarafii pe care i-a scos din templu. Un aristocrat iudeu, Nicodim, încearcă o apărare procedurală, dar renunță la intervenția aspră a marelui preot Caiafa. Față de Iisus, care lezase interese de castă, nu s-au respectat principiile legii, nu l s-au admis apărători. El urma să se apere singur, dar El continua să fie liniștit, o liniște care, paradoxal, neliniștea acuzatorii. Iisus depășise chinurile tanatice în rugăciunea din grădina Ghetsimani. Tagma fariseilor și saducheorilor a pregătit motivele, negustorii, argintul, puterea romană ostașii și împreună l-au condamnat la moarte, dar nimeni n-a înțeles că „așa trebuia să se împlinească scripturile” (Matei 26, 54).

Caiafa uzase de toate mijloacele pe care i le acordase legea și experiența personală, pentru ca acuzatul să-și recunoască vina. Dar Iisus tace, nu de teamă, ci fiindcă știa totul.

Deși Sfintele Evanghelii — singurele izvoare autentice și complete cu privire la Mintuitorul Iisus Hristos — redau sumar desfășurarea procesului, totuși relatarea lor ne oferă suficiente date pentru a cunoaște oamenii implicați în această dramă ce trebuie să aibă loc înaintea Învierii. După toate încercările făcute, unica „vină” găsită a fost răspunsul lui Iisus, prompt și edificator, în sensul că este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu: „Tu ai zis-o. Și vă spun încă: de acum veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta puterii și venind pe norii cerului” (Matei 26, 64). După relatarea Sfintului Evanghelist Marcu, răspunsul Mintuitorului este mai clar: „Eu sint...” (Marcu 14, 62). Oricum, răspunsul parcă nu se adresează lui Caiafa, ci dincolo de existența efemeră a marelui preot, tuturor generațiilor viitoare. În consecință sentința a fost dată după o procedură sumară: condamnarea la moarte pentru o gravă vină religioasă — hulă împotriva lui Dumnezeu, dovedită cu martori și recunoscută de acuzat, după aprecierea sinedriului.

Sentința trebuia executată imediat, înainte de sărbătoarea pascală, dar sinedriul nu avea și dreptul de a aplica sentințe capitale, de cînd se instaurase stăpînirea romană. Acest drept îl avea reprezentantul Romei, dispunînd de „jus gladii”. Și nici procuratorul imperial nu avea dreptul de a condamna la moarte un cetățean roman, Iisus, însă, nu era cetățean roman, deci Ponțiu Pilat, în cazul acesta, avea dreptul suveran de a judeca, de a condamna și a executa sentința de condamnare, ceea ce știa

prea bine Caiafa și judecătorii care-l asistau. Astfel, în faptul dimineții, după sfatul preoților și bătrînilor, Iisus, legat și bine păzit, a fost predat lui Pontiu Pilat, Iudeii L-au trimis doar pentru confirmarea și executarea sentinței, dar Pilat trebuia să apere demnitatea și prestigiul justiției romane și, în consecință, să judece cazul cu depline puteri, deși Iisus se afla sub efectul legii mozaice pentru abateri religioase. Pontiu Pilat se vedea într-o situație dilematică : pe de o parte, conform uzanțelor, era obligat să apere autoritatea religioasă a poporului supus, pentru a evita tulburările ; pe de alta să apere prestigiul justiției romane.

Momentul psihologic culminant, susceptibil de interpretări contradictorii, în desfășurarea dramei îl constituie dialogul prefectului roman cu Iisus în pretoriu. A fost Pilat sincer față de Iisus ? A avut el o zvicnire de umanism, curajul de a-și impune convingerea proprie și să apere prestigiul justiției romane, la care îl îndreptăța și-l obliga rangul ? În aparatul administrativ al marelui imperiu, guvernatorii și prefectii aveau un rol secundar, dar erau investiți cu „dreptul sabiei”. Pontiu Pilat a văzut și „a simțit” nedreptele învinuirii și totuși a confirmat sentința de moarte. A avut oare simțul justițiar ?

Pentru Pontiu Pilat, Iisus era un „profet popular” în conflict cu marii preoților. Nu ataca imperiul, nu ațîta la revoltă și lui nu-i cauza bătaie de cap. Privit sub unghi politic, Iisus era un iudeu fără importanță. Auzise și el că profetul acesta ar fi zis : „Dați cele ce sînt ale cezarului, cezarului și cele ce sînt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu” (Luca 20, 25). Știa că marii poporului îl urăsc pe Iisus și că ei L-au arestat, cerîndu-i și lui ostași. Mai știa că aceștia folosesc toate mijloacele, de la flatare pînă la amenințare, pentru a-l determina să intervină. Era bine informat de tot ce se făcuse pînă în momentul în care i s-a adus acuza-tul. Și totuși . . .

Pontiu Pilat se stabilise în cetățuia Antonia. Renunțase la somptuosul palat al lui Irod, în care locuiseră unii dintre predecesorii săi. Antonia era situată în partea nord-vestică a platoului pe care se înălța templul. De pe terasa acestei cetăți se comunicau poporului dispozițiile stăpînirii. Terasa comunica și cu pretoriul (sala de judecată). Procesul lui Iisus urma să se desfășoare acolo, în pretoriu. Acuzatorii însă, au refuzat să intre în pretoriul păgîn, ca să nu se spurge înainte de a consuma „mielul pascal”, așa încît Pontiu Pilat a fost nevoit să accepte piața publică pentru judecată. Pe Iisus, însă, L-a reținut în pretoriu. După un sumar interogatoriu, Pontiu Pilat iese din pretoriu și întreabă lumea adunată și instigată : „Ce pîră aduceți acestui om ?” (Ioan 18, 29). Răspunsul străzii, tumultuos și agresiv, nu spune nimic precis : „De n-ar fi fost acesta un făcător de rele, nu l-am fi dat ție” (Ioan 18, 30). Se pare că Pontiu Pilat încercase să evite amestecul într-un conflict religios, particular și minor, care nu privea prestigiul și siguranța imperiului. Răspunde cu abilitate : „Luați-L voi și judecați-L după legea voastră” (Ioan 18, 31). Dar după legea lor, Iisus era judecat și osîndit la moarte. Acuzatorii așteptau doar confirmarea și executarea sentinței. Conștienți că romanul nu va lua în seamă „motivele religioase”, ei transpun vina pe

plan politic. Escamotează motivele religioase (hula, amenințarea cu dărîmarea templului, declarația că este Fiul lui Dumnezeu) și recurg la alte acuze : că răzvrătește poporul, că îl îndeamnă să nu plătească dările și s-a declarat pe Sine „împărat”. Pentru a ucide un coasuprit, acuzatorii cereau sprijinul asupritorului lor. Așteptau un „Mesia-rege”, dar acum îl denunță ca „rege”, deoarece nu corespundea așteptărilor lor politice. Îl acuză de răzvrătire exact cei ce așteptau un răzvrătit.

Raportate la Iisus, acuzele pot fi considerate calomnii, dar cum le apreciasse Ponțiu Pilat ? El nu se lasă ușor înșelat. Apără încă justiția romană, deci „audiatur et altera pars”. Se întoarce în pretoriu, unde îl lăsase pe Iisus. Față în față, acuzatul și judecătorul cu depline puteri. Dialogul este redat mai amplu de Sfinții Evangheliști. „Ești regele iudeilor ? Întrebare directă. E aspră ? E blindă ? În orice caz, răspunsul putea rezolva definitiv situația, dar răspunsul depășește capacitatea de înțelegere a păgînului : „De la tine zici aceasta, sau alții ți-au spus despre Mine” (Ioan 18, 34). Iisus știa de unde pornește acuzația de „rege al iudeilor”. Și Ponțiu Pilat știa. Totuși răspunde : „Au doară eu sînt iudeu ? Neamul Tău și mai marii preoților Te-au dat mie. Ce ai făcut ? Îl lămurește Iisus spulberîndu-i spaima : „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta . . .” „Dar împărat ești ?” — mai vrea să știe Pilat. Iisus i-a răspuns : „Tu însuți zici că sînt împărat. Eu pentru aceasta m-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul. Oricine este din adevăr ascultă glasul Meu”. „Ce este adevărul ?” (Ioan 18, 35—38). Ponțiu Pilat putea să fie liniștit. Acuzatul nu rîvnise un tron pămîntesc. Dar „ce este adevărul ? „Ponțiu Pilat nu era filozof, ci soldat. El nu problematizează afirmația acuzatului. Totuși o neliniște ciudată pătrunde în zonele mai profunde ale conștiinței sale. Relațiile sale cu lumea exterioară sînt dictate de sentimentul datoriei față de împăratul de la Roma, iar față de împărat nu se simte cu nimic vinovat. Dar ce să facă el cu Omul acesta care vorbește de adevăr ? O tresărire de conștiință îl îndreaptă tocmai spre . . . adevăr. Iese, din nou afară : „Eu nu aflu nici o vină în El !”. Era și aceasta o sentință — cea bazată pe adevăr, o sentință demnă de justiția romană. Aceasta este opinia sinceră a lui Ponțiu Pilat, dar el nu are tăria să și-o susțină, să și-o impună. Plutește incert între adevăr și minciună. Acuzatorii insistă, multiplică acuzele. Pilat mai rezistă. Îl îndeamnă pe Iisus să se apere : „Nu auzi cîte mărturisesc împotriva Ta ?” (Matei 27, 13). Iisus nu-i răspunde, nu se apără, uimindu-l pe Pilat. Să fi văzut Ponțiu Pilat o aprobare, prin tăcere, a acuzelor ? Să fi înțeles el ceva din „Adevărul” despre care vorbea acuzatul ? Să fi observat el la acest neobișnuit acuzat o atitudine de dispreț față de calomnii ? Să fi înțeles Ponțiu Pilat că acuzatul desființează deosebiriile dintre oameni, după criterii etnice sau rasiale, că El proclamă drepturile omului, nu supremația unui neam, fapt pentru care era condamnat ? Oricum, Sf. Evanghelist, martor la fazele acestei drame, a reținut faptul că „Pilat căuta chip ca să-L elibereze (Ioan 19, 12). Dar cum ? A ieșit din nou spunîndu-le : „Eu nu-i găsesc nici o vină, dar aveți un obicei ca de Paști să vă eliberez un osîndit. Voiți deci să vă eliberez pe împăratul iudeilor ?”

(Ioan 18, 38—39). Acuzatorii cer eliberarea lui Baraba și răstignirea lui Iisus. Un sentiment de spaimă clatină din nou echilibrul prefectului roman. Aude glasuri : „De-L vei slobozi pe Acesta, nu ești prieten cezarului . . .” Se succed luciditatea și exaltarea, generozitatea și cruzimea, pe un fond uman labil. Pilat se temea. Se temea de amenințări, de vacarmul mulțimii, de perspectiva unei revolte. Clătinarea i-a sesizat-o și credincioasa sa soție Claudia Procula sau, după tradiție, Procla, care i-a trimis un mesaj : „Nimic să nu ai cu dreptul Acela, că multe am suferit azi în vis pentru El” (Matei 27, 19). Noblețea sufletească a unei femei din lumea păgînă (sau, după unele opinii, convertită cu puțin anterior la mozaism) devine chiar un semn al deschiderii învățăturii Celui răstignit pe cruce spre lumea păgînă. Demersului ei se adaugă, în orele următoare, declarația spontană a centurionului roman : „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost Acesta” (Matei 27, 54). Pontiu Pilat însuși a declarat în finalul dramei : „Nevinovat sînt de sîngele Acestuia” (Matei 27, 24).

Pînă la finalul dramei, Pontiu Pilat se gîndise cum să iese din penibilă situație. Sf. Evanghelist Luca relatează că Pilat a recurs și la alt șiretlic, înainte de episodul cu Baraba. Deslușind în vociferările acuzatorilor cuvîntul Galileea, Pilat a întrebat „dacă omul este galileian”, după care L-a trimis pe Iisus la Irod Antipa ce „domnea” în acea provincie, dar cu prilejul sărbătorilor se aflase și el în Ierusalim. Tip de satrap oriental, tetrarhul Irod Antipa huzurea în palatul lui Irod cel Mare. Irod s-a bucurat mult cînd L-a văzut pe Iisus deoarece auzise de El și nădăjduia să vadă vreo minune făcută de El. Mai mult Irod se temea de El. Se temea că El este Sf. Ioan Botezătorul, pe care-l decapitase, și-l credea înviat din morți. L-a întrebat multe, dar Iisus nu i-a răspuns nimic. Mai marii preoților și cărturarii îl învinuiau și în fața lui Irod. Iar Irod, împreună cu ostașii săi, batjocorindu-L și rîzînd de El, L-a îmbrăcat în veșmînt luminat — ca semn distinctiv de aspirație la domnie — trimițîndu-L din nou la Pilat. Anterior învrăjbiți, Irod Antipa și Pilat au devenit prieteni în acea zi (Luca 23, 12). Pe alți doi adversari îi împăcase ura comună. Totuși chemîndu-i pe mai marii preoților, Pilat le-a declarat, din nou, pentru a treia oară (Luca 23, 22), că nici el, și de data aceasta nici Irod, nu-l găsesc nici o vină vrednică de moarte, deci, aplicîndu-I o pedeapsă, îl va slobozi (Luca 23, 5—16). În mod firesc, trebuia să emită sentința de eliberare. Dar el ezită, vîdîndu-și caracterul labil și recurge la compromisuri ilegale și inumane. Ordonă ca Iisus să fie bătut. Ostașii l-au pus în mină o trestie și pe cap o cunună de spini și cu veșmînt de porfiră L-au îmbrăcat . . . Bătaia, la romani, era o pedeapsă foarte grea și uneori sfîrșea cu moartea. Ea exista și în practica Țării Sfinte, dar numărul loviturilor era limitat (Deuteronom 25, 3). În acea ținută, Pilat L-a scos afară pe Iisus zicînd : „Iată omul !” (Ioan 19, 5). A regizat acest spectacol sinistru pentru a-i impresiona pe acuzatorii care cereau insistent răstignirea ? Judecătorul cu puteri discreționare a devenit complet dezorientat. Slăbiciunea se îngemănase cu lașitatea, autoritatea lui a fost compromisă. Întreabă ca un supus, inversînd rolurile : „Dar ce să fac cu Iisus, care se cheamă Hristos ? (Matei 27, 22). Acuzatorii nu se mai temeau, nu mai

ținuseră seama de poziția și puterea romanului, ci s-au impus : „Noi lege avem și după legea noastră trebuie să moară” (Ioan 19, 7). „Deci Pilat a hotărât să se facă cererea lor” (Luca 23, 24). Sentința rămâne definitivă, anulând tot ce încercase anterior. Pilat... se spală pe mâini. Spălarea mâinilor era practică și de păgini, dar Ponțiu Pilat se referă la o practică rituală din Vechiul Testament (Deuteronom 19, 10 ; 21, 6), pentru a nu i se reproșa o „vină de sînge” sau, după unii exegeți, pentru a intra în grația mai marilor preoților. Dar gestul are multe semnificații. Pilat s-a exclus dintr-un complot, dar în același timp, gestul său evidențiază și un sentiment de dispreț față de cei care sacrificau un conațional, pentru motive pe care el nu le înțelegea.

A fost Pilat sincer față de Iisus ? A voit el să-L scape din spirit de dreptate ? Sfintele Evanghelii nu fac aprecieri cu privire la caracterul atitudinii sale, ci relatează sumar faptele. Exegeții emit judecăți diferite. Unii îl judecă foarte aspru, comparîndu-l cu judecătorul din parabola Mîntuitorului care „de Dumnezeu nu se temea și de oameni nu se rușina” (Luca 18, 2). În realitate, Ponțiu Pilat nu reprezentase justiția romană, ci demagogia și mediocritatea, reprezentantului Romei, împotriva procedurii dreptului roman, devenind călău. El avea dreptul de a conduce dezbaterile și de a decide în numele Romei, dar Pilat nu s-a implicat în disputele poporului împilat, ci a adoptat o atitudine echivocă. Poate se temea de pedeapsa împăratului pentru crimele pe care le săvîrșise pînă la acel proces ; poate că el însuși „era sătul de crime” (Schuré). Spălarea pe mâini a fost interpretată ca un „act teatral” sau de ironie, ca și tăblița pusă deasupra capului Celui răstignit, cu inscripția : „Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor”, în limbile ebraică, latină și greacă. Ponțiu Pilat s-a crezut obligat să facă unele concesii unor oameni pe care îi ura (Renan). Se mai știe că după răstignirea Mîntuitorului, Ponțiu Pilat a mai comis și alte crime, care i-au atras destituirea și exilul.⁶

Doctrina creștină arată clar că așa trebuia să se desfășoare întregul operă de mîntuire obiectivă realizată de Dumnezeu-Fiul, cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi și nimic nu se putea schimba în ordinea lucrurilor, dar istoria apreciază condiția umană a tuturor persoanelor implicate. Creștinii au înțeles ceea ce n-a putut înțelege Pilat, că Iisus „trebuia să moară nu prin ființă, ci prin misiune” (D. Stăniloae). Dacă Dumnezeu-Fiul a luat asupra Sa păcatul, a luat și moartea, din aceeași iubire fără margini a tuturor oamenilor dar a înviat dezlegînd durerile morții pentru că nu era cu puțință ca El să fie ținut de moarte (Faptele Apostolilor 2, 24). De aceea Mîntuitorul Iisus Hristós nu s-a apărat, ceea ce i-a nedumerit într-un fel chiar pe ucenicii Săi.

„Cu moartea pe moarte călcînd” divinul Învățător ar fi ajuns pe cruce și fără intervenția lui Iuda, Ana, Caiafa sau Ponțiu Pilat dar un anumit simț al istoriei solicită și lămurirea rolurilor în marea operă de mîntuire a întregului neam omenesc. În ceea ce-l privește pe Ponțiu Pilat, în anonimatul în care s-a pierdut poate că n-a înțeles niciodată ceea ce a înțeles, într-un moment de maximă tensiune „sutașul” roman : „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost Acesta !”.

INVĂȚĂTURA DESPRE CHIPUL LUI DUMNEZEU ÎN OM PRIVITĂ INTERCONFESIONAL

de: pr. lector IOAN MIHĂLȚAN

Ce este chipul lui Dumnezeu în om? O întrebare la care nu este ușor de dat un răspuns, deoarece chipul e o componentă a persoanei umane, la rîndul ei o mare taină, iar în al doilea rînd este chip al lui Dumnezeu, Cel mai presus de minte și de cuvînt.

Sfînta Scriptură ne spune doar atît că „a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său” (Facere 1, 27), fără o exegeză mai amănunțită, fără o lămurire mai adîncă a textului respectiv. De la sfinții părinți la teologii actuali, toți care au încercat să se ocupe de această problemă au întîmpinat greutăți.

În cele ce urmează vom reda cîteva dintre opiniile sfinților părinți, în încercarea de a defini ce este chipul lui Dumnezeu în om, și apoi a unor teologi contemporani.

Vorbînd despre „chip și asemănare”, Sf. Grigorie de Nissa scrie că „prin termenul de chip” se arată ceea ce este omul în sine de la creație, iar prin „asemănare” se sugerează ceea ce este omul în potență, sau ceea ce trebuie să devină. Chipul îl avem din momentul creației, iar asemănarea o dobîndim cu timpul prin realizarea acestui chip. De aceea, „omul este un lucru mare și de cînte”¹, prin faptul că Dumnezeu l-a învrednicit de chipul Său. Iar mai departe: „Chipul lui Dumnezeu în om, constă în prezența tuturor bunurilor în ființa omului”, dintre care se „pune accentul pe elementul iubirii, pentru că Dumnezeu este iubire și izvorul iubirii”².

¹ Ierom. Nestor Vornicescu, *Invățătura Sfîntului Grigorie de Nissa despre chip și asemănare*, în „Studii Teologice”, nr. 9—10/1956, p. 587 (Migne, P. G. 44, col. 132 D. Sf. Grigorie de Nissa, „Despre facerea omului”).

² Ibidem, p. 589—590.

În privința locului din persoana umană, unde se află chipul lui Dumnezeu, Sf. Epifanie arată că „omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu, dar în ce parte se află ceea ce este după chipul, aceasta nu o determină”³.

Sf. Vasile cel Mare ține să menționeze că „după chipul lui Dumnezeu înseamnă origine și rădăcină a binelui pe care am avut-o împlinită în firea mea încă de la origine”⁴.

Sf. Ioan Damaschinul pune chipul lui Dumnezeu în om în comparație cu Hristos, chipul cel adevărat: „Dacă chipul Fiului față de Tatăl e natural, chipul lui Adam față de Dumnezeu e în poziție de imitare. Căci în timp ce Fiul după întrupare are în chipul Său deplinătatea dumnezeirii trupesti, noi cei din Adam purtăm, după chipul, doar participarea la Dumnezeu”⁵.

Sf. Grigorie Palama include în aceeași noțiune nu numai sufletul, ci și trupul: „Noi nu dăm numele de om separat de suflet sau de trup, ci amândouă împreună, căci omul întreg a fost creat după chipul lui Dumnezeu”⁶.

Cu privire la opiniile unor teologi contemporani asupra „chipului”, vom cita mai întâi pe Vl. Losski, teolog ortodox, cu preocupări deosebite de antropologie ortodoxă. Concluziile sale pot fi socotite ca o sinteză a învățăturii Sfinților Părinți despre chipul lui Dumnezeu în om: „Dacă am vrea să căutăm o definiție netă a ceea ce corespunde în noi chipul dumnezeiesc, am risca să ne pierdem în mijlocul diferitelor afirmații, care fără a fi discordante, nu pot fi concentrate asupra unei părți oarecare, asupra ființei umane. Aceasta pentru că în scrierile sfinților părinți „chipul” lui Dumnezeu în om este atribuit când demnității împărătești a omului, superiorității sale în cosmosul sensibil, când e văzut în natura lui spirituală, în suflet sau în partea principală conducătoare a ființei sale, în spirit, în facultățile superioare, ca inteligența, rațiunea sau libertatea proprie omului... Uneori chipul lui Dumnezeu e asimilat unei calități a sufletului lui, simplității, nemuririi, sau se identifică cu facultatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu, de a viețui în comuniune cu El, cu posibilitatea de a participa la Dumnezeu cu prezența Duhului Sfânt în suflet”⁷.

Mirha Lot Borodine, în lucrarea intitulată „Îndumnezeirea omului în lumina Sfinților Părinți”, susține că „în eul nostru, chipul lui Dumnezeu e superior îngerilor, dar în ceea ce privește asemănarea este inferior, pentru că este instabil”⁸.

³ Prof. Iosif Olariu, *Dogmatica*, Caransebeș, 1907, p. 295.

⁴ Sf. Vasile cel Mare, „Despre zidirea omului”, cap. 21, după Andrusos *Simbolica*, Craiova, 1955, p. 139.

⁵ Pr. I. Turcu, *Conceptul de chip și implicațiile lui soteriologice*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1959, p. 421; Sf. I. Damaschinul, *Tratatul al III-lea contra celor ce atacă sfintele icoane*, trad. pr. D. Fecioru, București, 1937, p. 114.

⁶ Cf. Vl. Losski, *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris, 1967, p. 59.

⁷ Vl. Losski, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 110 (apud P. I. Turcu, art. cit. p. 421).

⁸ Mirha Lot Borodine, *La deification de l'homme*, Paris, 1970, (P. G. 150, 11 48, p.).

P. Evdokimov citind operele lui Iung, ucenicul lui Freud, arată că Iung denumește chipul „chip conducător, chip ghid”⁹.

Plecând de la expresia „sîntem din neamul lui Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 17, 29) a Sfîntului Apostol Pavel, pr. prof. Dumitru Stăniloae subliniază că prin „chip”, „ființa noastră rămîne permanent participantă la divin, la lumina dumnezeiască, chiar dacă nu o vede destul de clar”, iar „omul este chipul Cuvîntului și după chipul Tatălui. Intrucît e chipul Cuvîntului și după chipul Tatălui el e pus într-o relație treimică și chemat să realizeze în planul uman o viață de comuniune asemănătoare comuniunii treimice și din puterea Ei”¹⁰.

Rezumînd aceste opinii, se poate spune că Dumnezeu a avut o preocupare deosebită față de om chiar de la crearea lui, iar „hotărîrea divină de a săvîrși mîntuirea omului vine să confirme valoarea lui excepțională. Nimic din această lume nu este asemenea omului. El reprezintă apogeul creației”¹¹. Prin urmare, chipul rămîne o mare taină pentru noi ca oameni, iar adevărata cunoaștere a omului o deține numai Acela care a zis: „Să facem om după chipul și asemănarea noastră” (Facere 1, 27).

Două sînt aspectele ce se pot reține privitoare la chip: 1) responsabilitatea noastră față de marea valoare a chipului; 2) înfrățirea întregului neam omenesc, fundamentată pe realitatea chipului.

1. Prezența chipului lui Dumnezeu în om, identică cu zămislirea, ne pune în fața unei mari responsabilități, fiind atestată chiar din primele veacuri creștine. Sf. Iustin Martirul învață că „sufletele sînt create deodată cu propriile lor trupuri”¹², deci din momentul conceperii apare și prezența chipului. Aserțiunea este confirmată și în scrierile altor sfinți părinți. În consecință, omul nu este singurul autor al procreerii, ci doar un coautor. Așa fiind, nu este nici stăpînul absolut al acestei rodiri. Ca împreună-lucrător cu Stăpînul vieții, este responsabil în fața Celui care i-a dat viață noului zămislit. De aici decurge și porunca „Să nu ucizi”.

2. În ceea ce privește înfrățirea întregului neam omenesc datorită chipului, Vechiul Testament dă mărturie în întregime despre „unitatea neamului omenesc în sens strict”, iar Noul Testament o confirmă prin Sf. Apostol Pavel: „Dumnezeu a făcut dintr-un singe tot neamul omenesc, ca să locuiască pe toată fața pămîntului” (Faptele Apostolilor 17, 26). În același duh scrie și Sf. Ioan Gură de Aur: „Toți fără excepție sîntem de aceeași natură”¹³.

În contemporaneitatea noastră, realitatea prezenței „chipului” este punctul de plecare în dialogul Bisericilor creștine cu marile religii ale

⁹ Paul Evdokimov, *La femme et la salut du monde*, Paris, 1958, p. 77.

¹⁰ Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I., București 1978, pp. 393, 408.

¹¹ Oliver Clément, *Question sur l'homme*, Paris, 1973, p. 45 (după pr. lect. D. Abrudan, *Aspecte ale antropologiei în Vechiul Testament*, în „Studii Teologice”, 3—4/1977, p. 45).

¹² Pr. asist. I. Rămureanu, *Concepția Sfîntului Iustin Martirul despre suflet*, în „Studii Teologice”, 7—8/1958, p. 409.

¹³ Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Ecumenismul interreligios și unitatea lui*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1973, pp. 421, 474.

lumii care posedă și ele, într-un fel sau altul, învățătura despre „chip”.

Astfel, în religia iudaică, chipul lui Dumnezeu — „imago Dei” (salom Elohim) — a fost înțeles în mod concret, iar în mahomedanism, omul este considerat „ca o creatură a lui Alah, care l-a creat nu numai din plăcere, ci și pentru a-i fi supus, deoarece viața și destinul său se află deplin în miinile lui Alah”¹⁴.

Mîntuitorul Iisus Hristos conferă „chipului” cu mai înaltă valoare, prin lucrarea Sa pentru restaurarea lui, deoarece omul „ca ființă după chipul lui Dumnezeu are o legătură specială cu Fiul lui Dumnezeu, care este chipul lui Dumnezeu... și tocmai pentru aceasta se întrupează Fiul și nu altă persoană dumnezeiască, pentru a trezi în om deplin calitatea de fiu al lui Dumnezeu prin har...”

Înainte de Hristos nu a existat în om spiritualitatea adevărată și deplină. Înainte de cădere viața spiritală nu era completă, întrucît natura divină și cea umană erau separate. Există arvuna după chipul, dar nu era realizată uniunea ipostatică. Există contactul între cele două naturi, dar nu comuniunea uniunii nuptiale. Umanitatea nu se arătase ca trupul lui Hristos actual în Biserică și potențial în afara Bisericii”¹⁵.

*

În cursul istoriei Bisericii, noțiunea de „chip al lui Dumnezeu”, căderea și restaurarea lui au fost interpretate în diferite sensuri, în cele trei mari confesiuni creștine.

După învățătura ortodoxă, chipul lui Dumnezeu este cel mai mare dar, împărtășit omului de către Creatorul său, ca urmare a dragostei dumnezeiești. Este vatra de lumină a ființei umane, fundamentul ei, un dar mai presus de minte și de cuvînt.

Înainte de cădere, „omul era perfect cu privire la puterea lui de cunoaștere, rațiunea lui era luminată și clară, sănătoasă și fără prejudecăți, netulburată și liberă de rătăcirii. Acest lucru rezultă și din locurile scripturistice, în care se arată că Adam îndată după creerea lui a fost făcut stăpîn al pămîntului (Facerea 1, 28), dînd animalelor, nume potrivite cu natura lor și Dumnezeu necorectînd nimic” (Facerea 2, 19). Dar această perfecțiune nu era absolută, ci relativ, pentru că omul nu era destul de statornicit pe drumul binelui. „El trebuia să se întărească în bine, prin exercițiu și prin har, ca să devină asemenea lui Dumnezeu”¹⁶. După căderea în păcat, chipul lui Dumnezeu în om s-a întunecat, a slăbit, dar nu s-a distrus, așa precum mărturisește și cîntarea noastră de la slujba înmormîntării: „Chipul mării Tale celei negrăite sînt, deși port ranele păcatelor”.

Sf. Maxim Mărturisitorul s-a ocupat în mod deosebit de această rea-

¹⁴ Asist. Remus Rus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, București, 1978, p. 34.

¹⁵ Pr. prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1973, pp. 353, 361.

¹⁶ *Teologia dogmatică și simbolică*, București, 1958, p. 521.

litate antropologică : „Duhul Sfânt nu e absent din nici o făptură și mai ales de cele ce s-au învrednicit de rațiune... fapt pentru care se întimplă să aflăm și între barbari și nomazi, mulți care duc o viață de fapte bune și resping legile sălbătice care stăpîneau odată în ei. Astfel, putem spune că în toți este Duhul Sfânt”¹⁷.

În același sens stau mărturie și exemplele practice. Cum ne-am putea explica altfel sfințenia lui Iosif, rîvna lui Ilie sau jertfelnicia dragostei lui Moise pentru poporul său, lumina înainte văzătoare a proorocilor ? Chiar și tilharul de pe cruce este un exemplu la fel de viu și grăitor. Pocăința sinceră de care a dat dovadă nu este decît erupția binefăcătoare a „chipului” din zgura păcatelor ce-l acopreau. Putea el ajunge la o asemenea înălțime sufletească, cînd chipul lui Dumnezeu ar fi fost distrus în ființa sa ?

Prin învățătura despre „chipul lui Dumnezeu” în om, despre starea lui înainte și după cădere, Teologia ortodoxă se înscrie pe aceeași linie a echilibrului, comparativ cu Teologia altor confesiuni, la care, această învățătură este adeseori exagerată într-un fel sau altul. Grație acestei învățături, Ortodoxia precizează că la primirea Sfintei Taine a Botezului, neofitul nu vine întru totul străin de orice comuniune cu Dumnezeu, deoarece Mintuitorul a venit în lume spre a aduce „har peste har”, deci o plinire la ceea ce era. Într-una din cîntările bisericești se face mențiune despre „Biserica cea steapă din păgîni”, sugerînd ceva nu întru totul străin de comuniunea cu Dumnezeu. De la creare, harul a fost nedespărțit de natură și natura de har, încît se poate susține, urmînd Sfîntului Maxim Mărturisitorul, că „toată viața creștină este astfel sacramentală sau stă sub semnul și sub puterea darurilor naturale și harice date de Dumnezeu”¹⁸.

Datorită acestui echilibru între natură și har, Ortodoxia a fost ferită de exagerări, ceea ce s-a remarcat și în operele altor teologi. Spre pildă, M. Lot Borodnie notează : „Sinergismul cabasilian e în afara solicitărilor pesimismului Doctorului din Hipo (Fericitul Augustin), a angoasei lui Pascal, și mai ales a unui Kirkegaard. Aici ne aflăm într-un alt climat, climat de încredere, nedeviat de la izvorul originar. Nici nevroză, nici îndoială, nici angoasă”¹⁹.

Pe scurt, aceasta este învățătura ortodoxă despre chipul lui Dumnezeu în om, înainte și după căderea în păcat a protopărinților.

Învățătura romano-catolică despre chipul lui Dumnezeu în om se deosebește de cea ortodoxă, în sensul că „perfectiunea dreptății originare,

¹⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, „*Quest ad Thalass*”, Migne, P. G. vol. 90, 297 (după pr. prof. D. Stăniloae, *Natură și har în teologia bizantină* în „Ortodoxia”, nr. 3/1974, p. 399).

¹⁸ Pr. prof. D. Stăniloae, *Creația ca har și Tainele Bisericii* în „Ortodoxia”, nr. 1/1976, p. 29.

¹⁹ Mirha Lot Borodnie, *Un maître de la spiritualité byzantine à XIV-ème siècle*, Paris, 1958, p. 176.

a rezultat dintr-un adaos supranatural (domum superaditum), dintr-o favoare divină specială”²⁰. Aserțiunea duce la o anume împărțire a omului în două părți, una naturală și alta supranaturală, în care nu mai există legătură organică dintre natură și har. Diviziunea aparține influenței scolasticii medievale, dar este străină atât în Sfânta Scriptură, cât și Sfintei Tradiții. După opinia exprimată de H. Lot Borodnie, influența coboară până la Fericitul Augustin, influențat și el de neoplatonism: „Aceste privilegii sînt un dar supraadăugat, căci nimic după el nu se cuvine creației. Diferența dintre părinții greci și cei latini duce până la chiar actul creerii omului, acolo unde primii descoperă caracterul înăscut al chipului, încorporat astfel în germenul viu al neamului nostru, chiar de la nașterea sa. Augustinianismul nu vede în aceasta decît un dar gratuit supraadăugat, care perfectează natura... Deci cuvîntul de ordine la aceasta rămîne; natura este astfel independentă de „daruri”²¹. Apoi, în urma căderii în păcat, omul a pierdut acele daruri supraadăugate, ceea ce duce la mai multe consecințe și complicații dogmatice. Astfel, „omul fiind independent de darurile revărsate din afară asupra lui este redus la o stare strict naturală, nedeosebindu-se întru nimic de cea căzută, iar păcatul devine simplă privațiune de darurile adăugate”, care „sînt ca o cunună pe cap și ea se leagă doar extern și mecanic de ființa lui, nemai-formînd împreună o unitate armonică și organică”²². În acest caz, dacă totul săvîrșește harul, puterile spirituale ale omului rămîn neactive, iar căderea în păcat nu mai poate fi socotită o cădere, deoarece omul este lipsit doar de ceea ce nu-i aparține ființei lui. Aserțiunea își are rădăcinile în pelagianism, care susține că prin păcat ființa umană nu a fost așa de greu lovită și deci restaurarea omului prin Hristos nu ar fi fost atît de necesară. Sub influența unor curente filozofice și învățătura despre urmările căderii în păcat asupra „chipului” în sensul unei ofense, a unei vătămări a onoarei lui Dumnezeu, susținută frecvent în evul mediu. În consecință, răsкупpărarea este concepută ca o „satisfacere” a acestei ofense, pe care nu o putea aduce decît o persoană deosebită, o persoană de același rang, fapt pentru care Mîntuitorul S-a întrupat ca om deplin.

Dimpotrivă, la baza învățăturii dascălilor Bisericii nu stă onoarea, ci iubirea. Din iubire l-a creat Dumnezeu pe om. Prin slăbirea ei, omul se înstrăinează de comuniunea cu Dumnezeu și tot iubirea duce la restaurarea chipului lui Dumnezeu în om, prin Mîntuitorul Iisus Hristos. Restaurarea prin iubire nu se reduce la o satisfacție a reparării onoarei, nici doar numai la dreptate, ci la întărire din nou a comuniunii cu Dumnezeu, slăbită prin păcat. Privită sub unghiul iubirii, Ortodoxia evidențiază sensul ontologic al răsкупpărării.

În conceptul despre „chip”, teologii protestanți susțin că omul a fost creat perfect din toate punctele de vedere, confundînd astfel „chipul” cu „asemănarea”. Aceasta duce la o confuzie, la un amestec între natură

²⁰ *Teologia dogmatică și simbolică* (o.c.), p. 525.

²¹ L. Borodnie, *La déification de l'homme* (o.c.), pp. 525.

²² *Teologia dogmatică și simbolică* (o.c.), p. 527.

și har, la o exagerare în sensul că „fiind înzestrat de Dumnezeu din plin, nu are nicidecum trebuință de ajutorul dumnezeiesc, care ocrotește și promovează viața lui morală și spirituală, iar harul dumnezeiesc nu are nici un loc în paradis”. Apoi, după cădere, omul este lipsit de orice lumină dumnezeiască, de orice îndreptare, căci „omul căzut este mai rău decât piatra și decât lemnul...”²³. Cu privire la „chip”, „Reforma proclamă în mod deosebit, ca articol în crezul ei, că nevinovăția paradisiacă este adevărata natură umană, apropiindu-se prin această aserțiune de tradiția greco-orientală. Dar dacă omul este cu adevărat o ființă pnevmatoforă la origine, cum a putut să se schimbe în mod total, să decadă pînă într-atît încît chipul dumnezeiesc care l-a făcut nemuritor, să dispară fără a lăsa urme. De la Luther la Barth inclusiv, nici unul din reformatori n-au răspuns neliniștitoarelor întrebări... Chipul fiind proprietatea esenței umane va fi indestructibil, chiar greu rănit, iar păcatul originar este mai mult tragedia dragostei... a cărei cauze, în mod tainic, noi nu o putem pătrunde... Acesta este răspunsul care a lipsit chemării”²⁴.

Evaluînd opiniile teologilor protestanți despre chipul lui Dumnezeu în om, V. Losski notează: „Rațiunile invocate de oarecare teologi protestanți, care ar dori să excludă Teologia „chipului” din esența creștinismului, încercînd să se bazeze pe anume texte biblice, sînt neîntemeiate. Astfel, Barth în „Dogmatica” sa declară că învățăturile Bisericii asupra chipului lui Dumnezeu în om au fost formulate fără nici un fundament biblic. Emil Brunner, mai puțin categoric, susține, totuși, că doctrina „Imago Dei” nu are o definiție clară și nu ocupă un loc principal în Biblie. Anders Nigren în „Eros și Agape”, trece cu vederea învățătura despre chip, dar citează pe Lehman care se opune creerii „chipului” lui Dumnezeu, susținînd că ar fi absentă în Vechiul Testament. Lehman și Nigren vor să susțină în mod simplu că tema chipului lui Dumnezeu în om ar fi străină Revelației și că această învățătură ar fi influență elenistică platoniciană. Dar învățătura Sfîntului Grigorie de Nissa despre „chip” este singura care poate răspunde esenței unei antropologii creștine și anume că omul este creat după chipul lui Dumnezeu, că este persoană capabilă de a se asemăna cu Dumnezeu, în măsura în care persoana se lasă penetrată de harul îndumnezeitor. Astfel, chipul inalienabil poate deveni „asemănare” pînă la ultimele limite, pînă la comuniunea cu Dumnezeu, în cel mai înalt grad”²⁵.

Diferențele se observă și în învățătura despre restaurarea chipului lui Dumnezeu în om.

Atît în creerea omului cît și în răscumpărarea lui după căderea în păcat, Ortodoxia a văzut, ca motiv esențial, dragostea dumnezeiască. Dragostea a dus la creerea omului și tot ea a căutat din nou după cădere întărirea lui în comuniunea cu Dumnezeu slăbită prin păcat. Ca mărturie

²³ Hristu Andruțos, *Simbolica*, trad. prof. Iustin Moisesescu, Craiova, 1955, pp. 149, 161.

²⁴ M. Borodnie, *La délicateur de l'homme* (o.c.), pp. 191, 197, 201, 209.

²⁵ V. Losski, *A l'image e a la ressemblance de Dieu* (o.c.), p. 59.

stau textele biblice, printre care acel „Protoevangelul” care-i aduce omului promisiunea unei raze din lumina nădejzii mîntuitoare, luminează ce se conturează tot mai mult mai ales în scrierile profeților. „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16). În toată lucrarea mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu, începînd cu întruparea, se evidențiază pregnant dinamismul iubirii dumnezeiești.

Teologii apuseni văd în „răscumpărare” mai mult o predominare a dreptății și nu a iubirii, prin acea satisfacție a ofensei adusă lui Dumnezeu prin păcat. Ortodoxia nu a trecut cu vederea nici legea dreptății, dar nu și-a clădit pe ea învățătura despre mîntuire, ci a imbinat în mod fericit dreptatea cu iubirea. După legea dreptății, omul trebuia să moară deoarece a călcat porunca lui Dumnezeu; după legea iubirii, Dumnezeu nu se cădea să lase să se distrugă lucrul mîinilor Sale, iar în Iisus Hristos Mîntuitorul s-au împăcat și dreptatea și iubirea. Ca om, Mîntuitorul murind a plinit dreptatea, iar ca Dumnezeu, înviind din morți, a plinit iubirea. Prin întruparea Sa, ne-a recapitulat în Sine pe toți oamenii, luînd firea noastră în ipostasul Său dumnezeiesc, ne-a adus ca jertfă Tatălui, făcînd-ne părtași vieții veșnice și întărind din nou comuniunea dintre oameni și Dumnezeu.

Grație acestei lucrări mîntuitoare, Ortodoxia pune accent pe sensul recapitulativ, pe cel de jertfă și pe sensul ontologic al mîntuirii, întru care se păstrează un echilibru. De aceea, unii teologi apuseni contemporani tind din ce în ce mai mult spre înțelesul autentic al învățăturii despre restaurarea chipului, spre învățătura Bisericii primare.

Învățătura asupra restaurării „chipului”, prin Iisus Hristos Mîntuitorul, se repercutează și asupra contribuției personale a omului la opera de mîntuire subiectivă. În Ortodoxie, restaurarea chipului este o împreună-lucrare între Dumnezeu și om, între credință și faptă, acel sinergism mîntuitor. În împreună-lucrare constă reala cunoaștere sau înțelegerea cunoaștere — a lui Dumnezeu, a diavolului și a omului — cunoaștere cu roditoare pliniri în viața vremelnică și cea veșnică.

În concluzie, atît în conceptul despre „chip”, despre urmările lui după căderea în păcat, cît și în ceea ce privește restaurarea lui, Ortodoxia s-a menținut pe calea de mijloc a acelui fericit echilibru. Pentru antropologia ortodoxă, valoarea „chipului” este inexprimabilă, iar realitatea lui rămîne o mare taină. „Chipul” lui Dumnezeu în om este un fundament de neclintit, stîncă nădejdiilor pe scara ascensiunii permanente spre mîntuire și desăvîrșire.

CHIPUL PREOTULUI DUPĂ SFINȚII TREI IERARHI

de: pr. prof. CONSTANTIN RUS

Prin vocația, cultura și slujirea lor, Sfinții Trei Ierarhi au rămas în conștiința Bisericii, îndeosebi ca teologi și preoți. Deschizându-se luminilor Revelației, adevărului și iubirii Evangheliei, și-au convertit suflul prin ea, devenind, după expresia Sfântului Ioan Gură de Aur, „suflute schimbate în dragoste”. Cu Teologia lor înaltă și preoția lor jertfelnică, au slujit timpului, secolului lor numit „de aur”, întruchipînd, după chipul lui Hristos, modele de teologi și preoți¹.

Sf. Vasile cel Mare, organizatorul vieții monastice și întemeietorul activității filantropice creștine, scoate în evidență, în lucrările sale ascetice, „Regulile Mari” și „Regulile Mici”, acele virtuți cu care trebuie să fie înzestrat atât călugărul, cât mai ales păstorul de suflute. Multe dintre condițiile cerute persoanelor din cinul monahal se aplică în mod egal și candidaților la preoție. Un studiu atent al acestor scrieri ascetice duce la concluzia că în fruntea virtuților cu care trebuie să fie înzestrat păstorul de suflute stă iubirea față de Dumnezeu. Aceasta este porunca principală a Mîntuitorului Iisus Hristos (Matei 22, 37—38), suma tuturor virtuților, pe care Sf. Vasile cel Mare o consideră prima condiție a păsto-

¹ A Puech, *Saint Jean Chrisostome*, Paris, 1925; J. Riviere, *Saint Basile, évêque de Césarée*, Paris, 1925; pr. prof. dr. Dumitru Călugăr, *Actualitatea ideilor pedagogice în unele din lucrările Sfinților Trei Ierarhi*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—3/1974, pp. 57—64; pr. prof. Dumitru Belu, *Activitatea omiletică a Sfântului Vasile cel Mare*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—3/1979, pp. 33—50; pr. prof. T. Bodogae, *Pagini celebre din activitatea de păstor a Sfântului Vasile cel Mare* în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—3/1979, pp. 51—58; pr. prof. Ioan G. Coman, *Sensul și sarcinile preoției după Sfinții Părinți ai primelor patru secole*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—2/1972, pp. 9—15; Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la cuvintele: „Ia aminte de tine însuși”*, trad. de pr. conf. Ștefan Alexe, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—2/1974, pp. 55—62; pr. prof. C. Galeriu, *Teologie, preoție și slujire la Sfinții Trei Ierarhi*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1—3/1985, pp. 123—134; arhim. dr. Chesarie Gheorghescu, *Actualitatea învățăturilor Sfinților Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan*, în „Glasul Bisericii”, nr. 1—2/1984, pp. 52—57.

rului de suflețe². Ea înseamnă iubirea totală a lui Dumnezeu în Iisus Hristos. Păstorul spiritual înzestrat cu iubire față de Dumnezeu „nu va putea fi întors ușor de la realizarea scopului său, dăruindu-se cu totul lui Dumnezeu”³, iar devotamentul său va contribui la succesul misiunii sale, care este realizarea voinței lui Dumnezeu — mîntuirea credincioșilor săi. Sf. Vasile folosește imaginea expresivă din Vechiul Testament, a cerbului însetat care aleargă cu repeziciune „la izvoarele cu apă” (Psalm 41, 2), sufletul păstorului spiritual trebuind să caute neîncetat spre a-și potoli setea iubirii lui Dumnezeu⁴. Deci, întreaga viață a păstorului spiritual, exprimată în cuvinte și fapte, trebuie să fie pătrunsă de iubirea lui Dumnezeu care este „cu toată inima, cu tot sufletul și cu tot cugetul” (Matei 22, 37—38). În acest fel, păstorul de suflețe va fi cu adevărat „mărturia iubirii lui Dumnezeu”⁵. Sf. Apostol Pavel exprimă adîncul acestei virtuți: „Ce ne va putea despărți pe noi de iubirea lui Dumnezeu? Necazul, sau strîmtoarea, sau prigoana, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau foamea, sau primejdia, sau sabia” (Romani 8, 35).

O altă virtute necesară preotului este *iubirea turmei încredințate spre păstorie*. Iubirea față de aproapele, pe care Mîntuitorul o compară cu iubirea față de Dumnezeu (Matei 22, 37—38), este la fel de necesară păstorului de suflețe. Adresîndu-se conducătorilor spirituali ai comunităților monastice, Sf. Vasile subliniază iubirea pe care ei trebuie să o aibă față de călugării aflați în subordine. Prin analogie, fiecare păstor de suflețe trebuie să dea dovadă de iubire profundă față de toți cei aflați sub păstoria sa.

Iubirea aproapelui a fost o virtute a ucenicilor Domnului, Cel care ne-a iubit și ne îndeamnă să ne iubim unii pe alții (Ioan 3, 34). Păstorul cel Bun își dă viața pentru oile sale (Ioan 10, 11). Iubirea lui pentru aproapele conține elementul dăruirii de sine pentru turma sa⁶.

Păstorul de suflețe exprimă interesul părintesc față de credincioși și ca un doctor de suflețe, le tratează pe cele bolnave din cauza păcatului, iar ca samarineanul cel milostiv, o face din iubire. El suferă (I Corinteni 12, 26) și se întristează cînd un membru al turmei sale cade bolnav. Iubirea păstorului spiritual este atît de mare, încît Sf. Vasile îl caracterizează ca pe un tată iubitor, medic milostiv și instructor sîrguincios al suflețelor pentru viața în Hristos.

Din iubirea față de Dumnezeu, izvorăște *umilința* — o prețioasă virtute căutată de călugări, esențială și pentru păstorul de suflețe⁷. În lucrarea sa, păstorul trebuie să renunțe cu desăvîrșire la orice gînd de mîndrie, care l-ar putea conduce la slăbirea tuturor virtuților: „Nu treapta

² *Regulile Mari*, în Migne, P. G. vol. 31, col. 908 A; cf. C. Mouratides, *Hristoken-taki po matiki en tis Askitikis tou Megalou Vasileion*, Athens, 1962, p. 51.

³ *Ascetica*, 2, P. G., vol. 31, col. 632 B.

⁴ *Regulile Mici*, 157, P. G. vol. 31, col. 1185 AB.

⁵ *Ascetica*, 2, P. G., vol. 31, col. 908 A.

⁶ C. Mouratides, o.c., p. 52.

⁷ C. Mouratides, o.c., p. 53; Idem, *I monahiki ipakoi en ti arheia Ekklisiae*, Athens, 1956, pp. 41—44.

clericală să te facă mindru, ci mai mult, să te umilească", căci „purtarea de grijă a celor mulți atrage după sine slujirea celor mulți”⁸. Însuși divinul Învățător „a venit ca să slujească, nu ca să fie slujit” (Matei 20, 28) și tot El a zis: „Învățați de la Mine că sint smerit cu inima...” (Matei 11, 29). Deci, slujitorii lui Dumnezeu, păstorii spirituali, trebuie să fie cei dintii care să urmeze exemplul de umilință al lui Iisus Hristos.

Valoarea *smereniei* ca virtute a păstorului de suflete decurge din cele de mai sus, fiind o reală forță conducătoare, asigurând succesul în păstorie, „nu îndreptînd, aspru, ci îndreptînd și corectînd cu smerenie”⁹.

Sf. Vasile mai cere preoților să fie „plini de virtute, liniștiți, iubitori de Dumnezeu, un izvor de edificare pentru acei care-i vizitează... dăruindu-se cu totul lui Dumnezeu”¹⁰. Un păstor al turmei lui Hristos trebuie să-și dea tot interesul în împlinirea îndatoririlor sale, chiar cu riscul vieții.

Ca tămăduitor al sufletelor, păstorul spiritual trebuie să fie înzestrat cu experiență, Sf. Vasile evidențiind principiul individualizării¹¹ în timpul exercitării lucrării pastorale. Referindu-se din nou la cuvintele Domnului: „Dacă unul din voi are 100 de oi și pierde una din ele, nu lasă el pe cele 99 și merge după cea pierdută pînă ce o găsește?” (Ioan 10, 11). Sf. Vasile învață că tămăduitorul sufletelor „în tot momentul trebuie să vindece pe cei bolnavi și să lupte ca să restabilească pe cei ce s-au depărtat de la turma sa”¹².

Sf. Grigorie Teologul este primul dintre părinții Bisericii care descrie atît condițiile necesare candidaților la preotie cît și obligațiile ce le revin în exercitarea misiunii lor pastorale¹³ preocupîndu-se de „sentimentele și viața candidaților la preotie din punctul de vedere al grelelor obligații și responsabilității preoției”, în cadrul lucrării sale „Despre preotie” sau „Cuvînt de apărare pentru fuga în Pont”¹⁴.

Încă de la începutul tratatului, Sf. Grigorie afirmă că preotia este „cea mai frumoasă și cea mai perfectă misiune, unde totul are un început și un sfîrșit în Dumnezeu”¹⁵. Pentru a-și putea realiza misiunea, preotul are nevoie de mila divină și de Duhul Sfînt, prin care singur Dumnezeu se face cunoscut. După ce arată motivele pentru care a fugit de preotie și întoarcerea sa ulterioară la hirotonia nedorită, vorbește despre transcendența preoției, despre primejdiile și marile responsabilități care o însoțesc, precum și despre propria sa simțire a nevredniciei întru această „dregătorie”. Sf. Grigorie înfățișează apoi responsabilitățile preoției, ară-

⁸ *Ascetica*, P. G. vol. 31, col. 648 A; A. Phytakes, *Oi monchi os Kinoki didaskali kai ergatai en ti arhala Anatoliki Ekklesia*, Athens, 1950, pp. 25—26.

⁹ *Moralia*, 70, P. G., vol. 32, col. 841 BC.

¹⁰ C. Mouratides, o.c., p. 54.

¹¹ Ibidem, pp. 68—70.

¹² Ibidem, p. 68.

¹³ C. Papadopoulos, *Peri ierosinis*, Athene, 1912, p. 7.

¹⁴ În, P. G. vol. 35, col. 408—512.

¹⁵ Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre preotie*, trad. de pr. D. Fecioru, în „B. O. R.” nr. 1—2/1968, pp. 127—165.

tind că „pe cât e de mare înălțimea și dregătoria preoției, pe atât este de mare și primejdia”, deoarece „dacă e greu unui om să știe să se supună, apoi firește e cu mult mai greu să știe să conducă pe oameni și mai cu seamă să fie preot, să-i conducă adică pe calea noastră a creștinilor, pe calea aceasta a legii dumnezeiești și care duce la Dumnezeu”¹⁶. De fapt, când candidatul la preoție ar putea vedea cu adevărat greutatea preoției, el cu siguranță s-ar retrage înainte de a-și începe misiunea, ceea ce ar însemna că Biserica să fie oprită din misiunea ei, dar aceasta nu se poate întâmpla. Preoția ca instituție divină nu poate dispărea, ci va exista în cadrul Bisericii pe care „nici porțile iadului nu o vor putea birui” (Matei 16, 18). Totuși, este foarte important ca fiecare candidat să-și pună următoarea întrebare înainte de a-și începe misiunea: „Sint eu vrednic?”¹⁷

Sf. Grigorie vorbește mai departe despre moravurile unor preoți din timpul său când unii se temeau să intre în preoție și mulți candidați nevrednici „se apropiiau de cele sfinte, se apucau de altar, se înghesuiau și se împingeau în jurul Sfintei Mese, ca și cum ar socoti că preoția nu-i chip de virtute, ci mijloc de trai, nu-i slujire plină de răspundere, ci domnie fără îndatoriri. Mulți au dorit să fie învățători, dar nici unul nu a vrut să învețe”¹⁸. Și reia mai departe: „Că a încerca să înveți pe alții înainte de a fi tu destul de învățat... acest lucru mi se pare tare nebunesc și îndrăzneț. Nebunesc pentru că nu-ți dai seama de neștiința ta, îndrăzneț, pentru că te crezi să faci un lucru pe care știi bine că nu-l știi”¹⁹.

Înlăturînd acuzația care i se aducea, în sensul că motivul fugii sale a fost ambiția sa de a atinge o treaptă preoțească mai înaltă, Sf. Grigorie scoate în evidență un alt abuz: unii preoți au fost promovați fără a fi fost examinați în mod conștiincios, și fără ca să stea un timp într-o treaptă preoțească mai mică²⁰.

Misiunea preoției cere păstorului de suflete să fie tot așa de curat ca aurul și argintul²¹. Integritatea morală și virtutea exemplară sînt absolut necesare în exercitarea misiunii preoțești în sensul restrîns al cuvîntului. Cel care dorește să ofere lui Dumnezeu sacrificiul extern, care este prototipul marelui sacrificiu săvîrșit pe Cruce, trebuie să se aducă mai întîi pe el lui Dumnezeu jertfă vie și sfîntă²².

În legătura sa cu comunitatea pe care o păstorește, preotul trebuie să posede mai presus de toate și alte virtuți creștine, dar mai ales *perfectiunea morală*. Cel căruia i s-a încredințat păstoria credincioșilor trebuie să fie cît mai curat cu putință, să strălucească și în bine, potrivit poruncii care spune: „Să se abată de la rău și să facă binele” (Psalm 36, 17). El

¹⁶ Ibidem, p. 131.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Idem, Despre preoții din timpul Sfintului Grigorie Teologul și a contemporanilor săi, la S. Giet, *Les Idées et l'action sociales de Saint Basile*, Paris, 1941, pp. 299—300; E. Fleury, *Hellenisme et Christianisme*, Paris, 1930, p. 124—125.

¹⁹ Ibidem, p. 143.

²⁰ Ibidem, p. 129.

²¹ Ibidem, p. 131.

²² Ibidem, p. 157.

trebuie să șteargă din sufletul său pildele cele rele și să întipărească în el pe cele bune, în așa fel încât să covârșească pe credincioșii săi cu virtutea, mai mult decât îi depășește cu dragostea; să nu pună un hotar binelui și propășirii în bine, ci să facă întotdeauna din binele săvârșit o treaptă pentru pașii următori. Să nu se mindrească dacă întrece în virtute pe păstoriții săi și să-și măsoare faptele cu poruncile, nu cu cele ale vecinilor, fie ei răi fie săvârșitori de oarecare fapte de virtute: să nu cîntărească în măsuri nici virtutea pe care o datorează Celui preafălat, de unde sînt toate și în care sînt toate (I Corinteni 8, 6).

După Sf. Grigorie preotul trebuie să fie și învățător, să posede calitatea de a învăța, corespunzătoare pregătirii fundamentale în învățătura de credință. Predicatorul cuvîntului lui Dumnezeu este obligat într-o învăță și interpreta corect doctrina și misterul ei adînc²³.

Spre a răspunde diferitelor categorii de oameni, predica preotului trebuie să fie instructivă, ușoară, dar în același timp inteligentă și foloșitoare pentru a putea ajunge la inima fiecărui credincios. „De aceea, preotul trebuie să fie simplu și unitar, potrivit cu spiritul de dreptate pe care trebuie să-l aibă în toate, dar și multiform și variat, potrivit cu fi-deosebită a fiecărui credincios, iar cuvînt destoinic și oVă-zrlht, .rjulufc rea deosebită a fiecărui credincios, iar cuvînt destoinic și folositor tuturor”²⁴, avîndu-l pe Hristos în centru²⁵. De aceea, Sf. Grigorie consideră prudența ca fiind indispensabilă în timpul conducerii și instruirii, la fel ca învățătura și predica păstorului de suflete. El îl oferă pe Sf. Apostol Pavel ca model pentru toți preoții tuturor veacurilor, deoarece purta în el chipul ideal al preotului creștin. Din exemplul lui, păstorul spiritual trebuie să rețină zelul neobositor în momentele grele ale misiunii sale spirituale, nădejdea arzătoare chiar după cele mai amare dezamăgiri, zelul într-o preamărirea lui Dumnezeu și mîntuirea credincioșilor, inima smerită, pentru a putea spune împreună cu apostolul: „Tuturor toate m-am făcut” (I Corinteni 9, 22), „căci aceasta este regula de purtare a oricărei păstoriri duhovnicești: să nesocotești totdeauna folosul tău în folosul celorlalți”²⁶.

Sf. Ioan Gură de Aur a scris despre vocația preoției într-un mod cît nu se poate mai frumos, în lucrarea purtînd același titlu „Despre preoție”²⁷, tratat care se referă la refuzul său de a accepta dregătoria episcopală. Este una dintre cele mai importante lucrări pastorale ale literaturii creștine²⁸.

²³ Ibidem, p. 139.

²⁴ Ibidem, p. 142.

²⁵ C. Mouratides, o.c., pp. 96—97.

²⁶ Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre preoție*, o.c., p. 146.

²⁷ Migne, P. G. vol. 48, col. 623—692; *Despre preoție*, trad. de pr. D. Fecioru, în „B. O. R.”, nr. 10—/1957, pp. 928—1011; J. Billig, *Jean Chrysostome. La Sacerdoce, Pensées et élévations*, Strasbourg-Paris, 1948; H. Guillet. *La perfection sacerdotale d'après le Dialogue de Jean Chrysostome*. Paris, 1948.

²⁸ P. Chrestou, *Oi peri ierosinis logoi*, Thessaloniki, 1960, p. 7.

Similar Sfintului Grigorie Teologul, tratatul Sfintului Ioan Gură de Aur ne oferă informații despre moravurile unor preoți din timpul său²⁹. În sens general, cea mai mare primejdie *ambitia* de a obține dregătorii bisericești, asociată aproape de fiecare dată cu motive subiective: „Eu însumi sint atât de departe de a socoti aceste pricini ca vrednice de luat în seamă pentru alegerea preoților, încît n-aș îndrăzni să propun îndată pentru această dregătorie nici chiar pe unul cu multă evlavie, însușire de neapărată trebuință pentru preoție, dacă în afară de evlavie nu are și multă pricepere”. Dacă nici evlavia singură, nici bătrînețele adinci nu sînt îndestulătoare spre a arăta pe cineva vrednic de preoție, apoi cu atât mai mult nu îndreptătesc pentru preoție pricinile amintite mai sus: familia strălucită, bogăția, prietenia sau rudenia³⁰. Ambitia este un impediment periculos pentru liniștea spirituală a preotului și constituie o piedică principală în activitatea sa pastorală. Dorința de mărire așează în inima lui tot felul de pasiuni detestabile: irascibilitatea, minciuna, lăcomia, invidia, josnicia.

Dar contrast cu viciul ambiției Sf. Ioan Gură de Aur arată că iubirea față de Mîntuitorul Iisus Hristos, este elementul esențial al sufletului preotului. Întrebarea Domnului pusă lui Petru: „Mă iubești pe Mine?” (Ioan 21, 15—17), ilustrează cit de mult se îngrijește Capul Bisericii de acei pe care i-a făcut moștenitori prin singele Său și pe care i-a iubit mai presus de orice³¹. Iubirea aceasta, departe de egoism, trebuie să ajungă la înălțimea pe care noi o admirăm la Sf. Apostol Pavel: „Aș fi dorit să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, cei de un neam cu mine, după trup” (Romani 9, 3).

Sf. Ioan Gură de Aur reamintește că preotul, este cu adevărat, alesul lui Dumnezeu și instrumentul lui Iisus Hristos, trimis Bisericii. În acest fel, el își asumă autoritatea spirituală și devine păstorul turmei încredințate. Din legătura creată iau naștere obligațiile păstorului și a turmei. Subliniind permanent responsabilitatea păstorului Sf. Ioan insistă mai ales asupra renunțării la orice gînd trufăș și iubire de autoritate și îndeamnă la o conducere dreaptă a tuturor celor încredințați spre păstorie. În sens invers, atrage atenția și păstoriților asupra obligațiilor ce le revin față de păstorul lor spiritual. În omilia a doua la cea de a doua epistolă a Sfintului Apostol Pavel către Timotei, Sf. Ioan surprinde cauza tuturor relexlor existente în ruperea legăturilor armonioase dintre păstoriți și păstoriilor lor spirituali, deoarece atunci cînd există respect pentru preot, Dumnezeu este de asemenea, cinstit și preamărit în persoana Sa³².

Preotul este un *intermediar*, ocupînd locul unui tată în relația cu credincioșii săi. Ca tată spiritual, preotul se roagă lui Dumnezeu în numele comunității și de aceea trebuie să depășească pe oricine în toate

²⁹ E. Fleury, *Hellenisme et Christianisme*, pp. 124—125.

³⁰ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție* (trad. cit.), p. 957.

³¹ Ibidem, p. 936.

³² P. G. vol. 62, col. 609.

lucrurile : „Greutăți mari întâmpină preotul în îndeplinirea îndatoririlor sale față de credincioși. Dar dacă ai cerceta îndatoririle lui față de Dumnezeu, ai vedea că cele față de credincioși cer și mai mare râvnă și mai multă purtate de grijă”³³.

După Sf. Ioan Hrisostomul, una dintre principalele obligații ale episcopilor este examinarea serioasă și detaliată a candidților, înainte de hirotonie și instalarea lor într-o dregătorie preoțească. Episcopii nu trebuie să fie satisfăcuți numai cu opiniile credincioșilor și nici de stima acordată unui candidat de către cei care nu sînt membrii ai Bisericii³⁴, deoarece episcopul este responsabil cînd un candidat nevrednic este promovat într-o treaptă ierarhică, făcîndu-se astfel părtaş la păcatele lui, tocmai cum în celălalt caz, el se face părtaş la virtuțile lui. Prin urmare, ei trebuie să știe să se opună atunci cînd este necesar, unor cereri nejustificate ale credincioșilor, să fie conștienți tot timpul, în exercitarea misiunii, de interesul Bisericii pe care o păstoresc³⁵.

Vorbînd despre misiunea învățătoarească, Sf. Ioan Gură de Aur atrage atenția cît de periculoasă poate fi ea pentru cel ce o exercită fără calitățile necesare. Cerințele de bază ale bunilor predicatori sînt bunăvoința și studiul, iar cine nu le îndeplinește, nu trebuie să se apropie de amvon³⁶. Criteriul și scopul în lucrarea predicii trebuie să fie preamărirea lui Dumnezeu, spre care trebuie să se îndrepte autoritatea învățătoarească a preotului : „Dumnezeu să-i fie singurul îndreptar, și singura călăuză pentru alcătuirea desăvîrșită a predicilor lui, nu aplauzele, nici laudele ! De este lăudat și de ascultători să nu le respingă laudele lor ! De nu-l laudă, să nu le-o ceară, nici să se mîhnească. Îi este lui destulă mîngiere pentru ostenele lui, mai mare decît toate, gîndul că și-a alcătuit și și-a întocmit predicile spre plăcerea lui Dumnezeu”³⁷. Predicatorul trebuie să evite căutarea unui nume bun, ori să fie lăudat fără osteneală, deoarece acela „care ajunge să fie rob de dorința de a fi lăudat, nu mai are nici un folos nici de pe urma încordatei lui munci pentru alcătuirea predicii, nici de pe urma talentului său oratoric, căci un suflet care nu poate suferi criteriile nesocotite ale mulțimii, se descurajează și pierde dragostea de a predica”. Mai trebuie să știe că „talentul oratoric nu este numai un dar cu care te naști, dar care de asemenea îl dobîndești prin studiu. De-ai ajunge în vîrfurile lui, chiar atunci te părăsește dacă nu-ți cultivi talentul oratoric neconținut prin studiu și prin neîntrerupte exerciții”³⁸.

³³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, p. 946.

³⁴ P. Trempeles, *I simmetohi tou Laou en ti eklogi ton episkopon*, Athens, 1955, pp. 18—19.

³⁵ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, p. 939.

³⁶ *Ibidem*, pp. 977—978.

³⁷ *Ibidem*, p. 981.

³⁸ *Ibidem*, pp. 980—983.

Deși au trecut aproape 16 veacuri de la trecerea lor în veșnicie, pomenirea Sfinților Trei Ierarhi nu încetează să fie mereu vie. Biserica îi cinstește cu titlul de „mari dascăli” și „ierarhi”, cu alte cuvinte de învățători de Teologie și preoți. Și au fost cu adevărat modele de dascăli și ierarhi. Modele, mai ales pentru că s-au instruit, s-au pregătit, s-au nevoit mai întâi pentru propria lor sfințenie, spre a putea sluji apoi în adevăr lumii. Așa și-au definit personalitatea, învățându-se mereu pe ei și tot așa luminând pe alții, în grija părintească față de fiii lor duhovnicești, luind asupra lor sărăcia cea de bună voie și smerenia, spre a-i îmbogăți pe semenii lor, iar prin lepădarea de sine s-au putut dedica iubirii jertfelnice a tuturor oamenilor.

VECHILE BISERICI DE PIATRĂ DIN HĂLMAGIU ȘI CTITORII LOR

de : FLORIAN DUDAȘ

După cucerirea întinderilor Zărandului, ca de altfel a întregii Transilvanii, de către statul feudal ungar, instituțiile voievodatului și cnezatului au ființat un timp autonome, populația autohtonă reușind să păstreze o îndelungată perioadă de timp prerogativele dreptului uzual necris românesc. În cele din urmă, însă, începînd din a doua jumătate a secolului XIV și pe parcursul celui următor, aceste instituții autohtone, ca expresie a modului de organizare a obștilor libere, și-au modificat treptat conținutul, voievozii și cnezii locali evoluînd, printr-un lung proces de diferențiere socială, de la poziția de fruntași ai obștilor la cea de stăpînitori ai pămînturilor lor, cu privilegii și autoritate de feudali¹. Desprînși din masa țăranilor, cu care au continuat să se confunde multă vreme, cnezii au constituit un timp un factor de dinamizare socială, revenindu-le însemnatul rol al organizării teritoriului subordonat și a rezistenței împotriva feudalității străine. Unitatea naturală a cnezatelor și voievodatelor din Zărand și tradițiile lor de luptă explică ponderea pe care au avut-o în campaniile militare din secolele XIV și XV, cînd au participat cu consecvență la marile acțiuni militare îndreptate împotriva pus-tiirilor tătare și turcești, din rîndul familiilor cneziale ridicîndu-se în-cercați luptători și comandanți².

Odată cu această ascendență militară și politică, cnezii români din Țara Zărandului dobîndesc, între alte privilegii, și dreptul de a construi biserici de piatră pe moșiile lor³. Acordarea privilegiului constituie de fapt recunoașterea unui drept străvechi, curmat de stăpînirea străină prin

¹ Ștefan Pascu, în *Din istoria Transilvaniei*, I, Buc., 1960, p. 120 și urm.

² *Idem*, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în *Studii și cercetări de istorie*, VIII, 1—4, Cluj, 1957, p. 33—36; S. Márki, *Aradvármegye és Arad sz. kir. tört.*, I, Arad, 1892, p. 483.

³ Vasile Drăguț, *Pictura murală din Transilvania (sec. XIV—XV)*, București, 1970, p. 9.

întreruperea evoluției arhitecturii autohtone, continuată tradițional prin construcțiile cu caracter rustic, realizate cu precădere din lemn. Material perisabil, lemnul nu a îngăduit celor mai vechi monumente românești să dăinuiască peste secole, dar știrile documentare și frumusețea decantată a monumentelor ridicate mai tirziu permit să se vorbească despre ele ca despre o realitate vie. Din lemn vor fi fost construite primele mănăstiri ortodoxe, de la Ineu și Pincota, atestate documentar în secolele XIII și XIV⁴, ca de altfel și în alte ținuturi ale Transilvaniei. În anul 1205, de pildă, se menționează existența unui episcopat ortodox chiar în aceste părți vestice dintre Mureș și Crișuri, pe pământul Bellandului, adică a țării fiilor cneazului Bela (în rom. Belea, Bilc sau poate Bălea)⁵.

În condițiile îndirjitei opoziții a clerului catolic, care legiferase în repetate rânduri persecuția preoților „schismatici”, interzicând românilor să ridice capele și biserici, construirea acestora trebuie înțeleasă ca un act de rezistență, de afirmare a dorinței de libertate și neatarnare⁶. Cu mijloacele modeste de care dispuneau, însuflețiți de dorința de autoritate, aceste elemente autohtone din Zărand patronează o intensă campanie de construcții, care se concretizează nu numai în biserici de zid, ci și în reședințe sau castele fortificate, cum s-a întâmplat de pildă la *Vîrfuri* și *Hălmagiu*.

Bisericile de piatră românești ctitorite de voievozii și cnezii locali din *Ribița* și *Criscior*, pomeniți uneori în documentele timpului pentru meritele lor, se alătură celor mai vechi mărturii ale arhitecturii de zid și picturii murale din vestul României. Ceea ce se manifestă esențial în picturile murale ce împodobesc aceste monumente de cultură este faptul că, pe lângă reflexele bizantine aflate într-o originală sinteză cu elementele apusene, în realizarea lor apar, pentru prima dată în istoria artei medievale românești, elemente care aparțin nemijlocit mediului local, înfățișând anumite aspecte ale vieții și culturii materiale a feudaliilor români ce trăiau izolați în mijlocul unei societăți de altă confesiune și de altă tradiție culturală. Tablourile votive de la *Ribița* și *Criscior* tălmăcesc deosebit de expresiv modul de viață, portul și sensibilitatea ctitorilor: cnezi și voievozi de țară strîns legați de lumea satelor din mijlocul cărora se înălțaseră, o lume diferită de cea a clasei stăpînitoare din Transilvania.

Picturile murale ale acestor vechi monumente din Țara Zărandului reprezintă creația unor zugravi locali, continuatori de tradiții dar receptivi la înnoiri, care au știut să transpună aspirațiile mediului românesc din care descindeau, să evoce ținuta fizică și morală a cnezilor transilvăneni, care știau să lupte eroic împotriva dușmanilor și să se închine cu demnitate în fața morții⁷. Totodată, aceste picturi rămîn măr-

⁴ Documente privind Istoria României (D.I.R.), C. Transilvania, vol. I, veac. XIV, doc. 316, p. 294; *Idem*, veac. XIV, vol. III, doc. 56, p. 41; *Idem*, vol. IV, doc. 524 și 569.

⁵ *Idem*, veac. XI—XIII, vol. I, doc. 47, p. 28 ș.u.

⁶ V. Drăguț, o.c., p. 10 ș.u.

⁷ *Ibidem*, p. 44—45.

turii ale reflectării în arta medievală românească a unor realități de ordin social și cultural datorate, neîndoielnic, izolării în care trăiau românii arhaicelor „țări românești” din Transilvania, care nu cunoșteau nivelul vieții de curte a unui Basarab, Vlaicu sau Alexandru cel Bun⁸.

În picturile murale ce împodobesc ctitoriile voievozilor și cnezilor români din Țara Zărandului, și, alături, din părțile Hunedoarei, găsim așadar cele mai vechi expresii ale artei medievale românești, conforme nivelului epocii respective a culturii noastre populare. Reduse ca proporții, dar impresionante prin vigoarea formelor arhitectonice, prin sinceritatea și căldura expresiei (V. Drăguț), aceste vechi biserici de piatră reproduc ceva din încordarea acelor vremi când, în condiții grele și cu mijloace puține, voievozii și cnezii români care le-au ctitorit încercau să facă evidentă statornica lor năzuință de afirmare.

Cu gândul la aceste succinte concluzii istorice ce relevă importanța a două vechi ctitorii cneziale și voievodale românești din Zărand, de le Ribîța și Crișcior, ne propunem în cele ce urmează să prezentăm alte monumente de acest fel de pe aceste meleaguri, mai puțin sau aproape deloc cunoscute, anume vechile biserici de piatră de la Hălmagiu.

*

Situată într-un loc depresionar deschis, dar bine apărat de catenele munților, într-un cadru natural binecuvîntat cu bogății minerale și păduri seculare, localitatea a fost în evul mediu una dintre cele mai înfloritoare centre administrative, militare, industriale și culturale românești de pe meleagurile Zărandului. Temelia așezării este străveche, atestînd-o arheologic diverse piese preistorice și urme romane. În feudalismul timpuriu, la 1359, aici exista deja centrul unui voievodat în fruntea căruia sta Bybarch „woywoda olahorum de Holmod”, adică de Hălmagiu⁹. În anul 1439 localitatea aparținea cetății Șiriei, proprietar feudal fiind Brancovici¹⁰, apoi Márothy în 1441, Berini în 1442 și Iancu de Hunedoara¹¹ în 1444.

Fiind o însemnată așezare medievală, ea a avut cetate și reședință voievodală, Iancu de Hunedoara confirmînd în 1451 pe Moga din Hălmagiu în drepturile sale de voievod al românilor din cele peste 150 sate existente în ținut¹². La curte au existat lăcașuri de închinare și preoți, ruinele catedralei în stil bizantin relevînd faptul că un remarcabil monument împodobește reședința voievodului acestui ținut din Zărand, vrednic de știința și cultura cărturarului „Popa Simeon”, care, la 1450, aici „în satul mare de la Hălmagiu”, traducea în limba literară a timpului său

⁸ Maria Ana Musicescu, *Bizanțul și arta Țărilor române*, în *Bul. Mon. Ist.*, an. XL, nr. 3, 1971, p. 11.

⁹ S. Dragomir — S. Belu, *Voievozi, cnezi și crainici la românii din regiunea Bihorului în evul mediu*, în *Acta Musei Napocensis*, III, Cluj, 1966, p. 174.

¹⁰ K. Rácz, *A zárádi egyházmegye története*, Arad, 1880, p. 195.

¹¹ *Ibidem*; S. Márki, o.c., I. p. 231—233.

¹² *Ibidem*, p. 433.

(slavonă) cele patru Evanghelii.

Viaţa la curte şi în jurul cetăţii va fi fost destul de intensă. Mine-reul de fier de sub Muntele Găina era topit în cohuri de piatră; apa văi-lor ce cobora din munţi învîrtea roţile morilor şi ale instalaţiilor meta-lurgice, acţionînd ciocane mari cu ajutorul cărora meşteri iscusiţi fău-reau buzdugane şi suliţi pentru oşteni, securi, sape, coase şi seceri pen-tru plugari. Bilciul şi târgurile săptămînale au statornicit la Hălmaşiu un comerţ înfloritor ce se extindea pe valea Crişului Alb, din părţile Hu-nedoarei şi Bihorului, pînă spre Cîmpia Tisei. . .

Multe dintre construcţiile laice şi religioase cu care Hălmaşiu era înzestrat în evul mediu n-au rezistat vicisitudinilor vremii, fiind în cea mai mare parte ruinate. Valoarea istorică şi artistică a monumentelor care împodobesc încă aşezarea, mărturisesc, totuşi, strălucirea de odi-nioară, conferindu-i un loc aparte în peisajul istoric al Zărandului.

Biserica de piatră „Adormirea Maicii Domnului”

„... Iară aîă-se întru acest ţinut şi ai noştri locuitori, nu puţină seamă de oameni bătrîni, care şi în vremea năvălirii prădării Tătarilor şi biruinţei turceşti, precum această biserică a noastră au fost, mărturi-sesc, şi că de oamenii credinţei noastre ar fi ridicată de multă vreme, care nice se fine minte şi cum totdeauna neschimbat sub a noastre mîini au fost, măcar cu multă nevoie şi cu mare cheltuială s-a ţinut pînă acum, şi ai noştri pravoslavnici arhieriei o au sfinţit şi între ale cele duhovni-ceşti deregătorii şi jurisdicţiei, ca pre o înflia şi vlădiceasca biserică au avut în districtul acesta (al Hălmaşului — n.n.) ; precum şi adevărat se poate arăta cum odinioară turcilor care se aflau întru acea vreme în Ineu şi mai numit comandantului cel turcesc al cetăţii Ineului, care se numea Silgibaşa¹³, ca să nu o surpe după a lor păgînesc obicei, am dat patru sute de taleri turceşti, altădată rugîndu-ne să fim slobozi a o acoperi şi a înoi acuperămîntul cel vechiu am dat şaptezeci de taleri iară turceşti, şaptesprezece berbeci şi patruzeci şi opt ocie de untu . . .”¹⁴. Aşa se adre-sau, la 1754 românii ortodocşi din Hălmaşiu mitropolitului sîrb Pavel Nenadovici, în toiul luptelor împotriva uniăţii cu Biserica Romei, afir-mînd vechimea multiseclară a bisericii de piatră din localitate, alături de credinţa lor nestrămutată.

Monument medieval tipic ctitoriilor de sat transilvănene, biserica „Adormirea Maicii Domnului” construită din piatră de riu legată cu mortar de var, este alcătuită dintr-o navă scurtă cu turn-clopotniţă pre-cedat de o mică clădire (adăugată în secolul trecut) şi un altar în plan patrat. Nava prezintă pe laturile de sud şi nord cite două ferestre identice, ulterioare construcţiei, iar corul posedă una singură, dispusă spre est. Cu prilejul înlăturării mortarului de pe peretele sudic exterior, a fost dezvelită o fereastră tipic gotică(oferind un prim indiciu despre

¹³ Nu-i exclus să fi fost tocmai paşa Seida din Buda care, conform mărturiilor timpului (v. S. Mărkî, o.c., II, p. 115), la 1659 a fost încredinţat şi cu paza cetăţii Ineului.

¹⁴ S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, I, Sibiu, 1920, p. 130.

vechimea monumentului), prezentînd în partea de sus un coronament de muluri. Fațada de sud a navei mai păstrează un frumos portal original în arc răsfrînt, specific goticului transilvănean, căruia îi corespunde în interior o nișă semicirculară la fel de scundă. Străbătînd parterul boltit al turnului, pătrundem în nava acoperită cu o boltă din lemn și despărțită de altar printr-un iconostas original din piatră, care mărturisește confesiunea religioasă ortodoxă a locuitorilor¹⁵.

Cu prilejul cercetărilor arheologice din ultimii ani¹⁶, în colțurile extreme ale clădirii, la nivelul fundației, au fost dezveliți contraforți din piatră — indiciu elocvent al înălțării actualului edificiu pe fundația altei biserici de piatră mult mai veche, dărîmată, ai cărei pereți interiori (după cum se observă în colțul nord-estic al altarului pe un fragment de mortă neînlăturat cu prilejul înălțării actualului edificiu) erau împodobite cu o pictură murală arhaică. Tot cu prilejul recentelor cercetări, în naos au fost dezvelite mai multe morminte. O semnificație deosebită are inventarul mormintului dezvelit în colțul nordic al altarului, compus din urmele unui văl cu cunună țesută cu fir de aur și 9 agrafe din aur împodobite cu rubine, piese ce mărturisesc fastul unor veșminte feudale aparținînd unui ctitor-voievod de Hălmașiu sau ale urmașilor săi înmormîntați aici conform datinei.

Pictura murală, recent descoperită sub tencuiala ce acoperă pereții interiori¹⁷, conferă monumentului valoare istorică veritabilă. De sub pojghița de mortă parțial înlăturată, pe pereții de sud și vest ai naosului și în altar apar scene murale fragmentare, grav mutilate de tesla zidarului, a căroră execuție și cromatică o regăsim în pictura murală ce împodobește ctitoriile voivelodale de la Ribița și Criscior.

Între scenele biblice de sub tencuiala ce acoperă cea mai mare parte a picturii interioare, există și tabloul votiv a cărui inscripție oferă cheia dezlegării vechimii monumentului. Deocamdată data zidirii și zugrăvirii bisericii nu se cunoaște. Atît planul cît și picturile murale o alătură, însă, vechilor ctitorii de sat transilvănene existente în extremitatea estică a Zărandului și în părțile Hunedoarei. *Cert rămîne faptul că actualul edificiu a fost clădit pe fundația altuia mai vechi*, prezentînd în interior picturi murale, iar în exterior contraforți, pare-se de la sfîrșitul sec. XIII. Această biserică de piatră *va fi fost înălțată în sec. XIV* (edificiul fiind atestat în sec. XV de moneda emisă de Matei Corvin, descoperită în fața portalului de la intrare) de către unul dintre voievozii locului, poate chiar acel Bybarch „woywoda olahorum de Holmod”, amin-

¹⁵ Pentru alte detalii, v. E. Greceanu, în *B.M.I.* XXXIX (1970), nr. 3, p. 72; Al. Avram, *Arhitectura romanică în Crișana*, Oradea, 1969, p. 47—48.

¹⁶ Săpăturile arheologice și lucrările de restaurare sînt întreprinse de către Direcția Patrimoniului Cultural Național, sub conducerea dr. Vasile Drăguț.

¹⁷ Îndepărtarea stratului de tencuială de pe pereții exteriori a dezvăluit, cu precădere pe laturile de nord și sud, urme vagi de pictură murală ce îndreptătesc afirmația că lăcașul trebuie să fi fost împodobit cu o pictură exterioară nu mai puțin valoroasă decît cea interioară.

tit în 1359, sau de către descendenţii săi ¹⁸ care au vegheat asupra ei. Pe-tiţia din 1754 a românilor din Hălmaşiu înscrie tradiţia vechimii sale multiseculare. Dacă identificăm în persoana celui Silgibaşa pe paşa Seifi din Buda, care în 1659 fusese încredinţat cu paza cetăţii Ineului, atunci în jurul celui an comunitatea Hălmaşiuului a reuşit să împiedice dărimarea bisericii în schimbul a 400 taleri, iar mai târziu, plătiind alţi 70 taleri, însoţiţi de alte daruri, a procedat la înlocuirea vechiului acoperiş. Mărturiile dovedesc fără îndoială, alături de vechimea bisericii, însăşi strădania românilor de-a o păstra ca însemn al străvechilor instituţii autohtone permanente ale acestor locuri, cele 11 sate care aparţineau lăcaşului în sec. XVIII de pildă ¹⁹, punînd în evidenţă vechile danii voievodale acordate acestui edificiu ortodox.

Avariată în cursul timpului, aprinsă de trăsnet după 1848, biserica a fost renovată în 1879 şi 1897. Cu începere din anul 1974, ea se află în curs de restaurare.

În curtea bisericii se păstrează mai multe *pietre de mormînt* recent descoperite, două dintre ele avînd gravat, în cîmpul central, semnul crucii, fără alte inscripţii. La intrare, este expusă „*Piatra plîngerii*” sau a „*cînzaiului*”, pe care se executa pedeapsa corporală aplicată iobagilor din ordinul seniorului feudal. Fiinţ înzestrat de stat cu „*ius gladii*” (dreptul sabiei), scaunul domnesc din Hălmaşiu putea să pronunţe chiar sentinţe capitale.

Ruinele bisericii catedrale în stil bizantin. La sfîrşitul secolului trecut, în curtea domeniială din centrul localităţii (pe locul situat astăzi între clădirea şcolii şi cea a casei de cultură), în apripierea unei movile, putea fi distins fundamentul unei biserici prezentînd un plan de construcţie tipic bizantin, ce înfăţişa o cruce cu braţe egale la împreunarea cărora se va fi înălţat cupola. Dimensiunile navei indică proporţii monumentale: lungimea de 27 m, interiorul cu lăţimea de 9 m, iar zidul de piatră cu grosimea de 0,80 m. Absida era situată spre răsărit, iar spre apus era intrarea principală în faţa căreia, între coridoarele largi, se observa fundaţia unei construcţii cu lungimea de 11,5 m şi lăţimea interioară de 5 m, orientată, asemenea bisericii, de la vest spre est, clădire reprezentînd, probabil, o casă de curte zidită mai târziu ²⁰.

Ce înfăţişare va fi avut această biserică de piatră, nu ştim. Conform unor mărturii mai vechi, pereţii ar fi fost înveliţi în blocuri de piatră îngrijit cioplite, unele chiar împodobite cu sculpturi ²¹. Data construcţiei şi numele ctitorului, de asemenea, nu se cunosc. Vestigiile arheologice, preponderent ceramice, rezultate cu prilejul recentelor săpături, indică

¹⁸ V. nota 9.

¹⁹ Traian Mager, *Ţinutul Hălmaşiuului*, I, Arad, 1938, p. 9 ş.u.

²⁰ *Idem*.

²¹ S. Márki, o.c., I., p. 433.



Fig. 1. Biserica de piatră „Adormirea Maicii Domnului” din Hălmagiu.

totuși, pentru cele mai vechi nivele locuite, datări ce coboară pînă în veacul XIV.

După părerea istoricului S. Márki, biserica ar fi fost zidită prin grija despotului sîrb Gheorghe Brancovici, stăpînitorul cetății Șiriei între anii 1439—1451²². Existența unui lăcaș de cult ortodox la Hălmagiu este atestată în acest răstimp chiar de prezența și activitatea celui „Popa Simeon” care traducea cele patru Evanghelii în limba slavonă, folosită în scrierea vechilor noastre incunabule²³. Mărturiile de mai sus se completează reciproc, relevînd prezența în Hălmagiu, la jumătatea secolului XV, a unui cadru spiritual deosebit, foarte probabil tradițional, dat fiind faptul că la 1451 voievodul Moga era *confirmat* în drepturile sale, evident mai vechi. Înseși dimensiunile bisericii atestă aici un monument însemnat pentru acea vreme, pe măsura importanței și strălucirii reședinței voievodale. Ea nu mai există de prin veacul XVII, fiind distrusă probabil de către turci (după cum obișnuiau) chiar în 1605, cînd

²² *Ibidem*, p. 498.

²³ Ștefan Meteș, *Istoria bisericii române din Transilvania*, I. Sibiu, 1935, p. 112, nota 2.



Fig. 2. Piatră de mormint de la biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Hălmașu.

cetatea Hălmașului abia a scăpat nedărîmată²⁴. Această biserică a fost unicul monument de artă bizantină cunoscut în părțile Zărandului și Aradului.

În hotarul localității se păstrează vestigii aparținînd unor construcții medievale puțin cunoscute, care așteaptă mîna arheologilor pentru a le scoate la lumină.

Pe culmea „Dealului frumos” se observă terasamentul a două valuri de pămînt prevăzute cu șanț defensiv, în bună măsură aplatizate dar încă adînci, pe alocuri pînă la 3 metri. Sînt dispuse în formă de semicerc, protejînd localitatea dinspre vest și aparținînd ansamblului fortificat al vechii cetăți medievale a Hălmașului²⁵.

În apropierea cetății, lîngă cimitir, pe partea dreaptă a șoselei ce duce spre Vîrfuri, se află „Grotă de la Șortoc”, în realitate un interesant

²⁴ Páll Kozma, *Zaránd vármegye leirása*, Cluj, 1848, p. 90.

²⁵ Pt. alte amănunte, *Ibidem*, p. 90—91 ; S. Márki, o.c., II, p. 41., 135, 283, ș.u.



Fig. 3. Hălmagiu ; ruinele bisericii de piatră de la „Criptă”.

tunel săpat în creasta dealului. Astăzi mai este accesibilă doar galeria principală, pe o distanță de circa 20 m. Construcția era destinată cetății ca adăpost subteran. În extremitatea ei sud-estică s-au descoperit în secolul trecut schelete omenești și fragmente de sticlă colorată, probabil vitralii de biserică, aduse aici cu scopul de-a fi puse vremelnic la adăpost²⁶.

La începutul secolului XX, pe platoul „Dealului Lupini”, pe locul numit de localnici „La Criptă”, se mai păstrau, încă vizibile, ruinele unei clădiri în al cărei fundament se putea desluși bolta unei intrări subterane. În următoarele decenii, zidurile au fost distruse, iar terenul a fost nivelat și împădurit. Săpăturile arheologice întreprinse aici în anii 1971 și 1972 au dezvelit fundația unei biserici de piatră, de mărimea ctitoriei voievodale din centrul localității, alcătuită dintr-o navă scurtă cu turn-clopotniță spre vest și un altar în plan poligonal, biserica fiind prevăzută în colțurile extreme cu 10 contraforti²⁷. Cu prilejul cercetărilor, sub

²⁶ S. Márki, o.c., I, p. 458.

²⁷ Cercetări inedite, D.M.I., București (Dan Căpățînă).

altar a fost străpunsă bolta unei încăperi subterane cu rost nedesluşit încă (criptă ?), probabil defensiv.

Anii construirii şi respectiv dărîmării ei nu se cunosc. O biserică din Hălmaşiu a fost construită în prima jumătate a secolului XVI, prin grija comandantului Mihai Balica al cetăţii Şiriei, cel care (alături de Vănetin şi Ioan Moga, descendenţi ai familiei voievodale de aici) a participat la campaniile antiotomane de după 1552, murind în toiul luptelor²⁸.

•

Biserica de piatră „Naşterea Maicii Domnului” (ctitorie cnezială din sec. XVIII). Această biserică, situată în apropierea vechii ctitorii, înfăţişează o construcţie monumentală din piatră, în stil dominant baroc, înălţată la jumătatea secolului secolului XVIII. Cu prilejul restaurării din anul 1863, pereţii edificiului au fost înălţaţi cu un metru, uşile şi geamurile au fost mărite, iar bolta distrusă. Cu acest prilej s-a zidit intrarea nordică, acoperişul de şindrilă a fost înlocuit cu tablă, iar frescele au fost acoperite cu un strat de var şi tencuială. Aşa au rămas pînă în anul 1967, cînd s-a început dezvelirea şi restaurarea picturii murale interioare — operă de o certă valoare artistică. Au fost dezvelite frescele ce împodobesc pereţii laterali şi s-a curăţat şi pus în valoare pictura în ulei de pe tîmplă, iar în anii următori a avut loc scoaterea la iveală a fragmentelor de frescă veche din glafurile ferestrelor, executarea tencuiei de rostuire, de tivire şi încadrare a frescelor vechii picturi şi completarea spaţiilor libere ale porţiunilor pierdute din vechea pictură.

Scenele întregi şi fragmentare ale vechiului decor mural, păstrate în naos şi altar, conferă monumentului o valoare istorică şi artistică deosebită. Pe pereţele nordic al naosului, atenţia privitorului este atrasă de reprezentarea *Sfinţilor Constantin şi Elena* şi de scena Sf. Gheorghe ucigînd balaurul cu săgeţi slobozite dintr-un arc. Pe pereţele vestic apare scena *„Iadul”* remarcabilă prin amploarea compoziţiei ce se evidenţiază prin preocuparea de încadrare a figurilor într-o compoziţie unitară. *„Le-neşii”*, *„morarul”* şi *„negustorul”* necinstiţi, *„femeia care n-a voit să facă prunci”* ş.a., converg spre baza de jos a scenei, unde ard flăcările iadului. Dintre celelalte scene, mai bine conservate, amintim pe cele înfăţişînd *„Cina cea de taină”* şi *„Spălarea picioarelor”*, ambele păstrate în altar.

Mai multe mărturii completîndu-se reciproc oferă anul zidirii acestei biserici de piatră, numele ctitorilor şi ale zugravilor. În timpul restaurării, la locul proscomidiei a fost dezvelită o placă ce poartă inscripţia: *„Pomenire ctitorilor Andrei Iacobici şi soţia Maria şi Iştoc Pîrva. 1747”*. Neîndoielnic, placa a fost fixată în anul construcţiei. Pe soclul peretelui nordic al navei a fost dezvelită zugrăveala reprezentînd crucile a cinci morminte aparţinînd ctitorilor şi familiilor lor. Cîmpul uneia dintre ele păstra pînă nu demult inscripţia slavonă: *„Aici odihneşte ro-*

²⁸ S. Márki, o.c., p. 498.

bul lui D-zeu Iștoc Pîrva, răposat în anul 1768". Mai multe mărturii ne lămuresc cine anume a fost acest din urmă. Scrisoarea românilor din Hălmașiu, adresată în 1752 episcopului Aradului, Ienopolei și Hălmașiu-lui, în toila luptelor antiuniatiste, numește în fruntea apărătorilor cauzei românești de aici pe „cneazul Iștoc” (în rom. — Ștefan) Pîrva²⁹, aflat în același an închis la Deva (conform unui alt document), datorită instigațiilor săvârșite, de astă dată numele fiindu-i scris corect, Ștefan Pîrva³⁰. Prin urmare, reamintindu-ne tradiția, unul dintre ctitorii bisericii a fost, după cum era și firesc, însuși cneazul locului, conducătorul autohton al unuia dintre cele patru „cnezate” existente în 1754 în ținutul Hălmașiuului.

Anul zugrăvirii și numele pictorilor sînt aferite de inscripția sumară păstrată în proscomidier: „*pomeani Gospodi zugrafi Gheorghe și Radu. 1768*”. Așadar, construită în anul 1747, biserica a fost pictată în frescă la 1768 de către zugravii Radu și Gheorghe. Primul este incontestabil originar din Țara Românească, unde, inspirat de pictura bisericii „Sf. Nicolae” de la Curtea de Argeș, a executat frescele bisericii din Gura Văii-Bogdănești³¹. Afirmția este confirmată de preceptele stilului brîncovenesc relevat de creația lui Radu Dascălul Zugravul, păstrat în execuția frescelor acestor două monumente și de asemănările privind compoziția scenelor, desenul, atitudinea personajelor și proporțiilor lor, sub aspectul unor detalii anatomice sau al studiului draperiei și coloritului.

În anul 1970, cu prilejul lucrărilor de restaurare, boltei i s-a aplicat o pictură în stil bizantin. Totodată, în urma unor sondaje, sub tencuiala pereților exteriori ai monumentului (aplicată prin 1863) s-a constatat existența unei fresce la fel de veche și frumoasă, care așteaptă să fie pusă în valoare.

În concluzie, biserica de piatră „Nașterea Maicii Domnului” din Hălmașiu, construită la jumătatea secolului XVIII sub regim habsburgic, relevă, alături de expresia tîrzie a statorniceii năzuințe de afirmare a elementelor feudale românești din părțile Zărandului, rodul colaborării dintre un meșter muntean și altul transilvănean, semnificație istorică ce ilustrează, în aceste părți, procesul de unificare artistică ce începuse să se efectueze încă din acele timpuri, în ciuda unor granițe artificiale care aveau să dispară după mai bine de un veac³².

²⁹ S. Dragomir, o.c., I, anexa 71.

³⁰ *Ibidem*, p. 259.

³¹ Constantin Bălan — Andrei Pănoiu, *Date noi privind activitatea lui Radu Dascălul Zugravul, în legătură cu folosirea Erminiei sale în sec. al XIX-lea de către Avram Zugravul*, studiu litografiat, București, 1968.

³² Numeroase tipărituri românești, icoane pictate pe lemn și pe sticlă, precum și alte mărturii ale trecutului cultural al acestei așezări se păstrează în Muzeul bisericesc din localitate, alcătuit prin strădania preotului Petru Bejan.

„DUHUL GRĂIRII ÎN DEȘERT“

Săptămîna întâia din Postul Mare

Prin „grăire în deșert“, înțelegem rostirea cuvintelor nefolositoare, zadarnice, deșarte, pe care spunîndu-le facem un mare păcat. Mintuito-
rul combate cu claritate „vorbirea în deșert“, subliniind „că pentru orice
cuvînt deșert pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua jude-
cății“ (Matei 12, 36). Păcatele se fac cu gîndul, cu fapta, dar și cu limba,
poate în procent de două treimi din totalul lor. După unii, „mai mulți oa-
meni au pierit din pricina limbii decît de sabie“.

Neînfrînarea limbii a dus la erezii, dezbinări, rele ce bîntuie și as-
tăzi în credința deșartă că cei ce le profesează dețin adevărul, dar acesta
rămîne unul singur : cel dat de Domnul. „Vorbirea în deșert“ duce la
„poluarea“ sufletească personală și colectivă, a semenilor, a fraților noș-
tri, deoarece o vorbă odată rostită, nu mai poate fi întoarsă înapoi, ca o
piatră sau o săgeată aruncată. De multe ori, ea dă naștere la războaie, la
neînțelegeri de care vom da seama înaintea lui Dumnezeu ; ea încurcă
logica, judecata dreaptă și duce la stagnarea progresului. Există un stră-
vechi proverb : „Tăcerea e de aur și vorba bună de argint“. Vorba rea,
se înțelege, nu-i decît rugină nefolositoare. „Vorbirea în deșert“ sără-
cește și conținutul de idei, de fond, ca un izvor ce ar încerca să curgă pe
mai multe guri ; este o neghină otrăvitoare care smintește inimi, perver-
tește caractere, ucide suflete nevinovate, ducîndu-le la pierzanie, îndem-
nîndu-le la patimi și imputîndu-le virtuțile iubirii lui Dumnezeu, a se-
menilor, a patriei. Ea duce la învrăjbiri, la certuri, la mistificarea ade-
vărului și la denaturarea credinței celei adevărate. Asemenea vorbe
sînt putrede, nu sînt „drese cu sare“, cum cere Sf. Apostol Pavel : „Vorba
voastră să fie totdeauna plăcută, cu sare dreasă, ca să știți cum trebuie
să răspundeți fiecăruia“ (Coloseni 4, 6).

Vechiul Testament ne atrage atenția : „Cine-și păzește gura, își
păzește sufletul, cel ce deschide prea tare buzele o face spre pieirea lui“
(Pilde 13, 3). Cine „decî, își îngrădește limba cu tăcere, ori cu vorbire
măsurată și cuviincioasă, își păzește și sufletul neprihănit, existînd un
raport direct proporțional între vorbirea și sufletul nostru. Dacă vorbim
bine și folositor, spre zidire, sufletul se purifică, se luminează. Dacă, dim-
potrivă, vorbele sînt multe și rele, sufletul se întinează și se ofilește, este
gata să „sucombe“ în ceea ce privește virtuțile : „Gura celui drept ro-



dește înțelepciune, iar limba urzitoare de rele va fi smulsă" (Pilde 10, 3) și : „Mai bună este căderea pe pământ (de la înălțime) decît căderea omului din pricina limbii" (Isus Sirah 20, 19).

Sf. Apostol Petru cere ca vorbele omului să fie ca cele ale lui Dumnezeu : „Dacă vorbește cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu" (I Petru 4, 11). Să ne silim, așadar, ca atunci cînd vorbim, să vorbim ca și cum Dumnezeu ar vorbi în locul nostru. Și poate Dumnezeu să vorbească ceva decît ce este spre mărirea Lui, spre fericirea și mîntuirea noastră ? Iar dacă omul este icoana Ziditorului, poate el să nu fie icoana Lui și în vorbe ? Dacă ele vor fi bune, El ne va răsplăti pentru ele, iar de vor fi rele, ne va judeca spre veșnica osîndă. De aceea și Sf. Apostol ne învață : „Iar de deșartele vorbiri lumești ferește-te, căci ele vor spori nelegiuirea tot mai mult" (II Timotei 2, 16).

Mîntuitorul Iisus Hristos ne oprește de la vorbele de prisos, obișnuite fariseilor, saducheilor și păgînilor aflați în dispute interminabile, recomandînd : „Cuvîntul vostru să fie ceea ce este da, dar, și ceea ce este nu, nu ; iar ce este mai mult decît aceasta, de la cel rău este" (Matei 5, 37). Cine nu respectă aceste precepte divine, inversîndu-l pe „da" cu „nu" și inducînd în eroare, acela va auzi chiar și în conștiința sa verdictul : „Ce este mai mult decît aceasta, de la cel rău este".

Expresia „duhul grăirii în deșert" face parte din rugăciunea alcătuită de Sf. Efrem Sirul — pe care o rostim în Postul Mare — și în care îl rugăm pe Dumnezeu să nu ne dea acel „duh", știind că este foarte păgubitor, deoarece „toți greșim, în multe chipuri ; dacă nu greșește cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrșit, în stare să înfrîneze tot trupul" (Iacov 3, 2). A greși în cuvînt înseamnă a nu pune frîu limbii, a nesocoti cererea și exemplul psalmistului : „Pune, Doamne, pază gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele" (Psalmi 140, 3), deoarece „foc este și limba, lume a fărădelegii . . . care spurcă tot trupul și aruncă în foc tot drumul vieții, după ce aprinsă a fost de flăcările gheenei" (Iacov 3, 4—6). Apostolul nu repudiază și nu condamnă limba ca organ de mare importanță, creat de Dumnezeu, cu care îl binecuvîntăm, ci limba rea, vorbele urite. Limba, cuvîntul, este un mare dar prin care oamenii se înțeleg, se leagă unii de alții, își schimbă gînduri și păreri. Ea respinge limba rea, pază, care spurcă, anulînd și cucernicia : „Dacă cineva socotește că e cucernic, dar nu-și ține limba în frîu . . . cucernicia lui este zadarnică" (Iacov 1,26).

Vorbirea în deșert ascunde multe patimi, fiind izvorul minciunii, al calomniei, al pismeii și răutății, căci „din multa vorbire nu va lipsi păcatul" (Pilde 10, 19). Dimpotrivă, cel tăcut este „scaunul simțirii", iar tăcerea este „maica rugăciunii, supraveghetoarea gîndurilor . . . prietenia lacrimilor" (Sf. Ioan Scărarul).

Un păcat izvorît din vorbirea deșartă este clewetirea, vorbirea de rău care poate ucide fizic și moral pe cineva, dezbrăcîndu-l de toate virtuțile și în schimb îmbrăcîndu-l cu toate viciile. Mai mult, supărarea pricinuită de o insultă, de o batjocură, de defăimare poate tulbura atît

de mult un organism, încît poate ajunge la efecte mortale, fiind pe drept cuvînt un atentat la viața semenului. Vechiul Testament condamnă păcatul clevetirii : „Pe cel ce clevetește în ascuns pe vecinul său, pe acela l-am izgonit” (Psalm 100, 6), iar Mîntuitorul Iisus Hristos atrage atenția: „Nu judecați ca să nu fiți judecați” (Matei 7, 1). Și Sf. Pavel se gîndea tot la clevetire atunci cînd scria galatenilor : „Iar dacă vă mușcați unul pe altul și vă mîncăți, vedeți să nu vă nimiciți voi între voi” (Galateni 5, 15). Pe clevetitor îl urăsc și oamenii, nimeni nu vrea să fie prieten cu un asemenea om.

Ținînd seama de toate acestea, să ne alegem cuvintele cu multă grijă, să nu vorbim la împlinire și mai ales sub impulsul unei supărări sau emoții. Sfinții duhovnici, dau ca epitemie „canonul tăcerii”, atunci cînd constată că boala vorbirii în deșert, a clevetirii e veche, în sufletul celui ce vine la mărturisire Să-L rugăm mereu pe Dumnezeu să ne ajute și „să pună pază gurii noastre”, Domnul și Stăpînul vieții noastre să ne izbăvească de „duhul vorbirii în deșert, al trîndăviei, al griii de multe și al stăpîniei”. Și mai trebuie, ca numai noi să punem „pază gurii” ci săi ajutăm și pe semenii noștri să facă la fel, să nu mai vorbească în deșert, iar dacă ei sînt vorbiți de rău, să-i apărăm : „Deschide gura ta pentru cel mut, pentru pricina tuturor părăsiților” (Pilde 31, 8). Și nici pe birfitor, pe clevetitor să nu-l urîm, ci să-l compătimim și să-l sfătuim, în duh creștinesc, frățesc, să nu-și mai înțepe frații cu săgețile otrăvite de vorbe care destramă suflete și prietenii vechi, așterne nori grei peste inimi curate și împiedică mîntuirea.

Să vorbim ceea ce trebuie și cînd trebuie, ceea ce este ziditor de pace, progres și iubire de semeni, de ceea ce duce la mîntuire, la prea mărirea lui Dumnezeu. După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, să vorbim „în psalmi și laude” (Efeseni 5, 13) și atunci Dumnezeu ne va da harul Său, care toate le plinește și aduce bucurie.

Protos. IOASAF GANEA

LEPĂDAREA DE SINE ȘI PURTAREA CRUCII

Duminica a III-a din Postul Mare

În duminica III-a din Postul Mare, dascălii Bisericii au rînduit să se sărbătorească închinarea cinstitei și de viață făcătoarei cruci, care prin Mîntuitorul Iisus Hristos Cel răstignit pe ea să ne întărească întru hotărîrea fermă de a suporta greutățile înfrînării de la păcat, în urcușul spiritual spre Învieirea Domnului, sugerat de însuși divinul Învățător : „Cine vrea să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34).

Ce cuprinde, de fapt, acea lepădare de sine și purtarea crucii pe care o cere Mîntuitorul Iisus Hristos ?

Dezechilibrul produs prin păcatul primilor oameni a instaurat o stare de conflict între orientările sufletului și pornirile trupului, „pof-

tind trupul împotriva duhului și duhul împotriva trupului, împotrivindu-se unul altuia, încît nu facem ce am voi" (Galateni 5, 17). Cunoaștem binele și-l dorim, ne străduim să-l facem și căutăm să evităm răul, dar adeseori cădem pradă slăbiciunilor : „Căci nu fac binele ce-l voiesc, ci fac răul pe care nu-l voiesc" — scrie Sf. Apostol Pavel (Romani 7, 19), cu referire la lupta dramatică din om în realizarea binelui.

În această luptă lăuntrică, creștinul adevărat are, însă, un prieten de nădejde în „duhul" lui Dumnezeu primit în Sfintele Taine, care luminează mintea și întărește voința spre a împlini voia și poruncile lui Dumnezeu. Concordanța și armonia deplină între voința și poruncile lui Dumnezeu și voința și orientarea personală înseamnă și presupune acea „lepădare de sine" la care ne invită Mîntuitorul. Cu alte cuvinte, Dumnezeu Fiul combate aici, atît de sugestiv, egoismul, adică iubirea exacerbată de sine, ura și disprețul față de alții. Egoismul pune piedici vieții sufletești, orientată spre Dumnezeu și spre semenii. Cel egoist își spune : „Eu am, ce-mi pasă de alții ; eu pot, facă și altul dacă poate ; eu știu, dacă altul nu știe, nu mă interesează !".

Dimpotrivă, din întreaga învățătură a Mîntuitorului se desprinde o cu totul altă atitudine, recomandată tuturor oamenilor dintotdeauna : dacă Dumnezeu ți-a dat avere, deschide inima ta și dă și celor săraci, dacă ți-a dat putere ajută celui neputincios, ca amîndoi să vă bucurați de viața voastră ; dacă ți-a dat Domnul înțelepciune, luminează pe cel neștiutor, ca amîndoi să umblați în căile cele bune ; nu trăi, deci, numai pentru tine, ci și pentru alții și înfrinează-ți voința de la cele rele. Cel ce se leapădă de plăcerile lumești pentru Hristos, acela își va păzi sufletul în viața cea veșnică.

Lepădarea de sine ne aduce multe foloase încă în viața pămîntească, un rod dulce al ei fiind pacea sufletului. Cei ce se iubesc și trăiesc numai pentru ei înșiși, trăiesc într-o adevărată robie, în neliniștea grijiilor celui lacom, în suferințele sufletești ale celui egoist și nesățios.

Creștinul adevărat are pace în suflet, nu invidiază pe nimeni, priosoșința și fericirea pămîntească nu-l fac arrogant, nevoia nu-l întristează și nu-l înfringe. Sufletul său este mereu atît de tare, încît în suferință să nu ajungă la disperare, ci se lasă în toate în voia și paza lui Dumnezeu.

În măsura în care ne lepădăm deplin de voința noastră și împlinim voia lui Dumnezeu, ne unim cu El și îi urmăm Lui, căci Mîntuitorul Iisus Hristos ne asigură : „Eu sînt calea, adevărul și viața" (Ioan 14, 6). Cel ce urmează lui Hristos merge pe calea cea fără rătăcire, cunoaște Adevărul cel fără înșelăciune și nădăjduiește să ajungă la viața cea fără de sfîrșit.

Urmarea lui Hristos se face prin iubire : „De mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și locaș la el vom face" (Ioan 14, 23). Adevărata iubire nu poate rămîne îndreptată numai spre Dumnezeu, ci trebuie îndreptată și spre orice om, semenul nostru : „Dacă zice cineva : iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este, pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care-l vede, nu poate să-L iubească pe Dumnezeu, pe care nu-L vede" (I Ioan 4, 20).

Grație iubirii, lepădarea de sine primește un sens universal și se leagă organic de cea de a doua condiție a urmăririi lui Hristos: luarea crucii. Prin lepădarea de sine, omul devine capabil să-I urmeze lui Hristos, dar abia prin luarea crucii o face într-adevăr: prima este pregătirea, cea de a doua e însăși fapta. A lua crucea înseamnă a fi gata de orice jertfă pentru mîntuirea sufletului. Grijile, suferințele și luptele sufletești constituie crucea simbolică ce trebuie purtată cu credință și răbdare, spre a avea parte de viața cea veșnică. Cu toții purtăm o cruce a încercărilor care nu este numai o pedeapsă pentru păcate, ci mai ales un leac pentru tămăduirea sufletului, pentru sănătatea noastră morală. Durerea, suferința, este o mare școală a vieții, o mare înțelepciune care duce spre Hristos. Durerea întoarce pe păcătos la pocăință și-l face mai bun, înfrînge îngîmfarea și lenevia; ne învață iubirea de Dumnezeu, iubirea fratelui, ne face să ingenunchiem și să ne rugăm. Și tot în durere oamenii devin mai milostivi. Creștinul adevărat mai știe, însă, că Dumnezeu nu părăsește pe oameni în durere, ci fiind pretutindeni de față nu ne lasă să suferim peste puterile noastre.

Nu este leac mai bun în durere și nici mîngiere mai mare în suferință decît gîndul la patimile Domnului de pe crucea Sa, căci Mîntuitorul Iisus Hristos numai după ce a pătimit și s-a adus ca jertfă pentru răscum-părarea întregului neam omenesc, a ajuns la starea de preamărire, după natura Sa omenească, în Împărăția cerurilor. De aceea, trebuie să ne purtăm și noi crucea pe care Domnul ne-a dat-o, căci nu ne-a pus pe umeri numai greutatea ei, ci ne-a dat și puterea de a o duce, știind că în fața noastră merge El însuși zicîndu-ne: „Veniți după Mine”. Exemplul Mîntuitorului încurajează, dragostea Lui dă perseverență întru răbdare, iar cel ce se smerește în această viață purtînd crucea, se va înălța și în cer prin cruce.

De aceea, „crucii Tale ne închinăm Stăpîne și sfîntă învierea Ta o lăudăm și o mărim”.

Prof. dr. ZENO MUNTEANU

TIMPUL SMOCHINELOR

Evanghelia utreniei din Sfînta și Marea Luni

Domnul urca de la Betania spre cetatea Ierusalimului. În ajun, po-trivit Evangheliei după Matei, alungase din templu pe cei care vindeau și cumpărau, răsturnase mesele schimbătorilor de bani și scaunele celor care făceau negoț cu porumbei (Matei 21, 12—13). Conform referatului evanghelistului Marcu, scena izgonirii din templu s-a produs ulter-rior episodului cu smochinul neroditor (Marcu 11, 15—17). Oricum ar fi, îl aflăm pe Iisus Hristos în momente de mare tensiune și efervescență, a doua zi după intrarea în Ierusalim, după sau în ajunul curățirii templu-lui de „tilhari”, în preajma momentului tragic al misiunii Sale pămîntești.

Starea aceasta de spirit — înclăștată și nezăbavnică — pare să o fi avut în vedere proorocul Isaia : „S-a îmbrăcat cu dreptatea ca și cu o platoșă și a pus pe capul Său coiful izbăvirii ; S-a îmbrăcat cu răzbunarea ca și cu o haină și S-a înfășurat în rîvna Sa ca și într-o mantie” și „Priveam în jur : nici un ajutor ! Mă cuprindea mirarea : nici un sprijin ! Atunci brațul Meu M-a ajutat și urgia Mea sprijin Mi-a fost” (Isaia 59, 17 ; 63, 5).

Minecă, deci, dimineța din Betania și pe drum flămînzește. Și vede, fiind încă departe, un smochin înfrunzit. Se îndreaptă într-acolo gîndind, nădăjduind că va găsi și roade. Dar îl așteaptă o dezamăgire (de nu adevăritarea unei aprehensiuni, căci nu se putea să nu știe că „nu era timpul smochinelor” Marcu 11, 13). Pomul, într-adevăr, nu-L îmbie decît cu frunze ; fructe nu-s și nici nu puteau fi. Supărat, Domnul ca niciodată, blestemă pomul : în veac să nu mai facă rod și nimănui să nu-i mai fie de folos ! (Matei 21, 19) ¹. Ceea ce s-a și petrecut, smochinul degrabă uscîndu-se din rădăcini.

Ce se poate înfățișa mai nedrept, mai nemilos, mai strigător la cer ? A oropsi și usca un biet copac într-un tot nevinovat ! Nevinovat, dat fiind că textul însuși recunoaște că „nu era timpul smochinelor”. Dacă nu era timpul venit rodirii, de ce să fi fost osîndit smochinul ? raționează cugetul simplu și curat al omului de bun simț, fie el necredincios ori și credincios. Îi unește aici și acum pe amîndoi comuna împotrivire a insului normal în fața unui act de vădită inechitate ; și cine s-ar încumeta să-i contrazică ? Speța pare atît de sobră și de limpede : e o nedreptate, o icnire a miniei, nu avem cum o tăgădui, cum o camufla.

Se întîmplă însă, cu pilda smochinului, ceea ce are loc și în alte domenii, în numeroase alte cazuri : faptele sînt judecate pe baza unor premise și principii juste însă nedeosebite de situații diferite prin însăși natura lor — de aceea false. Paradoxul zis al cretanului mincinos și alte exemple de logică aparent absurdă n-au putut fi soluționate pînă ce logicienii nu și-au dat seama că există adevăruri complexe ori „absurditate” care nu-și află explicația dacă nu se recurge la teoria *nivelelor* : ea constată că o aceeași formulare poate fi exactă la un nivel de gîndire (și percepere a realității) și inexactă la un altul, confuzia iscîndu-se numai cînd, prin nesăbuintă și îndărătnică simplificare, refuzăm a observa că zisul paradox absurd (al cretanului) implică soluții diferite pe diverse planuri cognitive și perceptibile, la succesive stadii de generalizare.

Tot astfel și în matematica infinitului. Acolo lucrurile stau cu totul altfel decît în aritmetica numerelor finite și totu-i numai uimire și paradox : partea este egală cu întregul, iar adăugirile ori substrațiile nu modifică totalul. În hotelul cu infinit de multe camere — zis hotel al lui Hilbert — problema găzduirii unor noi călători nu se pune chiar cînd toate camerele sînt ocupate. Recepția nu are decît să mute — ori de cîte ori va fi necesar — pasagerul din camera 1 în camera 2, pe cel din camera

¹ A nu mai izbuti să ajuti pe aproapele tău e o nenorocire, un blestem cumplit, o năpastă !

2 în camera 3 ș.a.m.d., creindu-se astfel un număr nelimitat de proaspete posibilități locative.

Pericopa smochinului se cade a fi și ea supusă unui tratament analog, înțelegînd că trebuie interpretată nu după regulile dreptății naturale și valorile axiologiei elementare, ci la nivelul propozițiilor duhovnicești alegorice. Da, nedrept este a-i pretinde smochinului (sau oricărui alt arbore fructifer) roade atunci cînd nu-i vremea recoltei, dar nedreptatea încetează dacă realizăm că este în fapt vorba de a fi ori a nu fi de folos lui Dumnezeu, de a răspunde ori ba chemării Sale. Nu de smochini și de smochine se face mențiune în parabola aceasta, ci de om (tot așa și în alte metafore neotestamentare : parcă de păsări ori de boi se îngrijește Atotputernicul !) : care nu dispune de scuză valabilă spre a-L refuza pe Făcătorul său ori pentru a-I spune : n-am timp sau nu-i acum momentul potrivit. Soroace, date, condiții, clauze, tocmești : sînt lovite de nulitate absolută. Chemării de sus i se poate răspunde numai cu „Iată-mă” ori cu „Da, Doamne”. Motivările, fie ele omeneste plauzibile, nu sînt luate în considerație : nu ne este îngăduit a ne eschiva nici măcar pentru a ne îngropa tatăl or a ne rîndui cele din gospodărie ; nici pentru a ne duce să vedem țarina ce tocmai am agonisit ; nici pentru a cerca boii de cîrînd cumpărați ; nici pentru a nu ne despărți de femeia de care abia ne-am însoțit prin nuntă.

Mereu și în orice clipă este vremea — și acum este — a răspunde lui Hristos : „Iată-mă”. La acest nivel, pe acest plan nu se poate judeca potrivit celor de pe tărîmul profan al logicii juridice. Acolo termenele, intervalele, șarturile, epocile, datinile sînt perfect valabile ; dincoace, cu totul ne semnificative și nejustificative. Roadele smochinului — produse ale firii, ale naturii — sînt subordonate ciclurilor de rodire, însă devotamentul oamenilor nu cunoaște soroace și pauze. Interpretarea alegorică se impune : smochinul e omul, iar smochinul neroditor e și el omul neroditor, rece, aspru, nereceptiv chemărilor cerești. Reacțiile „robustului simț comun” nu au ce căuta în citirea formulelor spațiotemporalității relativiste (sînt date peste cap) ; și tot așa nici în dezlegarea în cifrărilor duhovnicești. Iată de ce putem afirma că omul (smochinul) în limbaj codificat trebuie să fie oricînd gata, oricînd disponibil pentru Hristos. Nicăieri teoria disponibilității integrale enunțată de André Gide nu se aplică mai la propriu și mai desăvîrșit decît în relațiile dintre făptură și Ziditorul ei. Iar a fi disponibil înseamnă a te nimeri oricînd încins, cu toiagul în mînă, cu încălțămîntea în picioare, pregătît de drum, de acțiune, de răspuns afirmativ, de roadă.

There is always time for good manners — zicala aceasta de largă circulație în sudul Statelor Unite, ne poate fi pildă și temei : se cade să avem întotdeauna timp pentru a ne purta cuviincios, pentru a da dovadă de bune deprinderi². După cum în textul de la Matei 5, 25 („Împacă-te cu pîrișul tău degrabă pînă ce ești cu el pe cale...”), pîrișul — potrivit

² Vezi Camil Petrescu : condamnat la moarte și dus spre eșafod, nu aș spune prietenului care m-ar opri în drum : acuș nu am timp să stau de vorbă cu tine.

interpretării părintelui arhimandrit Ilie Cleopa (v. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, 1984, p. 111) — nu este decât conștiința noastră care ne cere să ne împăcăm cu Dumnezeu, cât mai sîntem încă pe calea acestei vieți, or după cum din înseși cuvintele Mîntuitorului (Matei 13, 18 și urm.; Marcu 4, 3 și urm.; Luca 8, 5 și urm.) rezultă că locurile unde cad semințele Semănătorului reprezintă inimile ascultătorilor cuvîntului dumnezeiesc, tot astfel smochinul de la Marcu 11, 13—14 nu-i decât simbolul omului în general, iar smochinele sînt faptele sale bune, supunerea sa vrierii lui Dumnezeu, propensiunea (și datorita) sa de a veni în ajutorul aproapelui, de a nu-și precupeți innăscuta putință : a răspunde în oricare caz, repede și cu sîrg, oricărui apel al divinității sau al semenului aflat la ananghie. Pe acest semen îl personafică îndeosebi Mîntuitorul Iisus Hristos în episodul smochinului, pentru că se arată constrins de o nevoie strict omenească : foamea (în chip analog este și călătorul rănit din parabola samarineanului milostiv ; iar preotul și levitul sînt smochinii neroditori de milă, de luare aminte la suferința altuia și de răgaz : nici pentru ei nu a fost „timpul facerii de bine”).

Nu putem culege scuze nici dintre cele mai firești și mai legitime împrejurări ; țarinile, boii, nevasta, ba și înmormîntarea părintelui nu-s atunci cînd răsună glasul lui Dumnezeu, ori strigătul de chemare în ajutor al semenului, decât pretexte legaliste și procedurale : de aceea invocarea lor îmbracă și un aspect incongruent de nu și — cu excepția dorinței de a fi de față la îngroparea tatălui — de-a dreptul caraghios. Orice preocupare, orice grijă, orice bucurie, orice exigență pălește și pierie în prezența vocii divine. Orice neascultare este vinovăție și orice neîmplinire a poruncii ori solicitării, de același calificativ se învrednicește, fie ea însoțită de argumentele cele mai solide. Pentru care pricină ? Pentru că este mărturie de totală imposibilitate a efectuării unei ierarhizări normale între obligații. Dacă-i vorba de a-L urma pe Hristos sau de a-L sluji, nimic nu poate să constituie temei de absență motivată, considerent de neîntocmire a unui proces verbal de carență, de legitimă apărare, scuză legală. Bogăția (parabola tinărului bogat din Matei 19, 16 și urm.), ogoarele, dobitoacele, căsătoria, pînă și pietatea filială se șterg la ivirea Domnului³.

Zadarnic se apără smochinul fluturînd tipicul anotimpurilor, termenelor fatale, soroacelor de obște și de șart. Ele toate — cum grăiește o destul de vulgarizată și întrebuintată expresie — *nu țin*. Oricînd, oriunde, în orice împrejurări omul e ținut (și de data aceasta verbul își redobîndește ipostaza lui autentică) să meargă, să alerge, să sară în sprijinul coexistenților săi, ori la slujirea Făcătorului său.

Am pomenit mai înainte de chemarea lui Hristos care mobilizează irezistibil, pentru care amîinare nu încapă și motivații nu-s de conceput :

³ Și imposibilitatea se nuantează : nu i se cere omului imposibilul fizic (unuia care cîntărește 70 kg. să ridice 200 kg.), ci i se cere imposibilul posibil, adică cel moral (să-și iubească vrăjmașii, să se lepede de sine, să-și jertfească singurul fiu), în conformitate cu modul cum Paul Claudel definește divinitatea : „De ce vă temeți ? Sînt imposibilul care vă privește”.

nici Moise care-și invoca gingăvia, nici tinărul care-și pretextează bogăția, nici omul căruia i-a rodit țarina nu-s scuzați: li se cere să asculte (în amândouă înțelesurile). Sărmană scuză a smochinului: nu-i vremea mea! E întotdeauna vremea slujirii și facerii binelui⁴. Și vai de cei ce nu procedează aidoma fraților Simon și Andrei (Matei 4, 20: „iar ei, îndată lăsând mrejele, au mers după El”), fiilor lui Zevedeu (Matei 4, 22: „iar ei, îndată lăsând corabia și pe tatăl lor, au mers după El”), sau al lui Levi—Matei (Matei 9, 9: „Și plecând Iisus de acolo a văzut un om care ședea la vamă, cu numele Matei, și i-a zis acestuia: Vino după Mine. Și sculându-se a mers după El”). Repede, de îndată, fără șovăială, toate lăsându-le baltă (de-mi este permis a zice astfel), neprivind înapoi, necerînd nici o păsuire cît de mică, de îndreptățită, de firească⁵. Glasul Domnului: tunet, instataneitate.

Nefericitul smochin nu-i altul decît neștiutorul, proceduristul, legalistul, învîrtoșatul, formalistul fariseu care se socotește apărut de termene și de strictețea prescripțiilor, care își ajunge sieși și nu are nevoie de milă ori duh sfînt, care altădată se îndreptățește fălindu-se că dă zeciuială din chimen, izmă și mărar!

Ce-ar fi putut face, practic, smochinul? Să fi intrat, de obidă și rușine, în pămînt; să se fi strămutat, de ciudă și emoție, în mare; sau, mai bine, mult mai bine, să-l fi fost Domnului — prin lăuntrică bunăvoință, strădanie și cutremurare — prilej de minune pozitivă. Există o mică legendă japoneză a cărei citare nu-i nelalocul ei aici: un filosof se plimba în pădure; se oprește în fața unui arbust și se adresează unei ramuri rostind: vorbește-mi despre Dumnezeu. Creanga, atunci înflorește. De nu putea să rodească fructe, smochinul ar fi putut măcar înflori, ori se pleca sfios și nemulțumit de sine. Dar priveliștea aceea a pomului încremenit în cenușul nerodirii sale, sec, sterp, încăpățînat, credincios neînduplecatei lui scadențe, tare pe situația lui calendaristică, semeț în fariseica lui „dreptate”, netulburat de vreo îndoială, trebuie să fi trezit mînia Domnului nu mai puțin decît forfota vînzătorilor de porumbei și a schimbătorilor de bani în cuprinsul unui lăcaș de sfințenie. (Din palida lor așchie va fi răsărit neroditorul pom!). Hristos, în jurul Căruia se strîng fiarele urzelilor din preajma Răstignirii, este să nu uităm, într-o fază mai curînd dreaptă decît milostivă, așa încît pe unii cu biciul îi alungă iar pe ceilalți îi afurisește.

Să stăm bine, să luăm aminte, să judecăm cu multă chibzuință. Pentru nimic în lume să nu primăjduim avutul cel mai de preț — sufletul — oferînd Domnului jalnicul, iritantul, netrebnicul spectacol al unor ființe

⁴ „Mai mare este dragostea decît pravila” îi spune protosinghelul Ghervasie Hubariu părintelui Ioanichie Bălan (*Convorbiri duhovnicești*, p. 347) și continuă: „Cînd cineva îți bate la ușă, lasă-ți pravila, deschide-i ușa...” Smochinul nu și-a lăsat pravila, ci mai virtos în sine și-n fire s-a încluiat.

⁵ În tabloul lui Caravaggio, *Chemarea lui Matei*, pe masa vameșului stau sumedenie de hîrtii și fișicuri de bani, iar în juru-i oameni care așteaptă cu treburi. Vădit este că se va despărți abrupt de toate și de toți.

refugiate în legalismul simplist. Să nu plece Hristos de la noi înfometat, insetat, cu inima deșartă și sufletul mîhnit. Tînărul bogat se îndepărtează trist, dar înțelept este a presupune că, văzindu-l cum pleacă, Domnul se va fi îndurerat și El. Dacă Hristos ne face neasemuita cinste de a ni se adresa, răspunsul nostru fulgerător — neoprindu-se la nimic altceva, ci real, cuminte, sigur — să fie numai : „Iată-mă, Doamne”. Răspuns ne-exagerat, străin de orice imprudență, un răspuns calm, pentru că se știe că realitatea cea mai reală se numește Hristos. Hristos acum și de-a pururi. Hristos „cu timp și fără timp”. Hristos, deținătorul cheilor vieții, Domnul Timpului.

Monahul NICOLAE DELAROHIA

RUGĂCIUNEA DIN GHETSIMANI

Joia Mare

O trăsătură caracteristică a cultului nostru ortodox este caracterul său simbolic și totuși realist. Toate slujbele noastre sînt concepute ca niște simboluri ale unor realități ascunse și spirituale, întrupînd ceva din lumea celor nevăzute și suprapămîntești. Cultul ne duce cu gîndul la diferite momente din istoria mîntuirii, dar sensurile lui tainice ne fac să cugetăm la cele viitoare, la cele ce ne așteaptă dincolo de moarte. Sfînta liturghie a fost numită o formă de recapitulare intuitivă a iconomiei mîntuirii, dînd o imagine a liturghiei cerești, pe care o slujesc sfinții și îngerii, fără întrerupere, în jurul Tronului ceresc. Nu este vorba de o simplă comemorare, ci de acțiuni tainice, de hristofanii, de o reinnoire a evenimentelor din istoria sfîntă. Anul bisericesc reinnoiește, în cadrele prezentului, viața cu Hristos și în Hristos, viața umană a Mîntuitorului. În *Joia Mare* trăim una din culmile anului liturgic, prin citirea celor 12 Evanghelii, în care ne sînt înfățișate suferințele Mîntuitorului, pentru izbăvirea întregului neam omenesc din robia păcatului. Iisus este adevăratul reprezentant al omenirii înaintea lui Dumnezeu, fiindcă a avut fire omenască deplină. Slujbele din Săptămîna Patimilor, mai ales Evangheliile din acea seară ni-l pun în față pe Iisus Cel unul, Mielul lui Dumnezeu, care a luat asupra Sa păcatele lumii și s-a înjosit pe Sine pînă la îmbrăcarea smeritului chip omenesc : „S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8).

Jertfa Mîntuitorului n-a fost ușoară. Ea a fost precedată de frămîntări lăuntrice, cu adevărat dramatice, în timpul cărora rugăciunea a constituit un sprijin solid, o forță hotărîtoare în depășirea confruntării cu moartea.

În acea zi de Joi, în fapt de seară, Iisus Hristos-Omul a resimțit nevoia sufletească de a se refugia din mediul orașului înțesat de oaspeți aflați în așteptarea sărbătoarei paștilor vechi testamentare. Loc mai potrivit pentru reculegere și meditație nu era, în apropierea Ierusalimului,

decît grădina Ghetsimani. În acea livadă de măslini, unde nu se auzea decît freamătul frunzelor și adierea vîntului, Mîntuitorul s-a retras spre a se pregăti pentru încercarea cea mare prin care trebuia să treacă. Însoțit de ucenicii Săi, a plecat din Ierusalim spre Ghetsimani în amurg, după Cina cea de Taină, cînd instituisese Sfînta Euharistie. Ajungînd în grădină, Mîntuitorul a luat cu Sine pe trei dintre sfinții apostoli — Petru, Iacob și Ioan — mergînd cu ei în partea cea mai retrasă și mai liniștită. În atotștiința Sa, divinul Învățător cunoștea etapele pe care trebuia să le străbată, pînă la Înviere și Înălțare, cu drumul greu al crucii, spunîndu-le : „Întristat este sufletul Meu pînă la moarte. Rămîneți aici și privegheați împreună cu Mine. Și mergînd puțin mai înainte, a căzut cu fața la pămînt, rugîndu-se și zicînd : Părintele Meu de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta ! Însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești" (Matei 26, 38—39).

Cînd s-a înapoiat la ucenicii Săi, Mîntuitorul i-a găsit dormind. Atunci le-a spus : „Așa, n-ați putut un ceas să privegheați cu Mine. Privegheați și Vă rugați ca să nu intrați în ispită. Căci duhul este osîrditor, iar trupul, neputincios" (Matei 26, 40—41). Apoi, a plecat pentru a doua oară la rugăciune, cerînd Tatălui să I se facă voia. Pe apostoli i-a găsit din nou dormind și nu i-a mai deșteptat. S-a dus atunci pentru a treia oară la poalele Muntelui Măslinilor, în fața căruia se găsea grădina Ghetsimani. Acolo s-a rugat, rostind aceleași cuvinte : „Părinte de voiești, treacă de la Mine acest pahar. Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se împlinească" (Luca 22, 42). Rugăciunea cea din urmă a fost una dintre cele mai profunde. S-a rugat în genunchi, fața Lui s-a acoperit de sudoarea care curgea și era roșie ca picăturile de singe. Un înger din cer s-a arătat și-L întărea (Luca 22, 43—44). Încheindu-și rugăciunea, Mîntuitorul s-a întors la cei trei ucenici, pe care i-a găsit în aceeași stare de somnolență, spunîndu-le : „Dormiți de acum și vă odihniți ! Iată s-a apropiat ceasul și Fiul Omului va fi dat în mîinile păcătoșilor. Sculați-Vă să mergem. Iată s-a apropiat cel ce M-a vîndut" (Matei 26, 45—46).

Misterul Rugăciunii din Ghetsimani — cea mai nepătrunsă taină dumnezeiască din toată istoria vieții pămîntești a lui Iisus — înfățișează pe Mîntuitorul nu ca pe o fantomă sau nălucă metafizică, ci întruparea pămîntească a desăvîrșirii. Broboanele de sudoare care-I brăzdaseră fruntea revelează partea omenească din persoana divino-umană a lui Iisus. În frămîntarea care s-a înleștat ființa, „strădania supraomenească Îl face în sfîrșit să învingă. Se cutremură, dar învinge ; e istovit, sfîrșit, dar învinge" (Giovanni Papini, *Viața lui Iisus*).

Ceea ce trebuie să rețină atenția este faptul că însuși Fiul lui Dumnezeu, cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi, spre a obține mîntuirea omenirii, a trebuit să se zbuciume și să sufere, cum n-a suferit nimeni. El, Dumnezeu-Fiul, a trebuit să plătească cu lacrimi și cu sîngele Său, prețul mîntuirii tuturor.

În Ghetsimani, rugăciunea primește o adîncă și profundă semnificație, spre deosebire de cea vechi-testamentară în care se cerea împlinirea dorinței, în schimbul cîntărilor și jertfelor. Mîntuitorul subliniază

acest înțeles al rugăciunii, în sensul ca ea să se facă în armonie cu voia lui Dumnezeu. Concludente sînt cuvintele : „*Părinte, de voiești treacă de la Mine acest pahar. Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se împlinească*”.

În identitatea dintre voința lui Dumnezeu și cea a credinciosului constă fericirea sa. Dumnezeu îi este Tatăl spiritual, îl iubește mai mult chiar decît poate să se iubească pe sine însuși; îi vrea binele, chiar dacă inițial nu-l poate înțelege. De aceea, credinciosul își dorește binele cu adevărat, dacă coincide cu voința Părintelui ceresc.

În măsura în care pătrundem misterul Rugăciunii din Ghetsimani, frunțile noastre se pleacă smerite în fața lui Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, pe care „nimeni nu L-a văzut zîmbind, dar adesea a fost văzut plîngînd” (Publius Lentulus). Putem intui cum țîșnește, cu putere, dumnezeirea din ființa omenească a lui Iisus. Rugăciunea din Ghetsimani, este coloana de granit de care se izbește aroganța. De aceea, nu trebuie să uităm învățătura cea veșnică a Mîntuitorului : „Trupul este neputincios, iar duhul osîrduitor”. Este ceea ce repetase mai tîrziu Sf. Apostol Pavel, în sensul că poftele trupesti se războiesc împotriva duhului (Romani 5, 17 ; I. Petru 2, 11). Este un avertisment împotriva ispitei care ne pîndește în ceasul de rugă, adresat cel dintîi apostolilor aflați în Ghetsimani, care în timp ce Iisus se ruga, au fost copleșiți de somn.

Biserica noastră dreptmăritoare, prin slujbele din Joia Mare, cheamă la sporită atenție în rugăciune, la veghe neconținută și la potrivirea rugăciunii cu voia lui Dumnezeu, asemenea celei din Ghetsimani. Semnificativ este și troparul Utreniei din primele trei zile ale Săptămîinii Mari : „Iată Mirele vine la miezul nopții și fericită e sluga, pe care o va afla priveghînd ; și nevrednică e aceea pe care o va afla lenevindu-se. Vezi, dar, suflăte al meu, cu somnul să nu te îngreunezi, ca morții să nu te dai și afară de Împărăție să nu te încui, ci te deșteaptă, strigînd : Sfînt, Sfînt, Sfînt ești Dumnezeu, pentru Născătoarea de Dumnezeu, miluiește-ne pe noi”.

Prot. ION BUNEA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE FIINȚA ȘI ATTRIBUTELE LUI DUMNEZEU

1. *Pregătirea apercetivă.* Noi îl putem cunoaște pe Dumnezeu atît din revelația naturală, cît și din descoperirea Sa supranaturală. Îl putem cunoaște pe Dumnezeu cu rațiunea luminată de credință, cît și prin adîncul trăirii religioase, care ne asigură și ne întărește neconținut comuniunea cu El. Astfel, pentru un credincios creația este o carte deschisă care ne vorbește despre Dumnezeu. „Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea miinilor Lui o vestește tăria” (Psalmul 18, 2). Pe de altă parte, trăirile religioase în adîncul lor ne duc la cea mai înaltă cunoaștere a lui Dumnezeu : „Gustați și vedeți cît de bun este Domnul ! (Psalmul 33, 8). Nu numai credinciosul se ridică spre cunoașterea lui Dumnezeu, ci

Dumnezeu însuși i se descoperă și îl ajută prin harul Său ca să-L cunoască și să intre în comuniune cu El.

II. *Anunțarea temei.* Pentru a înțelege mai bine modul de cunoaștere a lui Dumnezeu și de a intra în comuniune cu El, trebuie să cercetăm mai îndeaproape învățătura despre Ființa și atributele lui Dumnezeu.

III. *Tratarea.* Cartea Sfintă ne arată că noi nu putem cunoaște Ființa lui Dumnezeu. Ea este altceva decât ființa noastră. Omul este chip al lui Dumnezeu, nu ființă din Ființa lui Dumnezeu. Lumea sau creația este altceva decât Ființa lui Dumnezeu. Dacă creația sau omul ar avea Ființa lui Dumnezeu, înseamnă că ar fi Dumnezeu și că toată lumea ar fi numai Dumnezeu, înseamnă că Dumnezeu s-ar confunda cu creația. Și atunci nu mai poți distinge pe Creator de creația Sa. Dacă ar fi astfel, atunci Dumnezeu ar înceta să mai fie Dumnezeu, fiindcă se pierde în propria-I creație și ar lua numiri potrivite numelui pe care îl poartă creația, foarte variată și diversă. De aceea, Cartea Sfintă ne spune despre Dumnezeu că „Singur are nemurire și locuiește întru lumină neapropiată; pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă, a Căruia este cinstea și puterea veșnică” (I Timotei 6, 16). Fiul întrupat însuși ne comunică același adevăr cu privire la Ființa divină: „Pe Dumnezeu nimeni, niciodată nu L-a văzut. Cel Unul-născut, Fiul, care este în sinul Tatălui, Acela a spus” (Ioan 1, 18).

Necunoscînd Ființa divină, nu putem intra în comuniune cu Ea, iar neputîndu-ne împărtăși de Ea, noi nu-I putem da nici un nume. Deci referitor la Ființa Sa, Dumnezeu este inaccesibil omului și fără nume, sau mai presus de orice nume. De aceea spun Sfinții Părinți că Dumnezeu nu are nici un nume. Adică nu poate fi numit cu nimic din ceea ce cunoaștem și numim noi oamenii. Dacă totuși spunem lui Dumnezeu „Tată”, sau „Fiu”, dăm această numire numai prin asemănare cu ceea ce numim noi „tată”, sau „fiu”. Cunoscînd adică din Descoperirea divină că Prima Persoană naște pe a Doua Persoană, spunem că Cel născut este „Fiul”, iar Cel ce naște este „Tatăl”. Această asemănare de numire nu corespunde, însă firii omenești, este altceva decât nașterea pe care o întîlnim în creație. De aceea, chiar dacă spunem că Fiul este născut din Tatăl, această naștere rămîne învăluită în taină de nepătruns și de aceea și numirea pe care noi o dăm Tatălui sau Fiului rămîne aceeași taină de nepătruns puterii noastre de înțelegere. Ea reprezintă Ființa lui Dumnezeu, sau mai bine zis, taina Ființei lui Dumnezeu...

Pe de altă parte, Cartea Sfintă ne arată că Dumnezeu se apropie de credincioși, intră în comuniune cu ei, „descoperindu-li-se în multe forme și chipuri...” (Evrei 1, 1—2). Astfel, Dumnezeu iubește creația atît de mult, încît pe Fiul Său L-a dat...; Duhul se roagă El însuși în sufletele credincioșilor „cu suspine negrăite” (Romani 8, 26). Am văzut mai sus că Ființa lui Dumnezeu nu se comunică. Cine se comunică?... Se comunică cumva Persoanele Sfintei Treimi, adică Persoana Fiului sau a Duhului Sfînt? nu este posibilă nici această comunicare, fiindcă dacă ar fi așa, înseamnă că toți ar deveni Duh Sfînt, sau Hristos...

Atunci cum îl putem cunoaște pe Dumnezeu și cum putem intra în comuniune cu El ?

Să vedem ce ne spune Cartea Sfântă în acest sens ?

Am văzut pe de o parte că „pe Dumnezeu nimeni niciodată nu L-a văzut” (Ioan 1, 18), fiindcă „locuiește întru lumină neapropiată” (I Timotei 6, 16). Pe de altă parte însă, Sfânta Carte ne arată că „cei cu inima curată vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 8) ; că cine iubește pe Fiul va avea părtășie cu Tatăl, „vom veni la el și locaș la el vom face” (Ioan 14, 23), ne asigură Mântuitorul. La fel, Fiul lui Dumnezeu înălțat la cer stă la ușa sufletului și bate spre a fi primit, iar cine va deschide, va avea părtășie cu El (Apocalipsa 3, 20).

Reprezentînd Cuvîntul lui Dumnezeu, în Sfînta Scriptură nu pot exista contradicții. Ce vom zice totuși despre aceste texte ?

Explicația constă în faptul că atunci cînd spunem că nu-L putem cunoaște pe Dumnezeu și nici nu putem avea părtășie cu El, ne referim la Ființa Lui. Cînd însă ne referim la posibilitatea cunoașterii Lui și la posibilitatea părtășiei cu El, ne referim la altceva decît la Ființa Lui și anume la lucrările, sau energiile Lui, pe care le numim atribute.

Prin aceste lucrări sau energii, Dumnezeu se deschide către lume, către creație. Ele sînt darurile lui Dumnezeu către lume. De aceea, ele sînt infinite. Datorită acestor infinit de multe lucrări, Dumnezeu poate primi infinit de multe nume, după numele lucrării.

Acum ne apare clară afirmația sfinților părinți că după Ființa Sa, Dumnezeu nu poate fi numit, deci nu are nici un nume ; iar după atributele Sale, are infinit de multe nume.

Să vedem mai îndeaproape ce sînt atributele lui Dumnezeu.

Atributele reprezintă manifestarea Ființei lui Dumnezeu în afară. Datorită faptului că prin ele se stabilește legătura sau relația cu lumea, cu creația, ele au fost numite și „relații” (Sf. Grigorie Palama). În același timp lucrările sau energiile divine izvorăsc din Ființa lui Dumnezeu, fiind însă distincte de Ființă, fiindcă după cum am văzut Ființa nu se poate comunica. Spre a înțelege într-o oarecare măsură acest fapt să ne închipuim discul soarelui, care este altceva decît razele soarelui. Nouă ni se comunică razele, cu discul soarelui nu putem intra în contact. Dar razele izvorăsc din discul soarelui. Dacă nu ar fi discul soarelui, nu ar exista nici razele. Fiind deci distincte de disc, razele soarelui nu sînt totuși separate de el.

Așadar, lucrările sau energiile izvorăsc din Ființa lui Dumnezeu, iar Ființa lui Dumnezeu iradiază în ele. Aceste lucrări sau energii se mai numesc, sau alcătuiesc „mărirea divină”, tocmai fiindcă în ele iradiază Ființa lui Dumnezeu.

Pentru a înțelege mai bine ce este mărirea lui Dumnezeu, să ne amintim evenimentul Schimbării la față a Domnului, cînd Persoana Lui divino-umană a fost înconjurată de strălucire. Această lumină strălucitoare este mărirea lui Dumnezeu. Ea este „prezența concretă a lui Dumnezeu în creație, este lumina celei de a Doua Persoane a Treimii, care pătrunde firea omenească a lui Hristos, îndumnezeind-o” (preot prof. dr.

Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1982, p. 344). Mărirea se comunică și credincioșilor spre a-i face asemenea lui Dumnezeu, adică spre a-i îndumnezei, fără însă să devină dumnezei, fiindcă ei nu se împărtășesc de Ființa lui Dumnezeu, ci de mărirea lui, de ceea ce izvorăște și înconjoară Ființa lui Dumnezeu, din ceea ce reprezintă iradierea Ființei lui Dumnezeu, dar care este totuși deosebit, distinct de Ființa lui Dumnezeu. Numai astfel putem noi spune împreună cu Sf. Apostol Petru că sîntem „părtași firii dumnezeiești” (11 Petru 1, 4). Adică ne îndumnezeim împărtășindu-ne din mărirea lui Dumnezeu în care iradiază Ființa Lui. Împărtășindu-ne din această mărire, sfinții apostoli experimentează, cu prilejul Schimbării la față a Domnului, bucuria negrăită a împărtășirii din Dumnezeu. Ei au „gustat — cum spune psalmistul — și au văzut că este bun Domnul”. La fel, Sf. Apostol Pavel cînd a fost ridicat pînă la al treilea cer experimentează și anticipează fericirea veșnică, adică „ceea ce ochiul nu a văzut, urechea nu a auzit și la inima omului nu s-a urcat . . .” (I Corinteni 2, 9).

Din cele de mai sus vedem că energiile necreate care izvorăsc din Ființa lui Dumnezeu, se află din veșnicie în jurul Sfintei Treimi ca mărire a Ei. Ele intră în lucrarea dn afară a Treimii, atunci cînd se consideră necesar. De pildă, atotputernicia este din veșnicie în Dumnezeu, ca mărire a Lui, dar ea se arată odată cu creația. Milostenia, sau îndurarea se arată odată cu căderea în păcat și cu necesitatea mîntuirii. Aceste moduri diferite ale lucrărilor lui Dumnezeu în afara Treimii, le putem vedea și deduce din lumea înconjurătoare, prin rațiunea noastră luminată de credință. Ele sînt atributele lui Dumnezeu și în determinarea lor se pornește de la efect la cauză. De pildă, văd că în lume există bunătate, dreptate, iubire. Îmi dau seama că acestea trebuie să vină de undeva; dar nu de oriunde, ci din Dumnezeu, fiindcă El este începutul și cauza pentru care ele există. Acestea devin numiri sau atribute ale lui Dumnezeu. Și intrucît pe Dumnezeu nu-L putem numi după Ființa Sa, îl numim după atributele Sale. Astfel spunem că Dumnezeu este Bunătate, Dreptate, Iubire . . . Apoi, atributele numesc pe Dumnezeu într-o formă superlativ absolută. Astfel, dacă eu trăiesc în timp și sînt limitat în putere și cunoaștere, spunem că Dumnezeu este Veșnic, Atotputernic, Atotștiutor . . . Vedem apoi că în lume există nedreptate, lipsuri, ură, moarte, slăbiciune, schimbare. Pe acestea nu le putem atribui lui Dumnezeu și atunci spunem că la Dumnezeu nu este schimbare, nici moarte, ci viață; nici slăbiciune, ci putere; nici ură, ci iubire; nici nedreptate, nici lipsuri, ci perfecțiune și bogăție de daruri, etc.

Pentru a le putea înțelege mai bine, împărțim atributele lui Dumnezeu în trei părți; naturale, logice și morale.

1. Atributele naturale, sau fizice scot în evidență puterea lui Dumnezeu. Noi le deducem din lumea înconjurătoare și spunem că Dumnezeu nu este ceea ce noi vedem că este lumea, sau că are numiri în contrast cu cele pe care noi le întîlnim. Astfel, în lume toate își au o cauză, o origine. Dumnezeu nu este cauzat de nimeni și de nimic. El există prin Sine însuși, în timp ce noi ne datorăm existența altora. Acest atribut al

lui Dumnezeu, prin care spunem că El există prin Sine însuși îl numim aseitate. Apoi vedem că în lume predomină materia și atunci spunem că Dumnezeu este nematerial, adică spiritual. Astfel îi atribuim lui Dumnezeu spiritualitatea. Vedem apoi că în lume totul este mărginit și relativ; că totul apare și se desfășoară în timp și spațiu, că toate sînt trecătoare, schimbătoare și cu puteri limitate. În contrast cu toate acestea atribuim lui Dumnezeu: nemărginirea și absolutul; supraspațialitatea, netemporalul; sau într-o formă pozitivă: atotprezența, veșnicia, atotputernicia.

2. Atributele logice, sau intelectuale scot în evidență înțelepciunea lui Dumnezeu, față de ceea ce putem întîlni și la om; numai că la om sînt limitate și relative. Astfel, noi avem capacitatea de a cunoaște, de a ști, sau de a avea înțelepciunea, ca și capacitatea de a alege cele mai bune mijloace pentru a ajunge la cele mai bune scopuri. Față de aceste calități ale noastre, atribuim lui Dumnezeu atotștiința și atotînțelepciunea.

3. Atributele morale evidențiază desăvîrșirea lui Dumnezeu. Ele sînt asemănătoare virtuților pe care le săvîrșim noi, dar ele ne oferă un model, care ne cheamă permanent să ne desăvîrșim în făptuirea lor. Acestea sînt: sfințenia, dreptatea și iubirea.

Pe lângă modul de a deduce noi atributele lui Dumnezeu, după cum am văzut, prin contrast sau prin asemănare cu lumea înconjurătoare și cu noi înșine, avem dovezi și în revelația supranaturală asupra lor. De pildă, cu privire la aseitate, însăși numirea dată lui Dumnezeu în Vechiul Testament, Iahve, denumește acest fapt („Iahve” înseamnă „Cel ce sînt” — Ieșire 3, 14). Mîntuitorul în mărirea cerească are numirea: „Alfa și Omega, Cel ce a fost, Cel ce va fi, începutul și sfîrșitul” (Apocalipsa 1, 8; 22, 13). Pe de altă parte, pentru a putea noi înțelege atitudinea lui Dumnezeu față de noi și modul de a intra în comuniune cu El, Scriptura îl numește: „Duh” și „Iubire”: „Dumnezeu este Duh” (Ioan 4, 24); „Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 20). Pentru a putea înțelege cu mintea noastră limitată pe Dumnezeu care nu are limite, Care nu locuiește în temple făcute de mîini omenești, fiindcă El „a făcut lumea și tot ce este pe lume și care este Domnul cerului și al pămîntului (Faptele Apostolilor 17, 24), Sfînta Carte îl reprezintă sub formă omenească, adică sub formă antropomorfică. Pentru a ne face, de plidă, să înțelegem că Dumnezeu este mai presus de orice spațiu, profetul ia imagini din ceea ce noi vedem și cunoaștem: „Cerul e tronul meu și pămîntul așternut picioarelor mele, zice Domnul. Ce casă îmi veți zidi voi?” (Isaia 66, 1).

IV. *Intuiția.* Intuiția se poate face arătînd chipul Mîntuitorului înviat întru slavă. Ca biruitor al morții întreaga ființă, întregul chip al Domnului este înconjurat de aureola strălucitoare, asemenea slavei care înconjoară Ființa Sfintei Treimi.

V. *Recapitularea.* (Fixarea cunoștințelor). Putem noi cunoaște pe Dumnezeu după Ființa Sa divină? (Nu-L putem cunoaște). De ce? (Fiindcă El nu ne-a descoperit Ființa Sa, întrucît Ea nu poate sub nici o formă fi accesibilă omului, sau creației). Dar cum îl putem cunoaște? (După energiile, sau lucrările Sale, numite atribute). Care este raportul Ființei

divine cu atributele ? (Ele izvorăsc din Ființa divină, iar Ființa iradiază în ele. Prin ele, Ființa se manifestă în afară, intră în relație cu lumea, cu creația. Deci între Ființă și atribute există distincție, nu separație). Iradiind din Ființă, dar distincte de Ea, cum le numim ? (Slavă divină). Care sînt caracteristicile acestor lucrări ? (Ele sînt necreate și veșnice ca Ființa însăși). Cum putem intra în comuniune cu persoanele Sfintei Treimi ? (Nu putem intra în comuniune prin Ființa divină, fiindcă Ființa se comunică numai în unitatea Persoanelor, nu și în afară. Intrăm în comuniune prin aceste energii necreate. De aceea spunem că omul se poate îndumnezeii după har și nu după ființă). Cum putem noi ajunge la cunoașterea lucrărilor lui Dumnezeu ? (Descoperindu-le din creație prin rațiunea luminată de credință, sau ridicîndu-ne prin trăire la simțirea lor duhovnicească). Cum le putem deduce prin rațiune ? (Le deducem ca de la efect la cauză). În concret, cum deducem atributele lui Dumnezeu de la efect la cauză ? (Fie prin contrast, spunînd că Dumnezeu este altceva decît existența pe care o vedem și o cunoaștem. În acest caz atributele lui Dumnezeu reprezintă un superlativ absolut, ele sînt desăvîrșite, chemîndu-ne și pe noi la desăvîrșirea lor).

VI. *Aprecierea.* Cu privire la distincția dintre Ființa divină și lucrări, s-au ridicat unele obiecțiuni. S-a spus de pildă că dacă admitem deosebirea dintre Ființă și lucrări, admitem că Dumnezeu este compus din Ființă și din lucrări. Ori, Dumnezeu nu poate fi compus. Este adevărat că Dumnezeu fiind duh, nu poate fi compus. De fapt, Ființa și energiile nu-L fac compus pe Dumnezeu, fiindcă orice ființă are putere și orice putere se manifestă prin lucrări. Pe de altă parte, nu poate exista nici un fel de lucrare fără ființă. Sf. Grigorie Palama arată că „nu poate fi cineva compus cu propria sa lucrare, așa cum nu este compusă raza pentru că luminează”.

S-a spus apoi că energiile divine pot aparține în mod natural Ființei și astfel ele nu se deosebesc de Ființă. Dar, spune Sf. Grigorie Palama, așa cum cugetarea este mișcarea minții : cum sunetul este mișcare dinăuntru, care indică natura cuiva, tot astfel lucrarea este mișcarea puterii Ființei. Nu se poate concepe nici Ființa fără lucrări, nici energiile fără Ființă.

VII. *Asocierea.* Vorbind despre atributele lui Dumnezeu trebuie să le deosebim de însușiri, sau de proprietăți. Am văzut că atributele sînt numiri date lucrărilor lui Dumnezeu în afara Ființei, reprezentînd prezența Sa în creație. Insușirile, sau proprietățile se referă la ceea ce Persoanele Sfintei Treimi au specific în unitatea aceleiași Ființe divine. Astfel, Tatăl este nenăscut, Fiul este născut, Duhul Sfînt purcede. Deci, nenașterea, nașterea și purcederea sînt însușiri, sau proprietăți. Pe de altă parte trebuie să deosebim atributele lui Dumnezeu de predicătele Sale. Prin predicate Dumnezeu este Subiectul lucrărilor în afară. Adică, El este Creatorul, Mintuitorul și Sfințitorul lumii.

VIII. *Generalizarea.* Din cele tratate vedem că Dumnezeu nu se comunică prin Ființă, ci prin energiile, sau lucrările Sale către lu-

me, numite atribute, care sînt distincte de Ființă, dar nu separate de Ea. Ele reprezintă mărirea lui Dumnezeu și le deducem ca de la efect la cauză prin rațiunea luminată de credință.

IX. *Aplicarea*. 1. Știm că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Chipul înseamnă partea spirituală, întrucît am văzut că Dumnezeu este duh și nu materie. Partea spirituală este sufletul care tinde neconținut spre Dumnezeu. Adică, rațiunea tinde să cunoască adevărul, voința să făptuiască binele, simțirea să dorească fericirea. Adevărul, binele și fericirea am văzut că se află într-o formă absolută în Dumnezeu, formînd mărirea Lui. Deci credinciosul tinde neconținut spre mărirea lui Dumnezeu. Și cu cît tinde mai mult spre Ea, cu atît desăvîrșește mai mult chipul lui Dumnezeu în el, ajungînd la asemănarea lui Dumnezeu. Pe de altă parte, el este ajutat de energiile necreate ale lui Dumnezeu să se ridice și să simtă „lumina cea neapropiată” a lui Dumnezeu, adică mărirea Lui veșnică. „Să guste și să vadă cît de bun este Domnul” și astfel să devină chipul mării lui Dumnezeu.

2. Am văzut că atributele morale ale lui Dumnezeu sînt în evidență iubirea, dreptatea și sfințenia desăvîrșită a lui Dumnezeu. Aceste atribute care ne arată desăvîrșirea lui Dumnezeu reprezintă în același timp și pentru credincioși o continuă chemare „de a fi desăvîrșiți, precum și Dumnezeu este desăvîrșit” (Matei 5, 48).

3. Atributele lui Dumnezeu au intrat în viața duhovnicească a credincioșilor ca un mod de a ne adresa în rugăciune lui Dumnezeu ca unui Părinte Atotputernic, Bun, Sfînt, Drept, Îndurător. La fel, li aducem laudă, adresîndu-ne în cîntările bisericești prin atributele pe care le cunoaștem. Sfînta liturghie prin excelență ne amintește în toate momentele desfășurării ei, după orice ectenie, de atributele lui Dumnezeu, ca numiri ale lucrării Sale, a energiilor necreate, care reprezintă mărirea Sa. „Că a Ta este stăpînirea și puterea și mărirea...”.

4. Pictura bisericească immortalizează pe Dumnezeu Atotîitorul, pe bolta centrală a sfîntului locaș de închinăciune, sub chipul Domnului binecuvîntînd, iar aureola care înconjoară Trupul Domnului înviat, ca și capul Mîntuitorului și în general al tuturor sfinților, reprezintă mărirea lui Dumnezeu, fiindcă prin viața lor de sfințenie ei înșiși au fost chipul mării Sale.

Pr. prof. SORIN COSMA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE CONȘTIINȚA MORALĂ

I. *Pregătirea aperceptivă*. Germenele conștiinței se naște odată cu omul. Deși ea aparține sufletului nostru, se găsește în noi, totuși nu apare ca un bun prieten decît numai dacă am făcut bine. Mai degrabă ea

apare ca un judecător aspru și neadormit care ne spune dacă fapta este bună sau rea, îndemnînd în a face binele și a ne feri de rău. Care este verdictul conștiinței în săvîrșirea unor fapte? (Dacă am ascultat de glasul ei, dacă ne-am împlinit datoria și ne-am ferit de rău, atunci conștiința ne răsplătește cu bucurie, mulțumire, cu liniște sufletească. Dacă n-am ascultat de glasul ei, ne pedepsește cu muștrări, cu neliniște și apăsare în suflet). Peste tot, în viața de toate zilele se apelează la conștiința omului ca la ceva sfînt, iar acela care-și desfășoară activitatea cu conștiinciozitate, apare înaintea societății ca un om drept, cinstit, și cu atît mai mult în fața lui Dumnezeu.

II. *Anunțarea temei.* Nu toți oamenii sînt la fel: unii sînt mai buni, alții mai puțin buni, adică nu au aceeași conștiință. Deoarece Biserica și deopotrivă societatea în care trăim doresc să aibă în sînul lor oameni cît mai buni, mai cinstiți și vrednici, în cele ce urmează vom vorbi despre conștiința morală și educația ei.

III. *Tratarea.* Pentru toți credincioșii, conștiința morală este glasul lui Dumnezeu în suflet, îndemnîndu-l la împlinirea voii lui Dumnezeu. Adevărata conștiință este cea morală, care face judecățile în conformitate cu legea morală. Ea îndeamnă la milostenie, iubire, dreptate, oprește minciuna și clewetirea, furtul. Opusul acesteia este conștiința rătăcită, judecățile ei fiind în dezacord cu legea morală. Așa există oameni îndărătnici și răi care nu aduc „roadă”, pe care Mîntuitorul îi aseamănă cu sămînța căzută pe piatră, care se usucă, datorită împietririi inimii lor.

Există o conștiință morală sigură care își dă verdictul, poruncește sau oprește săvîrșirea unei fapte, fără nici o ezitare. Conștiința îndoielnică nu se poate pronunța, rămînînd nedecisă. Sînt, însă, împrejurări cînd în conștiință se produc asemenea îndoieli, mai ales atunci cînd apar mai multe îndatoriri simultane.

Conștiința morală preferată de adevărații creștini este cea trează, care sesizează repede dacă fapta este sau nu în conformitate cu voia lui Dumnezeu. Opusă ei este conștiința adormită, caracterizată prin nepăsarea față de îndatoriri, cu gîndul că Dumnezeu este bun iertînd în orice împrejurare și fără nevoie de îndreptare. Mai există, de asemenea, o conștiință morală scrupuloasă, iar contrară ei este conștiința fariseică sau atitudinea falsă de a se arăta plinitor al legii, iar în ascuns călcătorul ei. Așa făceau fariseii pe timpul Mîntuitorului: se revoltau pentru păcate ușoare și tăceau în fața celor grele. Iisus Hristos muștră cu asprime această atitudine prin cuvintele: „Călăuze oarbe care strecurați tîrîșorul și înghițiți cămila” (Matei 23, 24), sau: „Vai vouă cărturarilor și fariseilor fățarnici! Că mincați casele văduvelor și cu fățarnicie vă rugați îndelung” (Matei 23, 14).

Din cele arătate se poate reține cu claritate felurile conștiinței morale care în esență poate fi luminată sau întunecată, adormită. Mai rămîne să răspundem la întrebarea: Cum se poate trezi o conștiință adormită la realitatea morală? Cum am putea îndrepta conștiința rătăcită și fariseică spre adevăr, sau pe cea îndoielnică la certitudinea ce conduce spre viața și fericirea veșnică?

Cel mai bun exemplu ni-l oferă Mîntuitorul Iisus Hristos. Sfînta Scriptură ne relatează că o femeie din popor a fost prinsă în adulter. Legea mozaică pretindea ca o asemenea femeie să fie ucisă cu pietre. Fariseii și cărturarii o aduc în fața Mîntuitorului, stîrnind curiozitatea celor prezenți. Cîeva dintre farisei, probabil în semn de dispreț, întrebă: „Învățătorule, această femeie a fost prinsă asupra faptului de adulter, iar Moise ne-a poruncit în lege ca pe unele ca acestea să le ucidem cu pietre. Dar Tu ce zici?” (Ioan 8, 4—5). Fariseii veniseră cu gîndul „să-L ispitească pe Iisus”, dar Mîntuitorul nu răspunde. El se aplecase și a început să scrie cu degetul pe pămînt. Insistînd totuși să-L întrebe, Iisus se ridică și, în liniștea aceea deplină, le răspunde: „Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintîi piatra asupra ei”. (Ioan 8, 7). Muștrați de cugetele lor, fariseii și cărturarii au ieșit pe rînd. Femeia rămăsese singură în fața Domnului, rușinată, cu capul plecat, căreia Mîntuitorul i-a spus: „Femeie, unde sînt pîrîșii tăi? Nu te-a osîndit nici unul? Iar ea a zis: nici unul, Doamne. Și Iisus i-a zis: nu te osîndesc nici Eu. Mergi, de acum să nu mai păcătuiești” (Ioan 8, 10—11). Cu siguranță, conștiința ei rătăcită și-a găsit îndreptarul în atitudinea iertării lui Iisus, devenind un om nou, care a cunoscut calea adevărată a vieții și rosturile ei.

Mîșcată a fost și conștiința fariseilor care muștrați de cugetele lor au plecat. Numai datorită răutății lor și a împietririi inimii, nu s-au deșteptat, deoarece mai tîrziu aceeași oameni l-au răstignit pe Domnul, dar pentru moment conștiința lor a fost zguduită atît de tare încît fără să protesteze, complet dezarmați, au plecat.

Exemplele pot fi multe. Rerefindu-ne numai la cel amintit, putem trage concluzia că principalul factor de trezire a conștiinței este virtutea iertării. Ea trebuie urmată de bunătate, de facerea de bine și de blîndețe ca roade ale Duhului și dragostei creștine. Blîndețea Mîntuitorului a trezit conștiința lui Iuda, făcîndu-l să arunce cei 30 de arginți în templu, iar bunătatea părintelui fiului risipitor i-a trezit conștiința acestuia.

Pe această cale Mîntuitorul ne pune în față metodele cele mai potrivite de trezire și educație a conștiinței celor îndărătnici, zicînd: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc” (Matei 5, 11). Este începutul trezirii conștiinței și ori de cîte ori se va trezi conștiința semenului în spre bine, spre pocăință, el trebuie iertat „pînă de șaptezeci de ori cîte șapte” (Matei 18, 22).

IV. *Recapitularea.* Care sînt felurile de conștiință ale creștinului adevărat? (Conștiința dreaptă, sigură și trează). Cum trebuie să fie conștiința noastră? (Să fie tot timpul trează, să știe să deosebească binele de rău și să se pronunțe mereu pentru bine). Care sînt felurile opuse conștiinței? (Conștiința rătăcită, îndoielnică și cea adormită). Cunoaștem vreun exemplu de trezire a conștiinței adormite în Sfînta Scriptură? (Cunoaștem cazul femeii păcătoase). Cum se trezește conștiința adormită? (Mîntuitorul iartă pe femeie cu condiția să nu mai păcătuiască). Prin urmare, factorii de seamă pentru trezirea conștiinței sînt virtutea iertării încălzită de dragoste, bunătate, facere de bine, blîndețe, chiar și față de aceia care ne dușmănesc. Cum devine omul prin trezirea conștiinței?

(Devine un om nou care își redobindește valoarea și demnitatea, respectul și prestigiul înaintea oamenilor, un om care s-a reîntors pe calea cea bună a lui Dumnezeu).

V. *Asocierea*. Nu numai în Noul Testament, ci și în Vechiul Testament întâlnim asemenea cazuri prin care conștiința întunecată a fost scoasă la lumină. Cain se aruncase asupra fratelui său Abel din invidie și l-a ucis. Conștiința se trezește și a încercat să fugă de la fața lui Dumnezeu. Dumnezeu l-a blestemat, Cain își recunoaște păcatul și a crezut că va fi ucis. Dumnezeu i-a pus totuși semn spre a nu fi ucis de nimeni. De aceea, pentru a fi feriți de mustrarea conștiinței, trebuie să împlinim voia lui Dumnezeu.

VI. *Generalizarea*. Trezirea și educația conștiinței morale face parte din ansamblul credinței și vieții creștine. Mîntuitorul Iisus Hristos ne spune peste veacuri: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît văzind faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16).

VII. *Aplicarea*. Din învățătura Bisericii noastre dreptmăritoare reiese că noi creștinii trebuie să ne conformăm glasului conștiinței noastre, să o menținem mereu trează și activă în promovarea binelui, trebuind să ostenim și întru trezirea semenului nostru și întoarcerea lui pe calea cea bună, așa cum ne cere Sfînta Scriptură: „Frații mei, dacă vreunul va rătăci de la adevăr și-l va întoarce cineva, să știe că cine a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui își va mîntui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate” (Iacob 5, 19—20).

Preot IOSIF CIOCLODA

SÎNT ADMISE IMPROVIZAȚIILE ȘI „REȚETELE” ÎN MATERIE DE RUGĂCIUNE ?

Pentru viața creștină — ca de altfel pentru trăirea religioasă a oricărui credincios — rugăciunea este o problemă dintre cele mai serioase.

Definită fie sub înfrurirea emoției, fie sub clarviziunea lucidității, rugăciunea este înțeleasă de adevăratul creștin ca un mijloc de „respirație a spiritului”, de „înălțare a inimii către Dumnezeu” sau de „convorbire intimă cu Părintele ceresc”. Toate aceste sintagme reflectă o particularitate în diversitate, respectiv faptul că a te ruga înseamnă a te situa într-o relație personală cu Cineva în măsură să te înțeleagă, să te mîngie și să te ajute.

Dar „a te ruga” deși în aparență poate fi considerat un fapt simplu, o acțiune în care doar factorii sufletești au un rol prioritar — este o problemă care implică aspecte adînci ale vieții și trăirii duhovnicești. Realitatea acestei observații constă în aceea că, din preistorie și pînă astăzi, credinciosul a încercat variante și tehnici mai mult sau mai puțin sofisticate pentru a atinge acele subțirimi ale spiritului care să-l poată așeza într-un raport de intimitate cu Dumnezeu, simțit continuu ca bun Părinte și Prieten.

Pentru viața creștină situația și-a găsit rezolvarea deplină în întrebarea adresată Mîntuitorului Iisus Hristos de Sfinții Apostoli și răspunsul : „Cînd vă rugați, ziceți : Tatăl nostru, care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău, Vie împărăția Ta, Facă-se voia Ta, precum în cer și pe pămînt, Pîinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă în fiecare zi, Și ne iartă nouă păcatele noastre, căci și noi iertăm tuturor celor ce ne greșesc, Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău” (Luca 11, 2—4 ; Matei 6, 9—13). „Tatăl nostru” este, așadar, un model de rugăciune, dar și un corectiv la adresa felului în care ea era înțeleasă și practică atunci. Mai mult, în cuprinsul ei sînt reținute, într-o formă sintetică, situații și stări sufletești înregistrate de-a lungul vieții, scoase din semnificația rigidă, circumscrisă în sfera individualismului. De la cererea

privată „Doamne iartă-mă”, Rugăciunea domnească transferă conștiința umană în planul responsabilității colective, sufletul desfășurând o mișcare integratoare, pe orizontală și verticală. Descifrind-o, am găsi alături de cererea deja amintită și altele, cum ar fi: „Doamne fie voia Ta”, „Doamne nu mă părăsi”, „Doamne ajută-mă”, „Doamne apără-mă de cel rău”, „Doamne mintuiește-mă” — toate exprimând simțăminte sufletești adinci, puse însă sub acțiunea modelatoare a evlaviei și a drep-tei judecăți.

Dar parcurgind cu atenție relatările Evangheliștilor, vom înțelege că Mântuitorul nu a statuat ca singur model Rugăciunea domnească. Astfel, când a rostit pilda „Vameșului și a fariseului”, a exemplificat cererea smeritului prin cuvinte cât se poate de simple: „Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosul” (Luca 18, 13), iar înainte de patimile și moartea Sa s-a rugat pentru întreaga lume ca Arhiereu al ei (Ioan 17). Acestor exemple le putem alătura rugăciunea suferinței lui Iisus: „Părintele Meu, de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta! Însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești” (Matei 26, 39).

Așa se explică de ce în practica Bisericii post-apostolice au fost preluate formule de rugăciune folosite de Mântuitorul Hristos, dar pe lângă acestea s-au alcătuit și altele noi, raportate la trebuințele diurne ale credincioșilor. Ceea ce le-a conferit recunoașterea și oficializarea din partea Bisericii, a fost faptul că respectau linia tradițională a învățăturii acesteia — Evanghelia Domnului, predica apostolilor, cuvântul părinților și experiența duhovnicească a sfinților.

De aceea, este regretabil faptul că astăzi ne este dat să remarcăm prezența între paginile cărților destinate oficerii cultului, a unor rugăciuni improvizate, sau să constatăm că se fac rugăciuni după un alt tipic decît cel statornicit în practica Bisericii, tocmai de către cei ce au obligația de a conserva tezaurul sacru creștin, ca slujitori ai lui Iisus și împreună-lucrători ai dascălilor Bisericii.

Spre pildă, una dintre rugăciunile improvizate găsite într-un *Molit-felnic* are conținutul următor: „Doamne care cu suspinele inimii Tale ai sfărîmat pietrele munților, ai milă și de inima sîngerîndă a robului Tău (N), care vine la Tine umilindu-se pentru faptele lui. Nu-i socoti păcatele, ci îl mintuiește. Ascultă și glasul curat al inimii mele care se roagă înlăcrimată și trece de la el paharul suferinței. Întărește-l, Doamne, și-l miluiește”. Analizînd-o critic, vom observa că nota dominantă în cuprinsul ei o constituie cele câteva încercări de poetizare a sentimentului suferinței, dublate de intenția preotului de a sublinia integrarea sa afectivă în viața celui bolnav. Și pentru ca să înțelegem mai bine remarca de mai sus, vom prezenta, în continuare, modul cum anume se structurează orice rugăciune intrată în norma de viață creștină.

I. Adresarea către Dumnezeu: Doamne, Bunule.

II. Amintirea unor fapte trecute ale lui Dumnezeu din Vechiul sau Noul Testament, asemănătoare celor pe care intenționează preotul (urmat de credincioși) să le ceară pe seama lor.

III. Cererea însăși.

IV. Preamărirea lui Dumnezeu, de obicei a Celui în Treime.

V. Confirmarea acestei preamăriri prin cuvîntul : „Amin”¹.

Iată și un exemplu ilustrativ : „Doamne Dumnezeul nostru, Atot-țiitorul și Atotputernice (I), Care toate le faci numai cu voința Ta ; Care, prin locuri neumblate, afli trecere cu înțelepciunea Ta cea nemărginită și necuprinsă ; Cel ce din piatră seacă ai făcut să curgă izvoare de apă și ai adăpat pe poporul Tău cel însetat (II), însuși și acum, Stăpîne a toate, ascultă rugăciunea noastră, a păcătoșilor și nevrednicilor robilor Tăi, și ne dăruiește nouă în acest loc apă limpede, bună, îmbelșugată pentru trebuință și nevătămătoare la băut (III), pentru ca și întru aceasta să mărim preasfînt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor (IV). Amin (V)”².

Este foarte adevărat că au existat trăitori creștini care nu au raportat rugăciunea lor la metodologie de felul celei amintite — cum se sublinia, chiar acest aspect într-o dezbatere pe aceeași temă³. Se cade să mai reținem că într-un timp cînd viața creștină era în faza de organizare, aceste excepții puteau fi admise. Mai adăugăm la aceasta caracteristicile rugăciunii isihaste, a liniștei, a inimii, a minții, în care formula de adresare este cit se poate de simplă : „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”. Dar să nu uităm că rugătorii circumscrisi în idioritmia aceasta nu erau alții decît trăitorii încercați ai vieții obișnuite de rugăciune, inși de mare talent duhovnicesc care, deși simplificau rugăciunea, și-o asumaseră în planul conștiinței. În altă ordine de idei, tehnica isihastă a rugăciunii are un caracter particular și vizează desăvîrșirea personală, pe cînd rugăciunea preotului este reflexivă, făcîndu-se pentru credincioși și nevoile lor. Ea este o liturghisire prin care lucrarea harului este activizată de capacitatea harismatică a persoanei preotului investit cu acest dar.

Este adevărat că preotul împlinește funcția de slujitor al nevoilor obștești. Dar calitatea aceasta nu îl obligă să renunțe la sarcinile care îi revin, acționînd potrivit capriciilor enoriașilor săi. El este produsul unor școli speciale în care s-a format și care i-au asigurat o largă arie de cunoștințe, de la probleme de pedagogie generală la variate cunoștințe de psihologie. Deci, este impropriu și străin demnității sale — să nu uităm, preotul e delegatul lui Hristos în lume ! — să acționeze ca un „robot” sacerdotal, în funcție de preferințele — uneori ciudate — ale păstorilor săi. El trebuie să prevină și să înlătore dezordinea ce poate interveni în felul de a gîndi al acestora, mai ales că fiecare raționează, în cele mai multe situații, sub impulsul determinărilor imediate.

¹ Pr. Pavel Florensky, *Slovesnie slujenie*, în „Jurnal Moscovskoi Patriarhii”, 1977, pp. 63—75, ap. pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 7—9/1982, p. 434.

² *Molitfelnicul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ed. III-a, București, 1976, p. 337.

³ Pr. Ioan Gașpar, *Rugăciunile improvizate*, în „Îndrumătorul bisericesc al Mitropoliei Banatului”, Timișoara, 1985, pp. 35—42.

Nu există oare posibilități să ne rugăm pentru cei ce nu au liniște în familie, sau pentru cei ce se plîng de un rău oarecare, apelînd la rugăciunile obișnuite, clasice, ale Bisericii? Răsfoind atent paginile Liturghierului, problema pusă în discuție se lămurește de la sine. Iată cuprinsul unor rugăciuni în măsură să răspundă întrebării enunțate: „Doamne Dumnezeu nostru, caută dintru înălțime ca un bun, asupra inimii robilor Tăi (N), care sînt lipsite de dragoste și de unire și împresurate de spinii urii și ai altor păcate. O picătură din harul prea sfintului Tău Duh coboară peste dinsele, să le roueze în chip bogat, ca să aducă roade bune, și din dragostea cea către Tine să sporească în fapte bune, și să petreacă în dragoste și unire. Cu sîrguință te rugăm, ca pe un dătător de bine și Dumnezeu al nostru, degrabă ne auzi și cu iubire de oameni îi miluiește”, sau: „Doamne, Hristoase, Dumnezeu nostru, primește jertfa aceasta spre iertarea păcatelor robului Tău (N), și rînduiește-i cele ce sînt de folos pentru dînsul; că măcar de a greșit ca un om, spre Tine cu credință alergînd, prin noi nevrednicii nădărduește a dobîndi împlinirea smeritei lui cereri care să fie după voia Ta cea sfîntă”⁴.

Procedînd astfel vom accentua faptul că sfînta liturghie a Bisericii are un rol precumpănitor în viața și nevoile credincioșilor și că autoritatea ei este superioară ierurgiilor care nu sînt altceva decît prelungiri ale acesteia. Astfel, disciplină conștiința religioasă a enoriașilor, ferind-o de alunecări periculoase în sfera ritualismului sec. Dacă vom acționa altminteri, vom da naștere unor situații preferențiale în Biserică, în măsură să afecteze nu numai ritualul tradițional al rugăciunii ci și personalitatea noastră, pentru că situațiile în care un slujitor acceptă inovația și folosește ca apanaj Liturghierul, iar altul o evită, judecata care ia naștere în mintea credinciosului este că doar unul dintre cei doi știe „taina” cărții — în fapt, cel care o neglijează —, celălalt fiind calificat drept un învățăcel stingher...

Cît privește a doua problemă la care ne-am referit la început, trebuie să spunem că și aceasta are o importanță deosebită.

Așa cum știm, ritualul Bisericii este produsul unor analize atente făcute pe marginea modului cum trebuie să se structureze un serviciu religios. Și aici descoperim o „logică” adîncă, un sens, o ordine anume. Luînd ca pildă „Rînduiala ce se face la casa sau locul ce sînt supărate de fermece sau de descîntece”, vom constata că ierurgia se desfășoară conform unui plan bine gîndit. Începutul se face printr-o formulă introductivă: „Binecuvîntat este Dumnezeu nostru”..., urmată de rugăciunile începătoare: „Împărate ceresc...”, „Preasfîntă Treime...”, Tatăl nostru... În continuare se rostesc troparele de umilîntă: „Miluiește-ne pe noi, Doamne, miluiește-ne... Mărire... Doamne, miluiește-ne pe noi...”, Și acum... Ușa milostivirii..., după care se trece la citirea unui psalm — după specificul ierurgiei. Slujba continuă cu rostirea unor rugă-

⁴ *Liturghierul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1980, pp. 390, 393.

ciuni, după care se face obișnuitul apolis⁵. Această ierurgie, comparată cu o altă așa-zisă „molitfă”, vom observa că e în măsură să dovedească insuficiențele celei din urmă. Exemplificăm folosindu-ne de o „rețetă” tipiconală oferită de un credincios spre oficiere: „Binecuvîntarea mică, Doamne miluiește-ne (de trei ori), Tatăl nostru (de trei ori), Simbolul credinței (de două ori), Rugăciunea I a Sfintului Vasile cel Mare, Doamne miluiește-ne (de 40 de ori), Cuvine-se cu adevărat și otpustul”. De ce rugăciunea Tatăl nostru de trei ori, Simbolul credinței de două ori, rugăciunea I a Sfintului Vasile și Doamne miluiește-ne de 40 de ori? Pentru ca să se extindă ca durată ritualul? Tot ce se poate, dar o astfel de pseudo-molitfă este întru totul străină oricărei forme de slujbă bisericească. Se poate ca la prescrierea ei să se fi avut în vedere faptul că, în tipicul unor ierurgii, există indicația rostirii unor formule liturgice de mai multe ori — bunăoară Doamne miluiește de 40 de ori. Repetiția la care ne referim are însă un temei adînc, fiind în măsură să ne creeze o ritmicitate interioară în duhul rugăciunii, o concentrare asupra momentului, o sensibilitate aparte a spiritului. Ascultînd-o în special la mănăstiri, găsim aici ascunsă o scară nevăzută, urcătoare către Dumnezeu. Ea este, deci, un mijloc de ascensiune în ritmul unei melodicități nepretențioase, cu mijloace obișnuite, spre piscurile învăluite în taina dumnezeirii. De la melosul acestei formule la însăși textele de care am amintit, socotim că este o distanță apreciabilă. Rolul lor nu este de a crea atmosferă de rugăciune sau de a o întreține. De aceea, este mistificare a rînduielilor bisericești, poziția pe care situează confracții cu pricina fiind străină demnității preoțești.

Prin urmare, dacă medicul este fidel jurămîntului hipocratic, considerăm că preotul are cel puțin aceeași responsabilitate în fața angajamentului luat înaintea episcopului care l-a hirotonit, în privința respectării cu fidelitate a dreptei învățături a Bisericii.

Teologia suferă și ea înnoiri. Unele le constatăm, altele vor apare odată cu timpul. Dar înnoirile nu sînt... inovații! Rostul lor este de a rotunji lucrurile și nu de a le deforma. În virtutea acestui fapt, putem spune că practicile la care ne-am referit exprimă un neconformism, o schimonosire a tradiției bisericești.

Biserica are organisme ei — Sfîntul Sinod — care iau act de nevoile imediate și sînt în măsură să le dea o rezolvare obiectivă, în duhul sobornicității și al consensului. Arbitrariul este periculos și dăunător, este străin spiritului libertății care trimite la ordine, supunere și luciditate. A-l introduce potrivit bunului plac în viața liturgică înseamnă a nesocoti tradiția fundamentată pe lucrarea fecundă și clarvăzătoare a Duhului în lume.

Așadar, încercarea de a menține echilibrul și seriozitatea în practica sacerdotală nu trebuie înțeleasă drept o atitudine prin care urmărim să ne arătăm „tipicari” și formalisti în materie de exercițiu liturgic; dim-

⁵ *Molittlelnicul*, pp. 334—337.

potrivă, reglementările la care ne referim sînt în măsură să confirme o caracteristică a misiunii noastre : anume, faptul că sîntem, cu adevărat, oameni ai rînduiei.

Pr. prof. NICOLAE MORAR

MONETĂRIA ȘI „CĂMARA DE SARE” DIN LIPOVA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA

În evul mediu, orașul Lipova a fost un important centru de depozitare și distribuire a sării din Transilvania, sosită pe Mureș în jos. Transportul ei pe apa Mureșului era practicat în evul mediu¹ fiind mult mai ieftin decât cel efectuat pe care. Pe lângă „cămara de sare”, la Lipova a funcționat, în secolul XIV, și o „cămară monetară”².

În 1440, Lipova este amintită în documente ca oraș întărit („civitas Lippa”), dar „cetățenii din Lipova” („cives de Lyppa”) sînt amintiți încă din 1389, așa încît este limpede că Lipova avea statut de oraș sau de tîrg încă cu mult înainte³. Se poate presupune că transformarea Lipovei în oraș coincide cu începerea baterii monedelor, ca semn al prosperității economice, așa cum s-a întîmplat și la Sibiu⁴ în anii 1325—1326.

Se știe că între anii 1323—1338 regele Carol Robert de Anjou (1307—1342) a reglementat circulația monetară, a înființat pe lângă alte șase „cămări monetare”, patru în Transilvania: la Sibiu, Satu Mare, Oradea Lipova⁵. Alții susțin că regele Carol Robert a mutat monetăria din Seghedin la Lipova, sigla monetară a monedelor bătute aici fiind „L”⁶. În anii 1328—1330, la Lipova s-au bătut „denari” cu sigla „L—I”, pentru

¹ K. Juhász, *Die Stifte der Tschanader Diözese im Mittelalter*, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, Münster in Westfalen, 1927, pp. 41—42; C. Juhász, *Das Tschanad-Temesvarer Bistum im frühen Mittelalter 1030—1307*, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, Münster in Westfalen, 1930, pp. 26—27.

² G. Hochstrasser, *Ölfene Fragen (Despre monetăria din Lipova)*, în *Money Trend*, Vaduz, anul XIV (1982), nr. 9, p. 12; G. Hochstrasser, *Lippa als Münztätte*, „Neue Banater Zeitung”, Timișoara, nr. 7179/1986, p. 4.

³ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 299.

⁴ G. Hochstrasser, *Münzen sage aus — Die Anfänge der „Siebenbürgischen Münzkammer” in „Karpaterundschau”*, Brașov, nr. 2/1986, p. 6.

⁵ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 238; Oct. Iliescu, *Moneda în România 491—1864*, București, 1970, p. 40; I. Sabău, *Despre monetăria din Baia Mare în secolele XV—XVII*, în „Marmatiia” Baia Mare, 1977, vol. III, pp. 55—70.

⁶ L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest Battenberg-München, 1979, p. 28.

Carol Robert, iar între anii 1389—1420 s-au bătut fileri⁷ cu sigla „L” și „—L”, pentru Sigismund de Luxemburg (1387—1437)⁸.

Un document din 29 ianuarie 1357 atestă existența unui „comite monetar” de Lipova — *Mihail, fiul lui Gheorghe*. Prin „comite al cămării monetare” se înțelege arendașul ei. Arendarea cămărilor⁹ se făcea în mod obișnuit pentru un an, dar începutul anului de arendă nu coincide cu cel calendaristic: Anul de arendă începea de regulă în 29 septembrie (Sf. Mihail, după calendarul romano-catolic).

Dacă *Mihail, fiul lui Gheorghe*, este amintit în ianuarie 1357 ca fiind „comite monetar și de sare”, este sigur că el și-a preluat funcția la Lipova în anul precedent, 1356. Totuși rămîne surprinzător faptul că pînă acum nu se cunosc monede bătute la Lipova în timpul acestui comite *Mihail, fiul lui Gheorghe*, deși este singurul „arendaș” al cămării monetare din Lipova despre care s-au păstrat știri scrise.

În cele ce urmează, vom încerca să reconstituim măcar o parte din biografia acestui comite, pe baza documentelor păstrate. Cel mai important document¹⁰ este cel eliberat de regele Ludovic I (1342—1382) la data de 29 ianuarie 1357, care atestă că *magistrul Mihail, fiul lui Gheorghe*, cetățean al orașului Buda („Budensem”) ¹¹ și comite al cămărilor sării din părțile Transilvaniei și al monetăriei de la Lipova („comitum camerarum nostrarum salium parcium Transilvanarum et monetarum de Lyppa”) a primit, ca răsplată pentru serviciile sale, moșia „Zomuszegh” în comitatul Satu mare. Prin urmare, *Mihail, fiul lui Gheorghe*, era cetățean de Buda, cunoscut pentru serviciile sale. Presupun că este vorba despre activitatea sa la curte și nu despre serviciile militare. Mihail purta titlul de „magister”, deci avea studii universitare (poate în Italia). Faptul că era cetățean al orașului Buda, înseamnă că avea aici cel puțin o casă unde a locuit multă vreme. El nu era nobil, dar putea fi bogat și este de presupus că nu era de naționalitate maghiară¹². Putea fi la fel de bine român, așa cum presupunem. Într-un document¹³ emis de capitlul romano-cato-

⁷ Filerii sînt monede în valoarea unei treimi din denar. Ambele monede erau din argint, finețea unui denar fiind de 666 la mie, iar cea a unui filer de 353 la mie.

⁸ A. Pohl, *Evszámnelküli magyar denarok és obolusok 1308—1502*, Budapest, 1972, pp. 18, 20, 96.

⁹ Existau „cămări monetare”, unde se băteau monede și se făcea preschimbarea metalului neferos „cămări montane”, unde se produceau (prin săpare, spălare) metalele neferoase și feroase; „cămări de sare”, unde se extrăgea sarea.

¹⁰ Șt. Pascu, *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, (mai departe D.R.H.), vol. X, București 1981, documentul nr. 86, p. 89.

¹¹ Despre orașul Buda în acea epocă, la L. Gerő, *Gotische Bütgerhäuser in Buda*, Verlag-Budapest, 1966.

¹² Cum arată A. Pohl, (*Evszámnelküli* (o.c.), p. 7), arendașii, comiții monetari, erau cetățeni de vază, orășeni, de multe ori de altă naționalitate. Mai remarcăm că în general orașele erau populate mai mult cu vorbitori de limbă germană. Chiar și jurământul de loialitate, depus de orașe în momentul înscăunării regelui Matei Corvin în ianuarie 1458, a fost redactat în limba germană (F. Wetzel, *Geschichte des Banates im Alterum und Mittelalter*, Timișoara, Verlag der Deutsch-Banater Volksbücher, p. 179).

¹³ Șt. Pascu, D.R.H., *C. Transilvania*, vol. X, București, 1977, documentul nr. 260, pp. 269—270.

lic din Alba Iulia, în 31 mai 1354, se descrie abuzul lui „Benedict ȧsător din Turda, slujbașul magistrului Mihail, cămărașul din Sic al domnului nostru regele” („Benedictus textor de Thorda, officialis magistri Michaelis, camerarii domini nostri regis „de Zeek”). Documentul ne informează despre un „magistru Mihail”, comite de sare din „Sic”. Chiar dacă acest Mihail nu este numit „fiul lui Gheorghe”¹⁴, comparația mai multor documente atestă că este vorba despre una și aceeași persoană. De altfel, în anii 1351—1355, documentele nu mai cuprind un alt comite de „Sic” și nici nu-l mai amintesc pe Mihail din Buda cu vreo activitate în Transilvania.

Moșia Zomuszegh, ce i-a fost dăruită magistrului Mihail, fiul lui Gheorghe, avea să-i aducă destulă bătaie de cap. Un alt document¹⁵ emis de capitlul romano-catolic din Oradea, în 16 februarie 1357, arată că frații Ioan, Ladislau și Leukus, fiii lui Petru de Panyola, i-au oprit cu forța pe toți oamenii din satul Zomuszegh, adică pe iobagii magistrului Mihail, „comitele cămărilor de sare din părțile Transilvaniei” („universos populos de ville Zomuszegh, iobagiones videlicet magistri Michaelis, comitis camerarum salicum parcium Transiluanarum”) de la folosirea moșilor Panyola și Bachna. Desigur, ne punem întrebarea, de ce și-a trimis „magistrul Mihail iobagii săi să recolteze pe moșiile Panyola și Bachna, moșii ce nu erau ale lui, ci ale familiei lui Petru de Panyola. Este de presupus că cearta dintre Mihail, fiul lui Gheorghe, și familia lui Petru de Panyola a fost declanșată de cea de a doua — îngrădită probabil în drepturile ei de folosire a dumbrăvilor, luncilor, pădurilor, eleșteelor, locurilor de pescuit, aflătoare între hotarele celor două moșii — odată cu instalarea magistrului Mihail, ca proprietar al moșiei de la Zomuszegh. Spre a se „despăgubi”, „magistrul Mihail” a ripostat trimițându-și iobagii pe moșiile vecine, fapt care de altfel i-a adus necazuri.

Vecinii de moșie cu magistrul Mihail, fiul lui Gheorghe, Petru de Panyola și fiii săi Ladislau, Ioan și Leukus, au apărut într-un document¹⁶ emis de Nicolae, palatinul Ungariei și jude al cumanilor, datat din 4 august 1351, în care se arată că numiții au fost opriți de la zălogirea moșiei lor, Panyola. Se observă clar că Petru de Panyola și fiii săi fuseseră într-o stare pecuniară precară, încît nu au putut dispune de moșia lor. Alte două documente mai tîrzii¹⁷ — unul semnat în 11 septembrie 1364 de Nicolae Konth, palatinul Ungariei și comitele cumanilor, iar celălalt din 7 octombrie 1364 aparținînd magistrului Gheorghe de Peder, stringătorul amenzilor judecătorești ale palatinului Nicolae Konth arată că Ladislau, fiul lui Petru de Panyola, a zălogit, totuși, moșia sa Panyola, pentru care a fost pedepsit cu o amendă de 40 florini, pe care

¹⁴ Aici nu era nevoie să se amintească ascendența comitelui Mihail, deoarece nu se refera la un act de proprietate.

¹⁵ Șt. Pascu, *D.R.H.-Transilvania*, vol. XI, documentul nr. 88, pp. 89—90.

¹⁶ Ibidem, vol. X, documentul nr. 56, p. 51.

¹⁷ Ibidem, vol. XII, București, 1985, documentul nr. 326, pt. 330; documentul nr. 340, p. 345.

¹⁸ Ibidem, vol. XI, documentul nr. 99, p. 99.

a plătit-o.

În favoarea „magistrului Mihail” a intervenit însuși Ludovic I, care, în 19 martie 1357, dispunea capitolului din Oradea să trimită omul său de încredere la punerea *magistrului Mihail, fiul lui Gheorghe*, „notarul nostru osebit al pecetii inelare și comite al cămărilor de sare din părțile Transilvaniei”, în stăpînirea moșiei Zomuszegh¹⁹.

Un alt document¹⁹ emis de Ludovic I la 8 mai 1357, confirmă „*magistrului Mihail, fiul lui Gheorghe*, notarul nostru special al pecetii inelare, comite al cămărilor de Lipova, al sării din părțile transilvane”, dania cu moșia „Zomuszegh”, aflătoare în comitatul Satu Mare, dăruită „pe veci” pentru slujbele sale vrednice de răsplată, apoi o nouă danie conținând a treia parte a vămii de pe moșia Kwchurd (Kochard) și a treia parte a unei alte vămii de pe moșia Nomen. Dania s-a făcut „unuia care merită cu adevărat, și prin el moștenitorilor săi și urmașilor moștenitorilor săi”.

Din documentele din 19 martie și 8 mai 1357 rezultă și funcția *magistrului Mihail, fiul lui Gheorghe*, la curtea regală cea de notar special al sigiliului inelar.

Se pare că „magistrul Mihail” și-a creat și numeroase dușmăanii, printre care și cea a capitolului de la Oradea. Într-o dispoziție a lui Ludovic I, din 8 noiembrie 1357 (emisă din Oradea) adresată comitelui, vicecomitelui și juzilor nobililor din comitatul Satu Mare²⁰, se interzice „magistrului Mihail, comite al cămărilor noastre din Lipova și al locurilor cu sare din Transilvania” să-și folosească iobagii din „Zomuszegh” în exploatarea moșiei Apateu, aflată dincolo de fluviul Someș, proprietatea lui Ștefan, fiul lui Ștefan de Semyen. Din raportul magistrului Gheorghe, fiul lui Grigore de Rusal, vicecomite de Satu Mare²¹, rezultă că oamenii săi i-au văzut pe iobagii magistrului Mihail de Zomuszegh cotropind moșia magistrului Ștefan și au luat măsurile corespunzătoare.

Din documentul din 8 noiembrie 1357 se vede că *magistrul Mihail, fiul lui Gheorghe*, și-a menținut funcția de „comite monetar și de sare de Lipova” și pentru anul dearendă 1357—1358. Ultimul document²² care-l amintește pe cămărașul Mihail este un raport din 11 septembrie 1362, de la Vișegrad al comitelui Ștefan Bubek, judeșii curții, din care aflăm că episcopul romano-catolic Dominic din Transilvania și-a alipit moșiei sale din Zalău („Zilah”), pe cele din Palvara și Recea Mică, posesiuni ale

¹⁹ Ibidem, vol. XI, doc. nr. 127, pp. 125—128.

²⁰ Ibidem, vol. XI, doc. nr. 193, pp. 187—188.

²¹ Ibidem, vol. XI, doc. nr. 202, pp. 201—202.

²² Ibidem, vol. XII, doc. nr. 125, pp. 97—102.

lui Laurențiu, cu toții înrudiți și nobili de Recea²³. Apoi, episcopul a zălogit toate aceste moșii magistrului Mihail, numit Budlik „fost comite al cămărilor de sare regești din Lipova” (magister Michael dicto Budlik, quondam comiti camerarum regalium salium de Lippua²⁴). În ciuda jude-lui Mihail, fiul lui Blasiu, ale lui Ioan, fiul lui Hector și ale lui Ioan, fiul cății regale, nobilii din Recea nu și-au reprimat moșiile, datorită împotri-virii magistrului Mihail.

Nu se cunoaște anul de cînd *Mihail, fiul lui Gheorghe* nu a mai fost „comite al cămărilor de Lipova”, dar documentul citat anterior poate fi coroborat cu un altul²⁵, eliberat de Ludovic I în 30 iunie 1362 la Pozsony (Bratislava), unde apare Sarachen drept „comite al tuturor cămărilor de sare”. Dacă Sarachen este intitulat comite al sării în 30 iunie 1362, se poate deduce că a ocupat această funcție deja din anul 1361, iar *Mihail, fiul lui Gheorghe*, putea fi „comite al cămărilor de Lipova și comite de sare al părților transilvane” cel mai târziu pînă în anul 1361. Sarachen reapare într-un ordin al lui Ludovic I din 26 aprilie 1365, dat din Salan-kamen (Slankamen, R. S. F. Iugoslavia) și adresat acestuia în calitate de „comite al cămărilor de sare din părțile transilvane și de stringător al impozitului tricesimal”²⁶.

În două documente²⁶ din 15 septembrie 1363, sînt pomeniți „locui-torii” comunei „Zomuszegh”²⁷, fără a fi indicat și numele stăpînului moșiei respective. Într-un alt document semnat de Nicolae Konth, palati-nul Ungariei și judele cumanilor²⁸, în 5 septembrie 1364, se vorbește despre plîngerea magistrului Leukus, fiul lui Ladislau de Kissémjén, în sensul că vecinii îi folosesc pe nedrept moșiile, iar iobagii săi din Vășand, Tarcea și Apateu folosesc moșiile Zomuszegh și Kér. Din ele rezultă că în anii 1363—1364, moșia Zomuszegh nu mai era în proprietatea *magistru-lui Mihail, fiul lui Gheorghe*, și nici în cea a vreunuia dintre urmașii săi.

Nu știm dacă *Mihail, fiul lui Gheorghe*, a avut urmași, care i-au supraviețuit. S-ar putea ca el să fi decedat după 11 septembrie 1362, iar urmașii săi să fi vîndut moșia de la Zomuszegh. Dincolo de toate acestea, ceea ce rămîne important este însăși prezența unui român în înalta func-ție exercitată la Lipova la mijlocul veacului al XIV-lea.

Dr. GERHARDT HOCHSTRASSER

²³ Ibidem, vol. XI, doc. nr. 438, pp. 442—452; vol. XII, doc. nr. 5, pp. 5—6.

²⁴ Ibidem, vol. XII, doc. nr. 112, pp. 85—86.

²⁵ Ibidem, vol. XII, doc. nr. 298, pp. 416—417.

²⁶ Ibidem, vol. XII, doc. nr. 187, p. 165 și nr. 188, p. 166.

²⁷ Ibidem, vol. XI, nr. 198. Din document rezultă că în 1357 la Zomuszegh au trăit pe lingă localnici și „oaspeți regali” — universy hospites de Zomuszegh. Termenul de „hospites” îi definea aproape întotdeauna pe germanii recent colonizați (C. Göllner, *Geschichte der Deutschen auf dem Gebiete Rumäniens*, vol. I, Kriterion, Bucu-rești, 1979).

²⁸ Șt. Pascu, *D.R.H. Transilvania*, vol. XII, doc. nr. 398, p. 328.

UN EPISOD AL REZISTENȚEI ANTIHABSBURGICE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

După cum este cunoscut, în secolul XVIII, când Banatul se afla sub stăpânire habsburgică, iar țărani îndurau cu greu aspra exploatare a autorităților, mulți răzvrățiți luau calea muntelui, se înarmau, iar la adăpostul codrului se organizau în cete, atacau vămi, sediile unor centre administrative și chiar armata, pustiau și jefuiau. Poporul i-a numit pe acești oameni curajoși și plini de acțiune, fără frică de moarte, lotri (lat. latrones). Printre lotrii pe care istoria i-a înregistrat, iar faptele lor au intrat în legendă, amintim pe *preotul Damaschin Brenca*.

S-a născut la sfârșitul secolului XVII (se pare în anul 1698), în localitatea Comoriște din județul Caraș-Severin. Damaschin Brenca a provenit din rîndul poporului, al țăranilor liberi bănățeni, în fruntea cărora s-a găsit în momentele cele mai grele. Despre anii tinereții avem foarte puține date. Se spune că era un om voinic, frumos, cu voce plăcută și cu știință de carte. Vorbea mai multe limbi, pe care le învățase la Viena, unde făcuse armata. Nu se cunoaște nimic despre începuturile haiduciei sale, ca și despre faptele sale de haiducie. A rămas în conștiința poporului că a fost protectorul săracilor și dușman înfocat al oligarhiei străine. A fost „căpitan de steag” în timpul revoluției antihabsburgice din 1784, desigur în fruntea foștilor săi cetași (lotri), pentru care era părinte sufletească și căpitan, tovarăș de arme și suferințe, iar apoi în anul 1788, în fruntea a șapte sate din Caraș, s-a ridicat din nou împotriva stăpînirii străine.

În 1787 a început războiul ruso-turc. Imperiul habsburgic n-a intrat însă în război decît în anul următor. O armată turcească, în frunte cu marele vizir intră în Banat pe la Orșova. Pașa Abdulah Mehmed Nemiș pătrunde în Valea Carașului, iar un grup cu un efectiv de 700—800 soldați turci și-a stabilit tabăra lingă Alibunar, în imediata apropiere a Virșetului. Satele începură să se agite. Pe la mijlocul lunii septembrie 1788, 300 țărani din satele Comoriște, Lățunaș, Marcovăț (R.S.F. Iugoslavia), Greoni, Vărădia, Mercina și Vrani s-au ridicat la luptă, avînd în frunte pe preotul Brenca din Comoriște, pe atunci în etate de 90 de ani. După cîteva acțiuni mărunte prin împrejurimi, printre care și atacul nereușit împotriva Oraviței, la 28 septembrie 1788 au pornit spre Virșet. Răsculații devastează satul Kudritz, dar în 29 septembrie, grupul de țărani a fost oprit în pădurile de sub Gruniu (în hotarul satului Marcovăț există două toponime identice: Gruniu sau Poiana Marcu și Gruniu Moghi) de un detașament de 60 cuirasieri. A urmat o luptă scurtă care s-a soldat cu înfrîngerea țăranilor: 130 morți și un mare număr de prinși. Numărul lor este variabil, între 36—42, după aprecierile istoricilor¹. Prin-

¹ Felix Milleker, *Geschichte der Stadt Werschetz*, vol. I, pp. 214—216; I. Stoia Udrea, *Răscoala țărănească din Banat de la 1778—1799*, Timișoara, 1945, p. 52; Ion B. Mureșianu, *De la revolta bănățeană la revoluția antihabsburgică*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 9—10/1984, p. 563.

tre cei prinși se afla și preotul Brenca. Până nu de mult unii cercetători au susținut că preotul Damaschin Brenca ar fi căzut în lupta cu escadronul austriac.

Cu lupta de la Gruniu, răscoala a scăzut în intensitate. Imperialii au trecut la represalii în satele cărășene. Zeci de țărani au fost arestați, precum și un mare număr de preoți, ceea ce se observă din circulara din 5 mai 1791, emisă de episcopul Iosif Ioanovici Șacabent de Virșeț-Caransebeș. Trei preoți din Vărădia au fost salvați de la execuție prin intermediul preotului Marco, tatăl lui Paul Iorgovici. Arestați au fost desigur și cei doi fii ai preotului Brenca, Nicolae și Damaschin, din moment ce în registrele parohiale din Comoriște, timp de trei luni nu s-a mai făcut nici o însemnare.

Otomanii au întreprins o serie de acțiuni pentru revitalizarea răscoalei, pentru organizarea acestei zone împotriva Habsburgilor. Batoș Botam din Mărcovăț (sat răsculat) este numit „căpitan-baș” peste 22 sate. Pașa Nemiș eliberează un „Bujurldu” locuitorilor satului Vrani, care se supuseră Porții. Dar, spînzurătorile fuseseră deja ridicate, iar cei mai infocați răsculați, și în primul rînd lotri, ori căzuseră pe cîmpul de luptă ori se aflau prinși.

Țăranii prinși în lupta de la Gruniu, împreună cu doi preoți și alți 14 țărani ridicați din satele răsculate au fost duși în fața curții marțiale și condamnați la spînzurătoare. Execuția a avut loc în zilele de 11—12 octombrie 1788 pe cîmpul de lîngă Denta (azi, numit „la spînzurători”) ².

Autoritățile habsburgice au prezentat în altă lumină această ridicare la luptă a țăranimii cărășene, ascunzînd adevăratele cauze ale mișcării și punînd totul pe seama dorinței de pradă. Protopopul cronicar Nicolae Stoica de Hațeg, ajuns în acea vreme în zonă și cunoscător al evenimentului, a descris cu numeroase amănunte atrocitățile represaliilor habsburgice, arătînd că numărul celor spînzurați se ridică la 64 persoane³.

În contextul acelorași relatări, cronicarul mai notează: „Al nostru Șacabenta (n. b. — episcopul Iosif Ioanovici Șacabent) îmi spusă că el să ducă îndat la împăratul, în Lugoș, pentru grația parohilor să se roage”. Grațierea obținută ajunge însă prea tîrziu și bătrînul preot Brenca a fost spînzurat: „Și împăratu i-au dat, însă un obristlaitnant de cavalerie, ce-au avut acea execuție, au fost spînzuratu-i” ⁴. Între cei spînzurați se mai aflase o fată de 13 ani, ca și soția preotului Brenca, bătrîna Varvara.

Tradiția consemnează cîteva nume de participanți la răscoală, printre care Jurji Uzat (mort în luptă), Oană și frații Țunea și Vuia.

Conscripțiile satului Comoriște ne dovedesc că familia Brenca a dat mai mulți preoți care au participat activ la lupta de eliberare socială și națională a maselor. Descendenții lui Damaschin Brenca, fii și ne-

² Ioan Boros, *Știri contemporane despre răsmerița românilor bănățeni de la 1789*, în „Analele Banatului”, Timișoara, nr. 1/1931, p. 103.

³ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. de D. Mioc, București, 1981, pp. 255—256.

⁴ Ibidem, p. 256.

poți, au fost preoți în Comoriște, uneori purtind numele de Brencovici, alteori de Mităr — în satele din zonă.

Damaschin Brenca a avut cinci fii și alte șapte fiice, din care au rămas cunoscuți Nicolae și Damaschin. Despre fiul mai mare, Nicolae, se știe că a păstorit ca preot în Comoriște până în 1787. Moartea sa nu este înregistrată în Comoriște, ceea ce ne face să credem că a avut și el soarta tatălui său. Cel de al doilea, Damaschin, s-a născut în anul 1742 și a decedat în 16 februarie 1841, în etate de 99 ani. A păstorit și el în Comoriște între anii 1789—1794, iar urmașii săi au fost Ioachim (Achim), născut în 1771 și Pavel, născut în 29 septembrie 1791. În anul 1804 locuia cu fiul său, Ioachim, preot și el în Comoriște.

Damaschin Brenca-fiul a decedat de „junghi” și a fost înmormintat la 18 februarie 1841 în „cimitirul de obște” din Comoriște, prin preotul Ioan Mităr, ginere de nepoată. Fiul său, preotul Ioachim Brenca născut în 1881, a decedat tot de „junghi” la 27 martie 1832, în vîrstă de 61 ani, avînd cinci copii. Una dintre fiice, Stanca, a fost soția preotului Ioan Mităr din Comoriște⁵.

Preotul Ioan Mităr a locuit împreună cu socrul său, Ioachim Brenca. După moartea sa, casa în care a locuit și preotul Damaschin Brenca „lotrul” a fost donată bisericii din localitate, continuîndu-și existența pînă la sfîrșitul veacului XIX cînd a fost demolată. A dăinuit multă vreme și moara de la „ocolul” Brenchenilor de pe pîrîul Cernovăț, loc înconjurat cu smîrcuri, pline cu trestie și păpuriș, unde Damaschin Brenca și ortacii săi au găsit de nenumărate ori loc de refugiu în caz de primejdie.

S-au păstrat pînă astăzi două denumiri în hotarul satului Comoriște sau în împrejurimi, care au imortalizat numele „lotrului”: „Fîntîna lui Brenca” (Comoriște), locul de adunare al răsculaților și „Ogașul Brenchii”. Ele amintesc încă faptele de haiducie ale lui Damaschin Brenca și tovarășilor săi, a unor luptători pentru libertatea socială și națională a poporului nostru de pe aceste meleaguri ale țării.

Prof. MIU STRĂIN

⁵ „Conscripția sufletelor din 1804” și „Conscripția sufletelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea”. Oficiul parohial ort. rom. Comoriște.

VINCENȚIU BABEȘ — PROMOTOR AL LUPTEI PENTRU CAUZA NAȚIONALĂ ȘI BISERICESCĂ

— La opt decenii de la moartea sa —

În calendarul de suflet al românilor din Banat, Vincențiu Babeș se bucură de o cinstită binemeritată pentru lupta sa de o viață pusă în slujba neamului românesc aflat pe atunci sub stăpânire străină și a Bisericii noastre strămoșești.

Alături de alți buni și vajnici apărători ai drepturilor și demnității românești de pe plaiurile bănățene, ca spre exemplu familia Mocioneștilor, generalul Traian Doda și alții — Vincențiu Babeș ocupă un loc aparte, prin aria vastă a preocupărilor sale de natură politică, publicistică, cultural-științifică și bisericească.

Om al veacului său, al unei anume epoci istorice, Vincențiu Babeș apare printre contemporani ca o personalitate aflată mereu în miezul lucrurilor, nu odată contradictorie, dar întotdeauna apărând cauza națională. Aprecierile asupra lui făcute de unii dintre contemporanii săi nu sînt rezultate dintr-o analiză obiectivă, ci contaminate de pasiuni izvorîte din înfruntări politice sau din rivalități personale de care se fac vinovați, între alții Ioan Slavici¹ și Eugen Brode² care păcătuiesc tocmai din motivele arătate, încît utilizarea lor trebuie făcută cu multă circumspecție.

Este de mirare că cei ce l-au cunoscut bine, admirîndu-i lupta și care i-au supraviețuit nu au lăsat însemnări scrise despre viața lui, așa încît biografia lui V. Babeș suferă de unele lacune informaționale. În schimb, timpul care s-a scurs a cristalizat o apreciere și a deschis o perspectivă mai largă și mai lucidă, curățată de subiectivism părtinitoare și de aceea personalitatea sa apare astăzi într-o imagine mult mai apropiată de conturul ei adevărat.

După datele sumare asupra lui, cuprinse în *Enciclopedia Română* a

¹ În *România din regatul ungar și politica maghiară*, București, 1892; Idem, *Tri-buna și tribuniștii*, București, 1896.

² În *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn*, București, 1985.

lui Cornel Diaconovici Loga³ și *Dicționarul contemporanilor din România 1800—1898*, al lui D. Rosetti, după cele oferite în lucrările lui Teodor Botiș⁴, și monografia lui Ilie Groșianu⁵, a apărut o primă culegere din *Correspondența lui Vincențiu Babeș (Scrisori primite)*⁶, iar mai recent a fost elaborată o merituoasă monografie⁷.

Nu este în intenția noastră să stăruim asupra biografiei lui Vincențiu Babeș, ci să reliefăm trei aspecte principale ale personalității sale: cea de cărturar de prestigiu, de promotor al luptei bănățenilor pentru cauza națională și aceea de membru sinodal la episcopiile din Caransebeș și Arad, precum și în cel mitropolitan de la Sibiu — direcții în care s-a afirmat cu competență și consecvență timp de peste patru decenii în odioasa epocă a monarhiei bicefale habsburgice.

Născut la 1821, într-o familie țărănească bănățeană din satul Hodoni, și-a efectuat pregătirea la Timișoara (1830—1833), Karloviț și Szeged (1833—1841). Timp de doi ani a frecventat Școala normală-teologică (Preparandia) din Arad (1841—1843), apoi a început studiul Dreptului la Universitatea din Pesta, unde a promovat și licența. Începând cu 1846, Vincențiu Babeș lucrează ca notar jurat la tribunalul din Arad. Paralel, timp de doi ani (1846—1848) a funcționat benevol și ca profesor la preparandie. Timp de câteva luni, în 1849 a fost inspector al școlilor românești de confesiune ortodoxă din comitatul Caraș și din granița militară românească din Banat, cu peste 500 școli rurale⁸. După revoluție, Vincențiu Babeș s-a stabilit la Viena, unde a obținut un post la Tribunalul suprem. În august 1851 s-a căsătorit. A avut nouă copii, unul dintre ei fiind Victor Babeș, eminentul microbiolog român. În perioada 1849—1859, Vincențiu Babeș și-a întrerupt activitatea începută în 1848, din cauza absolutismului imperial, dar după aceea a desfășurat o activitate multiplă, care a continuat fără întrerupere pînă la moartea sa, întîmplată în 3 februarie 1907. Și-a propus ca scop ridicarea poporului său, eliberarea sa națională.

Omul de cultură Vincențiu Babeș a lăsat urme în multe direcții care i-au intrat în preocupare. În școlile pe care le-a urmat a acumulat o bogată și variată cultură, din care a dăruit cu generozitate, pentru ridicarea neamului său la viață și demnitate națională. Așa spre exemplu, documentele emise de el în calitate de inspector școlar, atît cît a funcționat, reflectă „dorul învăpăiat de a contribui la propășirea neamului românesc prin școală”⁹. Descoperind repede neajunsurile multiple existente în învățămîntul din Caraș, V. Babeș atrage atenția învățătorilor

³ Vol. I, Sibiu, 1898, pp. 341—342.

⁴ *Istoria Școlii normale (Preperandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

⁵ *Vincențiu Babeș*, Timișoara, 1936.

⁶ Publicată de Mihail P. Dan și George Cipăianu, Cluj-Napoca, 1976.

⁷ George Cipăianu, *Vincențiu Babeș (1821—1907)*, Timișoara, 1980. 236 pp.

⁸ George Joandres, *Vincențiu Babeș ca director districtual de școale*, Lugoj, 1903, p. 9.

⁹ Idem.

asupra misiunii lor, îndemnându-i pentru „trezirea din întuneric” și accentuând responsabilitatea lor pentru cultivarea și ridicarea neamului; cei fără chemare să se lase de această obligație, decît să încurce lucrurile ¹⁰. Într-o altă circulară îi îndrumă pe învățători să lupte împotriva tutelei culturale străine, care le strică limba și sufletul. Apelează la simțul național al învățătorilor și preoților, căutînd să-i antreneze în această direcție. Le cere să educe pe copii ca niște buni români, să le formeze sufletul și caracterul, să-i învețe dragostea de națiune ¹¹. S-a preocupat, apoi, de constituirea unui fond al școlilor și al învățătorilor, destinat completării periodice a cunoștințelor corpului didactic pentru a ține pas cu vremea — o excelentă idee, rămasă din nefericire doar în fază de proiect ¹².

După exemplul contemporanilor prestigioși, Georghe Barițiu, Alexandru Roman, Alexandru Mocioni, problemele de cultură l-au preocupat mereu pe Vincențiu Babeș, desfășurînd o bogată activitate culturală și, parțial, științifică. Multiplele-i preocupări, mai ales politice, nu i-au lăsat timp să se dedice științei propriu-zise, gîndirea sa fiind astfel formată, încît toate problemele legate de înaintarea poporului erau privite prin prisma politicului. După concepția sa, cultura și știința trebuiau să servească intereselor politice și naționale ale românilor. A fost membru al unor asociații culturale ca ASTRA (Asociația Transilvană pentru cultura și literatura poporului român) și „Asociația pentru cultura poporului român” din Arad. A fost membru — și chiar vicepreședinte între 1879—1882 — al asociației pentru crearea unui teatru pentru românii din Austro-Ungaria. A fost și membru al Academiei Române, încă de la fondarea ei. În cadrul secției istorice a Academiei, el a început cercetarea arheologică românească în Banat, la Berzovia, scoțînd la suprafață prin săpăturile întreprinse în 1883 și 1884, vestigiile epocii romane. Sub egida Academiei a întreprins multiplicarea unor manuscrise de lucrări istorice privitoare la poporul român: unul anonim din limba maghiară, celălalt din limba latină, datorat pastorului calvin Petrus Bod; apoi încercarea de a reconstitui unele detalii din viața și activitatea lui Damaschin Bojincă. În disputa asupra ortografiei, a fost partizanul sistemului fonetic. Cunoscător al mai multor limbi, între care paleoslava, învățată o dată cu sîrba, biblioteca lui Victor Babeș era un adevărat laborator de istorie — după cum declara unul dintre mai tinerii săi colaboratori ¹³.

Ca om de litere și de cultură, V. Babeș a fost și un eminent jurnalist de un pronunțat caracter politic. A colaborat, din 1843, la „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, la „Amicul Poporului” din Pesta (1848), „Gazeta Transilvaniei”, „Concordia”, „Luminătorul”, „Dreptatea” și „Drapelul”. Între anii 1866 și 1876 a condus ziarul „Albina”, întîi la

¹⁰ Circulara 56, la Jondrea, o.c., pp. 16—17.

¹¹ Circulara 58 din 6/18 iulie 1849; o.c., p. 19.

¹² Circulara 60, o.c., p. 27.

¹³ Ilie Gropșianu, o.c., p. 14.

Viena apoi la Budapesta, fiind parțial finanțat de familia Mocioni. Ziarul era o adevărată tribună a „activismului”, cu colaboratori de prestigiu, cu atacuri virulente împotriva dualismului austro-ungar, care i-au adus procese de presă, cu pedepse grele¹⁴.

Vincentiu Babeș a fost promotor al luptei bănățenilor pentru cauza națională, încă din 1848. După ce i-a întâlnit pe rând pe Avram Iancu, Aron Florian, Timotei Cipariu, Ioan Popasu, Andrei Șaguna, orizontul politic al lui Babeș s-a lărgit. În acțiunile sale nu s-a limitat numai la problemele Banatului, ci s-a străduit să servească întregului popor român din imperiu. Broșura politică publicată de el în 1866, intitulată *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einem Rumänen*, este un adevărat program de revendicări românești, reclamând egalitatea totală între națiunile din imperiu. A respins cu vigoare pretențiile unor cercuri maghiare ca celelalte naționalități să fie conduse de dualitatea austro-ungară, recomandând organizarea imperiului sub forma unei federații pe baze naționale.

După compromisul din 1867, V. Babeș acționează pentru crearea Partidului Național al românilor din Banat și Ungaria (1869), care împreună cu Partidul Național Român din Transilvania (creat tot în 1869) să-și unească eforturile pentru cauza națională. După repetate și prelungite încercări, cele două partide au fuzionat în 1881, V. Babeș numărându-se printre membrii Comitetului său central. S-a străduit permanent să consolideze coeziunea internă a acestui organism politic al românilor din monarhia bicefală, luând parte la toate acțiunile, la pregătirea Memorandului, încredințându-i-se chiar redactarea lui. Comparativ cu optica altor fruntași, V. Babeș a fost de acord cu necesitatea și oportunitatea acelei acțiuni, dar arătase că Memorandul trebuia adresat nu împăratului de la care nu se putea aștepta nimic, ci mai degrabă opiniei publice europene, într-un moment bine ales. În urma opoziției care i s-a făcut în această privință, în 1891, Vincentiu Babeș s-a retras din viața politică dar a urmărit în continuare totul îndeaproape, după cum rezultă și din scrisorile adresate mitropolitului Miron Romanul¹⁵. Astfel, în scrisoarea din 7/19 ianuarie 1892, el notează: „Miercuri, în 13/30 dec. simțindu-mă mai bine, m-am sculat, ca să scriu lui Dr. Raț (președintele Partidului Național Român, n.n.) să grijească de afacerile naționale, că eu am devenit neputincios... Astfel astă dată soarta mă împiedică de-a putea să iau parte la mișcările și luptele politice-naționale. Și — doar că Dumnezeu știe ce face. Las să se deprindă iubiiții mei conaționali de a-și face treburile și fără mine. Altminteri după câte mi se scriu și câte văd prin Gazete, demoralizarea de sus, la noi prin extremiștii radicali și complotiști noștri a pătruns afund prin toate stratele poporului și abia

¹⁴ Aurel Cosma, Prin Timișoara de altădată, Timișoara, 1977, p. 70, nota 18.

¹⁵ Un număr de 49 scrisori au fost publicate de I. P. S. Mitropolit Antonie Plămădeală în „Addenda” la cartea *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul 1874—1898 după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, 1986, pp. 185—249.

mai este posibil a ține ordine și a insufla respect !”.

În lumina acestei scrisori, putem înțelege mai bine motivele care l-au determinat să se retragă din viața politică activă.

Numărîndu-se printre fruntași politici români care socoteau că participarea românilor la viața parlamentară, după proclamarea dualismului, este totuși tactica cea mai potrivită pentru recunoașterea drepturilor lor la limbă, cultură, viață bisericească autonomă, între 1861—1887 Vincențiu Babeș a fost ales, cu cîteva întreruperi, deputat în parlamentul ungar, reprezentînd circumscripțiile românești din Banat. Numele lui s-a legat, între altele, de protestul hotărît rostit în 1866 în numele deputaților români în parlamentul din Pesta împotriva tendinței de înglobare a Transilvaniei în Ungaria și apărînd autonomia Transilvaniei. În 1868, cînd se pregătea legea naționalităților, Vincențiu Babeș a contribuit la redactarea unui proiect, care, opus celui prezentat de Déak Ferenc, trebuia să asigure naționalităților nemaghiare din Ungaria un statut ce le permitea să-și păstreze identitatea lor națională. *Aprobat și de deputații sîrbi*, proiectul a fost totuși respins de parlament, care a adoptat ca bază de discuții pe cel al lui Déak Ferenc.

În parlament, el a combătut cu putere asuprirea națională, a cerut reforme democratice și, bineînțeles, sufragiul universal.

În legătură cu școlile, la 4 decembrie 1884, Vincențiu Babeș s-a ridicat împotriva maghiarizării forțate prin școală, înfierînd faptul că nu se rezolva cererea românilor din Caransebeș, care doreau să-și înființeze un gimnaziu, și că 99 școli naționale ortodoxe din fosta graniță militară din Banat au fost transformate în școli comunale. El ceruse guvernului „să nu declare război” școlii confesionale românești¹⁶.

Într-o altă cuvîntare rostită în ședința din 22 martie 1886, în care se ocupa de „misiunea culturală” a Ungariei, V. Babeș a accentuat cu claritate și curaj : „Eu așa știu că pînă la mijlocul acestui secol, poporul maghiar abia a avut o cultură și cită a avut, o avea de la Viena, nu de la Pesta. Scoalele noastre poporale s-au născut din dispozițiile sau decretelor Mariei Terezia, ale împăraților Iosif II și Francisc I și ale guvernului absolutist, în mare parte. Pe cei neîncrezători i-aș putea întreba : există oare o singură școală românească ridicată de statul ungar ?”.

Ca membru în sinoadele diecezane de la Caransebeș, Arad și în cel mitropolitan de la Sibiu, Vincențiu Babeș a depus o vie și susținută activitate, în dorința de a consolida Biserica românească spre a ține piept tuturor loviturilor menite să-i slăbească poziția și influența culturală asupra românilor din Imperiul austro-ungar.

Încă de la începutul afirmării sale, el vedea în Biserica noastră strămoșească o instituție chemată se apere, să ocrotească și să promoveze viața națională, culturală a poporului. De aceea, s-a consacrat în mare parte problemelor bisericești. A participat activ la alegerile de

¹⁶ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VII, Sibiu, 1913, pp. 207—218 și 294.

¹⁷ Ibidem, pp. 293—296.

ierarhi, la dezbaterile sinodale, făcând propuneri bine gândite și primite în unanimitate. Despre probitatea și prestigiul său vorbesc și *Amintirile* preotului Nicolae Stoica din Șipet, scrise între anii 1878—1907, din care notăm: „În anii 1888—1889, eram teolog la Arad și cînd se țineau ședințele sinoadelor eparhiale, Vincențiu Babeș, ca deputat sinodal, vorbea și propunerile lui erau aprobate cu unanimitate, fiind propunerile lui pentru progresul binelui obștesc al Bisericii noastre strămoșești. Avea la episcopul Mețianu intrare liberă și avea mare trecere la episcop, care la intervenția lui Vincențiu Babeș m-a primit gratuit la seminar în cursul II și III, după ce la Caransebeș — unde am absolvit cursul I — n-am avut bani să mă susțin la teologie”¹⁸. Așadar, Vincențiu Babeș ajuta pe tinerii români să-și poată face studiile, intervenind, pentru acordarea de burse, la episcopul Ioan Mețianu, la mitropolitul Miron Romanul la familia Mocioneștilor, iar cînd aceste ajutoare întîrzieau sau nu veneau deloc, Babeș și-a oferit însuși „punga sa și așa foarte săracă”¹⁹. Reține atenția și demersurile sale în legătură cu o bursă de 900 florini acordată pictorului Nicolae Popescu pe perioada a doi ani de studii (1865—1866) la Roma, precum și modul în care suma a fost eşalonată în timp. Vincențiu Babeș îi scria pictorului și despre intenția unor fruntași români ardeleneni de a-i prelungi studiile la Roma cu încă doi ani, neuitînd să precizeze că îi va „sprijini cauza ca pînă acum”²⁰.

Dar o problemă aparte care l-a preocupat toată viața a fost cea privind locul și rolul Bisericii noastre în viața națională și culturală a românilor din imperiu, întărirea poziției și prestigiului ei. Bogata sa corespondență cu episcopii români de la Arad și Caransebeș, dar mai ales cu mitropolitul Miron Romanul de la Sibiu, arată la tot pasul grija și preocuparea lui pentru lucrarea cît mai eficientă a Bisericii pentru „cauza noastră”, adică pentru cauza națională. Cele 49 scrisori adresate lui Miron Romanul oglindesc permanenta sa preocupare pentru problemele Bisericii. În foarte multe dintre ele, se interesează de convocarea congresului, stimulîndu-l pe mitropolit să nu fie „nepăsător la tot ce ne este mai sfînt și mai scump pe lume”²¹, dorind să-l vadă la lucru pentru treburile bisericești. În 1882 îi propunea lui Miron Romanul o alianță cu sîrbii împotriva legilor discriminatorii elaborate la Budapesta, căci „toate încep a se clătina, tulbura, parcă se apropie ziua cea din urmă”, iar atacurile „se lătesc și n-o să se oprească la ușa bisericii”²². Raporturile cu mitropolitul erau prietenești și tocmai de aceea nu-l cruță de unele critici, în dorința de a-l vedea mai activ, deși cunoștea bine prudența dar și fermitatea acestuia și caracterizîndu-l pe mitropolit ca „marele magistrul în tact și în rezerve”²³.

¹⁸ La Ilie Gropșianu, o.c., p. 63.

¹⁹ George Cipăianu — Ana Maria Cipăianu, *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, vol. II (*Scrisori trimise*) Cluj-Napoca, 1983, p. 228, scrisoarea 145.

²⁰ Idem, o.c., pp. 128—129, scrisoarea nr. 71.

²¹ Scrisoarea din 3 martie 1879 (Adenda citată).

²² Scrisoarea din 10/20 ian. 1882.

²³ Scrisoarea din 6 iulie 1899.

Aria preocupărilor lui în problemele bisericești este foarte largă : se interesează de problema bisericii româno-grecești din Budapesta și „despre decisiul ce-l veți lua în Consistoriul mitropolitan asupra birului preoțesc” ;²⁴ asistă, în trecere prin Arad, „la primul examen în școala superioară pentru fete” ;²⁵ la Timișoara se află „pentru alegerea de protopop” ;²⁶ își anunță participarea împreună cu Al. Mocsony la Consistoriul mitropolitan ;²⁷ este preocupat de rezolvare pe cale amicală a divergențelor cu sîrbii în problema separării ierarhice și a averilor bisericești comune, sfătuindu-l pe mitropolit în acest sens, mai ales că și „frații sîrbi simt această lipsă foarte tare, fiind ei rău atacați prin ingerințe continue și prin influența sistematică de sus”²⁸.

Într-o altă scrisoare își exprimă dezacordul privind celebra pastorală dată de Miron Romanul în 1896 cu privire la „sărbătorirea mileniului sosirii ungarilor în Panonia și Transilvania”, deoarece era „mușcătoare, ațîțătoare, emisă fără conțelegere cu noi. Nu atît de a ta persoană, ci de al nostru vital interes se lucră !” — scria el mitropolitului. În fapt, se temea de urmările acestui gest temerar și demn al lui Miron Romanul, atît pentru soarta personală a mitropolitului, cît și „pentru lucrarea contra mea și a lui Mocsony”, prevăzînd pentru mitropolit că va fi „delăturat”, „iar eu cu Mocsony de către ai noștri izolați”²⁹.

Fără îndoială, Vincențiu Babeș a iubit Biserica noastră română, i-a înțeles rosturile și a luptat neobosit pentru afirmarea ei pe toate planurile spre mai binele neamului. Atît activitatea sa publică cît și corespondența sa îl arată strîns legat și preocupat de soarta și viitorul neamului său.

Faptele, ideile și gîndurile sale, ce transpar din corespondența cu diferite personalități ale vremii, conturează luminos imaginea luminoasă a unui luptător iscusit și inteligent pentru cauza națională și bisericească a românilor aflați în aria Imperiului habsburgic. Cunoscător fin al realităților politice existente în monarhia bicefală, al perspectivelor și șanselor luptei românilor pentru drepturile lor, Vincențiu Babeș și-a dat seama că singurul organ mai autonom prin care se puteau afirma drepturile poporului român în acele condiții era Biserica. Sinoadele ei erau adevărate parlamente în care se discutau și se fixau țelurile și tactica de luptă pentru atingerea lor.

Prin întreaga sa activitate și gîndire, Vincențiu Babeș s-a dovedit a fi un om al vremii sale, pe cît de atașat destinului istoric al românilor, pe atît de străin spiritului xenofob și obtuz din care se naște ura împotriva altui neam³⁰.

²⁴ Scrisoarea din 3 oct. 1889.

²⁵ Scrisoarea din 2 iulie 1891.

²⁶ Scrisoarea din 6 oct. 1891.

²⁷ Scrisoarea din 7/19 nov. 1891.

²⁸ Scrisoarea din 4 nov. 1897 din Carloviț.

²⁹ Scrisoarea din 12/24 iulie 1896.

³⁰ Mai pe larg la George Cipăianu, o.c., p. 10.

La 3 februarie 1907 inima lui Vincențiu Babeș a încetat să bată, în etate de 86 ani. A fost înhumat în cripta familială din Albertfalva, în apropiere de Budapesta. Într-o scrisoare din 13/24 ianuarie 1896, pe cînd avea 75 ani, Vincențiu Babeș spunea: "... Pe mine mă doare Hodoniul, unde m-am născut și de unde am dulci suveniruri din copilărie, și unde aș dori să fiu dat pămîntului ..." ³¹.

În 1936, osemintele lui Vincențiu Babeș împreună cu ale membrilor familiei au fost exhumate, aduse la Hodoni și așezate provizoriu în curtea biserici, iar în 4 august 1938 au fost mutate la locul de veci din interiorul bisericii, în cripta săpată în fața altarului, acoperită cu o lespede de marmoră avînd gravat următorul epitaf: „Așezatu-s-au aci în a. D. 1938 osemintele readuse în patrie ale lui Vichentie Babeș, mare patriot bănățean, mutat la cele veșnice în Budapesta în a. D. 1907. Slăvită să-i fie memoria”.

În conștiința românilor din Banat, ca și a tuturor românilor de pretutindeni, Vincențiu Babeș rămîne ca un exemplu strălucit al iubirii de neam și de Biserica strămoșească, pentru care a luptat pînă la sfîrșitul vieții, cu încredere nestrămutată în dreptatea și viitorul demn al poporului său, căruia i-a închinat lupta sa de o viață.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

³¹ La I. Gropșianu, o.c., p. 66.

IMPORTANTE NOUȚĂȚI TEHNICE

La întreprinderea mecanică Timișoara, secția utilaj metalurgic, a intrat de curând în fabricație — pentru prima dată în țară — o modernă și complexă instalație destinată descărcării bașelor fluviale, care transportă cărbuni și minereu de fier. Beneficiarul primei instalații românești de acest fel este Combinatul siderurgic Călărași. În rândul importanțelor noutăți tehnice, asimilate de reputata întreprindere de la Pădurea Verde, pe baza proiectelor realizate de Institutul de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru utilaj minier și mașini de ridicat, se înscrie și puternica automacară cu braț telescopic de 125 tf, care și-a efectuat probele tehnologice. Apoi, la „Mecanica hidraulică grea” din secția M.T. a aceleiași întreprinderi s-a executat un lot de moderne motostivuitoare destinate unor parteneri de peste hotare.

Colectivul întreprinderii „6 Martie” din Timișoara a trecut recent la utilizarea sudurii prin frecare a arborilor cu treceri mari de diametri și a unor elemente tubulare, în locul celei clasice, la extinderea sudurii în mediu protector de bioxid de carbon și pentru reperi de serie mare, cum sînt carcassele convertizor și vibrator. De asemenea, prelucrarea roților dințate, a ștanțelor și matritelor se face acum cu mașini de prelucrat prin electroeroziune, cu fir și comandă numerică de conturare, înlocuindu-se mai multe operații cu consum mare de manoperă. Au fost mecanizate devavurarea reperelor turnate din materiale neferoase și unele operații de montaj la producția de scule electrice.

PRODUCTIVITATE SPORITĂ

Consecință firească a intensului proces de modernizare a fabricației, la Întreprin-

derea de vagoane din Arad s-au obținut alte importante sporuri de producție. Astfel, prin extinderea sudurii semiautomate în mediu protector de bioxid de carbon la execuția planșeului metalic al șasiului și a cutiei metalice, productivitatea a crescut cu peste 10 %. Introducerea tehnologiei de montare modulară a pereților laterali ai vagoanelor a adus și ea un spor de productivitate de 9 %. De asemenea, a fost finalizat prin autoutilare un stand universal pentru montarea carcaselor le vagoane (operație care pînă acum se făcea manual), ceea ce duce la creșterea gradului de precizie și eliminarea retușurilor ulterioare, inerente vechii tehnologii.

ASIMILĂRI DE NOI PRODUSE

În spiritul sarcinilor subliniate de Președintele Nicolae Ceaușescu, implementarea programelor de modernizare a fabricației stimulează în unitățile industriale timisene, activitatea colectivelor de proiectare și de tehnologie pentru înnoirea producției. Din șirul noilor produse industriale asimilate și intrate recent în fabricație rețin în mod deosebit atenția: robotul perfecționat pentru ambalarea de confectionii, realizat la „Electrotimis”, motorul pentru aparat de proiecție M.A.P., realizat la „Electromotor”, contorul trifazat etalon clasa 0,5/02 la sută, realizat la „I.A.E.M.” și plafoniera tip P.C.N. 1x60 W C.N.E. destinată centralelor nucleare electrice, realizat la „Electrobanat”.

UTILAJE PENTRU INDUSTRIA MINIERĂ

Colectivul tinerei întreprinderi pentru piese de schimb și reparații utilaje miniere din Deva a reușit să realizeze, în condiții

de calitate superioară, primele zeci de tone de blindaje pentru morile autogene de mare capacitate, necesare măcinării minereurilor. După efectuarea reparațiilor capitale la însemnate capacități de producție din minerit, întreprinderea a realizat corpuri de măcinare și blindaje din fontă înalt aliată, pentru morile de măcinare a minerilor.

GRANULE DE BAZALT

La unitatea din Șanovita a Întreprinderii de materiale de construcții Timișoara a fost asimilat și a intrat în fabricație un nou produs: granulele de bazalt. Acestea constituie o valoroasă materie primă, deosebit de necesară în fabricarea vatei minerale, fiind solicitată tot mai mult în noile tehnologii de construcții, pentru diverse izolații termice. Metoda unor asemenea izolații cunoaște o largă extindere și la panourile de locuințe, dovedindu-se avantajoasă pentru gospodărirea judicioasă a energiei și combustibilului. La unitatea respectivă a fost pusă în funcțiune o capacitate de producție care poate realiza mii de tone de granule de bazalt.

PRODUCTIVITATE RECORD

Minerii din Teliuc și Ghelar, aparținând Întreprinderii miniere Hunedoara, desfășoară o muncă susținută pentru a obține succese tot mai însemnate în creșterea producției minereurilor de fier și a altor produse siderurgice. Prin-o organizare superioară a muncii în abataje, prin folosirea deplină a timpului de lucru, minerii din Polana Ruscăi au extras, prelucrat și livrat suplimentar beneficiarilor mii de tone minereu de fier brut, fier în concentrate, dolomită și altele, în valoare de multe milioane lei.

SONDE NOI ÎN FUNCȚIUNE

La Schela de producție petrolieră Pécica, jud. Arad, a intrat în funcțiune un nou parc de separatoare care însumează 24 sonde. Cu aceasta a crescut substanțial numărul sondelor intrate în funcțiune, fapt ce vorbește de la sine despre efortul petroliștilor ară-

deni de a-și spori contribuția la creșterea resurselor energetice ale țării.

TURBINELE REȘITEI LA ORA PERFORMANTELOR

Centrul de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru echipamente hidroenergetice din Reșița se preocupă în permanență de crearea unor tipuri noi de hidroagregate și de creștere a randamentelor celor existente, utilizabile pentru cursurile de ape cu debite mai mici, indiferent de tipul lor, respectiv din familia „Francis” sau „Bulb”. Se procedează la îmbunătățirea parametrilor funcționali, concomitent cu reducerea greutateii unor turbine necesare pe Someș-aval, la Turnu Ruieni, Poiana Mărului etc. Performanțele ridicate ale turbinelor Reșiței au stat la baza câștigării unor licitații internaționale în țări din America și Asia, unde ele s-au impus cu notorietate, fiind tot mai solicitate la export. S-a început executarea unor noi tipuri de turbină: hidrogeneratoare reversibile axiale și radial-axiale, hidroagregate diagonal-axiale ce constituie premieră în materie, solicitate de energia românească. Anterior au fost create trei tipuri de microhidrocentrale, denumite „FO”, adică Francis orizontal, cu puteri cuprinse între 30—1200 kW, „EOS”, cu puteri între 15—1200 kW și „MLU”, de largă utilizare, cu puteri între 5—37 kW.

ENERGII RECUPERATE, ENERGII ECONOMISITE

În valorificarea avantajoasă a resurselor energetice recuperabile se înscrie și ingenioasa invenție a secției de termoficare aparținând întreprinderii ICRAL Timișoara, prin care, într-o primă etapă se recuperează căldură din aburul rezidual de la Stația de degazolinare Călacea, echivalând cu aproximativ 5000 tcc/an. Pentru valorificarea acestei avantajoase surse de căldură, întreprinderea „Avicola” Timișoara a construit și pus în funcțiune, în imediata apropiere, o modernă fermă pentru creșterea puilor. Recuperarea condensului la C.P. „Solventul” echivalează cu 2500 tcc/an; la „Dermatina” cu 300 tcc/an, la „Textila” Timișoara, cu 235

tcc/an; căldura recuperată din gazele de ardere la Întreprinderea de detergenți însumează peste 550 tcc/an; captarea căldurii conține în apele de răcire la I.M.T. are o eficiență anuală de aproape 200 tcc, la „Electromotor” are aproape 100 tcc, la „Electrobanat” are 60 tcc, după cum recuperarea căldurii aerului de la ramele de uscare echivalează la „Textila” Lugoj cu 150 tcc/an, iar la „Textila” Timișoara cu 130 tcc/an. Toate pledează convingător pentru îndreptarea atenției spre sursele energetice recuperabile.

La Combinatul agroindustrial Timiș, pentru reducerea consumului de energie electrică se aplică o nouă metodă de pregătire a furajelor grosiere, folosite la prepararea silozului. Prin modificarea combinei E—281, constând în adăugarea a încă patru cuite la cele opt cu care este dotată din fabricație, se poate asigura o tocare mai bună, soluția eliminând utilizarea morilor de măcinat la operația respectivă, care pînă acum era una dintre cele mai mari consumatoare de energie electrică în sectoarele zootehnice.

„UNICATE” PENTRU AGRICULTURĂ

La propunerea Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, un colectiv format din cadre didactice și studenți de la Facultatea de mecanică agricolă a Institutului politehnic „Traian Vuia”, a proiectat și realizat prototipul unei batoze de treierat snopi, cu rezultate dintre cele mai bune. Batoza posedă ridicați indici constructivi și funcționali: asigură o bună selectare a semințelor; poate fi antrenată atât de la priza tractorului cît și la rețeaua de curent electric, avînd un consum redus de combustibil sau energie electrică; se poate deplasa cu ușurință de la o parcelă la alta, deoarece este montată pe un șasiu cu pneuri, asigură colectarea separată a semințelor culturii de bază, a fracțiunilor netreierate, cît și a paielor, ceea ce dă posibilitatea reținerii fracțiunilor prelucrate incomplet; asigură o bună separare a boabelor și realizează o curățire de calitate a semințelor culturii de bază prin alegerea corespunzătoare a sietelor și prin reglarea corectă a curentului de aer. Este o mașină robustă dar simplă care poate fi întreținută ușor și poate treiera o gamă largă de plante cu caracteristici diferite, regimul de lucru al aparatului putînd fi reglat după nevoie.

ÎN AJUTORUL AGRICULTURII

La Întreprinderea mecanică Toplet, jud. Caraș-Severin, nomenclatorul de fabricație s-a îmbogățit cu un nou produs destinat agriculturii: instalația de irigație cu aspersoare de tipul „I.A.T.F.—300”. În secțiile întreprinderii au fost fabricate primele zece din noile instalații, care urmează să fie supuse omologării, în vederea trecerii la producția de serie. Tot aici a fost omologat noul tip de grapă cu discuri, modernizat și cu o tehnologie de fabricație care contribuie la diminuarea consumului de metal și de alte materiale.

UNITATE SANITARĂ MODERNĂ

În contextul preocupărilor pentru ocrotirea sănătății, la Spitalul clinic „Victor Babeș” din Timișoara a intrat în funcțiune o secție de chirurgie toracică, utilă și serviciului de anestezie și terapie intensivă. Organizată după principiile asistenței medicale moderne și deservită de cadre medicale de înaltă competență, secția asigură îndrumarea metodologică de specialitate pentru unitățile medico-sanitare amplasate nu numai în județul Timiș, ci și în județele Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, Mehedinți. Noua capacitate sanitară beneficiază în prezent de două săli de intervenții chirurgicale, urmînd ca numărul lor să se dubleze.

UN CARTIER CIT UN ORAȘ

În ultimii ani, Aradul a devenit de nerecunoscut pentru vizitatorii mai rari. Astfel, spre exemplu cartierul „Micălaca”, unul dintre cele mai vechi, dispune în prezent de 10.878 apartamente cu circa 30.000 locuitori. S-au construit blocuri cu apartamente de confort sporit, iar arhitectura este modernă și cuprinde numeroase elemente specifice acestei zone. La amplasarea zonelor și a blocurilor, proiectanții au avut în vedere faptul că acest cartier se află pe malul Mureșului, ceea ce îi conferă o notă de pitoresc și originalitate. Locuitorii au la dispoziție spații comerciale, dispensare, o școală nouă, parc cu o mare suprafață, o sală de sport și un bazin olimpic de înot. Construcțiile continuă cu noi apartamente

în toate cele patru zone ale cartierului, de fapt un cartier cît un oraș.

MUZEE „MĂRUNTE“

În comuna Marga din jud. Caraș Severin, una dintre localitățile cu bogate tradiții folclorice și etnografice, a fost amenajată o casă muzeu care cuprinde adevărate comori ale existenței acestei localități de-a lungul

veacurilor. Grație elevilor și cadrelor didactice din comună, în frunte cu inimosul folclorist Dumitru Jompan, aici au fost adunate colecții întregi de obiecte de uz casnic și gospodăresc, foarte multe unicate.

Un cuprinzător muzeu sătesc a luat ființă și la Mehadica, ce își propune să facă cunoscut, să păstreze și să valorifice tot ce are mai pre reprezentativ fondul popular din comună.

Ambele colecții sînt treptat îmbogățite cu noi piese de valoare pentru păstrarea datinei din bătrîni, autentică și nealterată.

ALEGEREA ȘI INSTALAREA NOULUI PATRIARH AL ALEXANDRIEI

După trecerea la cele veșnice, în 11 iulie 1986, a patriarhului de piosă memorie Nicolae VI, Patriarhia Alexandriei și a întregii Africi și-a ales, în 27 februarie 1987, un nou înfrățitător în persoana *Prea Fericitului Patriarh Partenios III*.

Solemnitatea instalării noului patriarh al Alexandriei și primat al Bisericii Ortodoxe din Africa s-a desfășurat în duminica din 8 martie 1987, în biserica parohiei grecești din Alexandria Egiptului. Au fost prezenți delegați ai tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, ai Bisericii Copte și ai Bisericii Romano-Catolice, reprezentanți ai autorităților egiptene de stat, membri ai corpului diplomatic acreditat la Cairo.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Ardealului, însoțit de P. C. Arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu. În cadrul festivității, al cuvîntărilor de felicitare, I. P. S. Mitropolit Antonie a prezentat mesajul cordial de salut transmis de Prea Fericitul Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române.

În ziua de 9 martie a.c., în cursul unei audiențe oficiale la Palatul patriarhal din Alexandria, delegația Bisericii noastre a adresat Prea Fericitului Patriarh Partenios III felicitări și urări de îndelungă și rodnică arhipăstorie în străvechiul scaun apostolic din nordul Africii.

Descendent al unei familii grecești din Egipt, P. F. Patriarh Partenios III s-a născut în 1919 la Port-Said. Și-a efectuat studiile la Facultatea de Teologie din Halki (Turcia) și la Oxford. În anul 1948 a fost hirotonit preot, iar un deceniu mai târziu a devenit mitropolit al Cartaginei (cu sediul la Tripoli-Libia). Bine cunoscut în mediile teologice interortodoxe și interconfesionale, noul patriarh este membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Comisiei internaționale mixte pentru dialogul teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, fiind un adevărat poliglot, un om de pietate profundă, cu alese calități de păstor și conciliator.

În cuvîntarea rostită cu prilejul instalării, P. F. Patriarh Partenios III și-a exprimat intenția de a proceda la înviorarea permanentă a vieții bisericești locale, angajându-se întru întărirea legăturilor cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, la continuarea dialogului teologic cu celelalte Biserici creștine și la inaugurarea unui dialog cu religia islamică.

În contemporaneitatea noastră, Patriarhia Alexandriei și a întregii Africi are un efectiv de 350.000 credincioși greci, arabi și negri, împărțiți în 13 eparhii, Ortodoxia cunoscînd o importantă afirmare în Africa centrală și orientală, cu deosebire în Kenia, unde funcționează și un Seminar teologic pentru pregătirea clerului. (S.O.P. nr. 117/1987, pp. 4—5).

IN VIZITĂ LA CONFRAȚII DE PESTE HOTARE

Pe temeiul însărcinării date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a vizitat între 28 februarie și 11 martie 1987, Centrul

eparhial al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa Centrală și Occidentală, de asemenea parohiile din Paris și Offenbach — R. F. G. unde a slujit sfânta liturghie în duminicile din 1 și 8 martie. Cu acest prilej a transmis I. P. S. Arhiepiscop Adrian, preoților Aurel Grigoraș și Cornel Jacotă, enoriașilor lor, binecuvântările Întistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, asigurarea dragostei fraților și surorilor din țara lor de baștină. La Offenbach a avut loc o întrunire cu toți preoții parohiilor din R. F. G.

În timpul cit s-a aflat la Paris, I. P. S. Mitropolit Nicolae s-a întâlnit cu P. S. Episcop Germain, conducătorul „Eparhiei catolice ortodoxe din Franța”, aflată sub jurisdicția Patriarhiei Române și cu colaboratorii săi apropiați. Discuțiile purtate au evidențiat obligația „catolicilor — ortodocși” de a se integra în comuniunea Ortodoxiei ecumenice, de a respecta rânduiala ortodoxă, condiții pentru acordarea în continuare a jurisdicției canonice de către Biserica noastră.

Pe parcursul sederii în capitala Franței, I. P. S. Mitropolit Nicolae a luat contact cu I. P. S. Mitropolit Meletios, exarh al Patriarhiei ecumenice și cu episcopul său vicar, P. S. Ieremia. De asemenea s-a întreținut cu o seamă de personalități teologice printre care Olivier Clement, Boris Bobrinskoy și Michel Evdokimov, profesori la Institutul teologic „St. Serge”, cu Jean Tchekan redactor al buletinului lunar „Service orthodoxe presse” (S.O.P.).

Afară de aceasta a întâlnit persoane oficiale, ca spre pildă prof. Romulad Szramkiewicz, consilier al Departamentului pentru afacerile religioase din Ministerul de Externe francez și prof. Maurice Zinovieff, conducătorul Înaltului Comitet al Limbii Franceze de pe lângă Primul Ministru, toți exprimând aprecieri cu privire la Biserica Ortodoxă Română și la comunitățile ei de peste hotare.

NOUĂ „MASĂ ROTUNDĂ” INCHINATĂ PĂCII

Între 18—20 martie 1987, la Moscova s-au desfășurat lucrările celei de a cincea „Mese Rotunde” destinată păcii, inițiată, la fel ca cele precedente, de „Conferința mondială a oamenilor religiei pentru protejarea darului sacru al vieții, împotriva catastrofei nucleare”.

Organizată de Patriarhia Moscovei și a întregii Rusii, la sediul Departamentului afacerilor bisericești externe din incinta mănăstirii Danilov, „Masa Rotundă” a avut loc sub genericul „Securitatea generală și valorile morale și etice”. La lucrări au participat circa 100 reprezentanți ai religiilor creștină, budistă, hinduistă, mozaică, mohamedană, sikistă, precum și teologi și experți din 35 țări ale Africii, Americii de nord și de sud, Asiei, Europei și Orientului Mijlociu.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Dezbaterile au fost deschise de mitropolitul Paul Verghese — India, președintele tuturor celorlalte patru întruniri anterioare, care, în referatul său, a tratat și tema principală, cu toate implicațiile ei. După audierea mesajului Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, lucrările au continuat în plen, precum și în trei secțiuni tratând următoarele sub-teme: a) războiul stelelor și amenințarea acestuia asupra întregii creații; b) securitatea și pacea dreaptă fără arme nucleare; c) religiile și amenințarea nucleară — relațiile internaționale și principiile morale.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a făcut parte din prima grupă de lucru, în care a prezentat referatul intitulat „Securitatea comună și valorile de ordin moral și etic”, exprimând poziția țării și a Bisericii noastre în problema dezarmării și a păcii mondiale și evidențiind inițiativa unilaterală a României, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, de reducere a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor sale militare cu cinci la sută, ca exemplu concret al voinței de pace a poporului român. În cadrul unei succinte analize a situației mondiale aflată într-o încordare crescândă, a motivelor ce determină angajarea mereu mai hotărâtă a tuturor oamenilor religiei în salvagardarea păcii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a spus printre altele: „Biserica Ortodoxă Română, celelalte culte din țara noastră, consideră că este necesar ca toți slujitorii cultelor, Bise-

ricile, celelalte religii ale lumii să facă totul spre a-și mobiliza credincioșii lor în acțiunile în favoarea păcii, pentru a asigura securitatea popoarelor lumii".

Reprezentantul Bisericii noastre și-a adus contribuția și la redactarea documentului prezentat plenului conferinței, expunând deopotrivă tuturor celor interesați aspecte ale colaborării interculturale din România, în cadrul egalității depline dintre toate naționalitățile conlocuitoare existente în patria noastră.

Participanții la „Masa Rotundă” au adoptat, în cadrul ultimei ședințe plenare, textul unui comunicat destinat presei și al unor scrisori adresate conducătorilor S.U.A., U.R.S.S., Angliei, Belgiei, Cehoslovaciei, Italiei, Olandei, R.D.G. și R.F.G., în care se solicită retragerea și distrugerea rachetelor nucleare. După încheierea lucrărilor, a avut loc și o conferință de presă, în cadrul căreia au fost difuzate rezultatele celei de a cincea sesiuni a „Mesei Rotunde” destinate păcii.

HOTĂRIRE COMUNA

Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, întrunit între 16—24 ianuarie 1987 la Geneva, a cerut marilor puteri, printr-un moratoriu, să renunțe la experiențele nucleare, să procedeze la reducerea înarmărilor nucleare și strategice și să împiedice programul de înarmare a cosmosului.

La întrunire au participat și reprezentanți de frunte ai Conferinței Creștine pentru Pace — printre care episcopul dr. Károly Tóth, președintele acestei organizații internaționale și dr. Ljubomir Mirejovsky secretar general — care și-au exprimat adeziunea deplină la acest document al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a condamnat deopotrivă și politica de apartheid din Republica Sud-africană, ca un „sistem al răului” ce trebuie înlocuit cu cel „al păcii și al dreptății”.

Cele două organizații religioase internaționale sprijină inițiativa întrunirii reprezentanților tuturor religiilor într-un „conciliu” destinat dreptății, păcii și păstrării integrității creației, „pentru asigurarea viitorului omenirii din care facem parte cu toții” (C.F.K. Information”, nr. 377/10 februarie 1987, pp. 6—7). (L. I. Jebelean).

AȚIUNE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 2—10 martie 1987, o delegație a C.C.P. a vizitat Grecia, la invitația „Comitetului grec din Atena pentru destinderea internațională și pace” (E.E.D.Y.E.). Din delegație a făcut parte și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei, membru al Prezidiului Conferinței Creștine pentru Pace.

După conferința de presă din ziua de 4 martie 1987, delegația a fost primită în ziua următoare de către P. F. Arhiepiscop Serafimos al Atenei. Cu aceea ocazie, I. P. S. Mitropolit Nestor a transmis Întistătătorului Bisericii Greciei salutul frătesc al Prea Fericitului Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române.

În continuarea șederii în Grecia, delegația a fost primită la Ministrul Afacerilor Externe al Greciei, la Parlament, la Organizația pentru Pace a P.A.S.O.C.-ului, la conducerea Frontului Democrat Creștin și la „Centrul cretaiz” din Atena.

În cadrul acestor contacte, I. P. S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, a evidențiat politica de pace a României, concretizată în Referendum-ul pentru reducerea cu 5% a efectivelor, armamentelor și cheltuielilor militare ale patriei noastre. De asemenea, I. P. S. Sa a subliniat buna conviețuire și colaborare dintre cultele din țara noastră cu enoriașii lor. Au fost evidențiate eforturile României pentru salvagardarea păcii în lume, în Europa și în Balcani, pentru dezvoltarea economică și socială, pentru consolidarea înțelegerii și armoniei dintre toate statele. (A. Alexandrescu — Fl. Roșca).

SESIUNE A COMISIEI TEOLOGICE A C.C.P.

Între 16—19 martie 1987, la Zweifall (R.F.G.), a avut loc o sesiune a Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace. Tema întrunirii a fost: „Teologia pentru viitor — procesul conciliar pentru pace și dreptate”.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului.

În cadrul temei principale au fost susținute următoarele referate: „Pe drumul unui Sinod ecumenic al păcii — procesul conciliar pentru pace și dreptate”, prezentat de superintendentul Peter Baier (R.F.G.); „Alianța lui Dumnezeu și alianțele noastre”, susținut de prof. Dick Boer (Olanda); „Teologia înapoiată a lui Armageddon”, de prof. A. Lang (S.U.A.); „Perspective pentru viitorul lumii în Teologia ortodoxă”, prezentat de arhim. Platon (U.R.S.S.).

În intervențiile sale, delegatul Bisericii noastre a arătat importanța păcii cu act de dreptate și slujire, că este necesar un proces general și continuu de dezvoltare, într-o deplină conlucrare între toate sistemele social-politice și bisericești în care Teologia ar trebui să aibă o importantă contribuție. P. S. Episcop Timotei a subliniat că Teologia ortodoxă poate servi drept model de urmat, atât în cadrul mișcării ecumenice cât și în planul manifestărilor ecumenismului local, trebuind dobândit un consens, mai ales în condițiile social-economice actuale.

În cadrul sesiunii s-a confirmat necesitatea adoptării unor poziții mereu mai ferme din punct de vedere teologic, împotriva alianțelor ce nu sînt în folosul păcii.

La sfîrșitul sesiunii a fost dat publicității un comunicat, iar la încheierea lucrărilor a avut loc o recepție la care au luat cuvîntul conducătorii Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace. (Fl. Roșca — A. Alexandrescu).

ASPRĂ CRITICA A EXPERIENȚELOR NUCLEARE AMERICANE

Între 2—4 februarie 1987, la Universitatea „Humboldt” din Berlin (R.D.G.) a avut loc un simpozion teologic, avînd ca temă „Întoarcerea la o nouă gîndire”. Pe lîngă cadrele universitare locale, au fost prezenți delegați ai Consiliului Ecumenic al Bisericii, ai Conferinței Creștine pentru Pace, ierarhi și teologi din partea mai multor confesiuni creștine.

În cadrul simpozionului au fost aspru criticate experiențele nucleare americane. La încheierea lucrărilor, participanții la întrunire au trimis o telegramă președintelui Ronald Reagan, în care au arătat că „experiențele nucleare americane sînt o provocare în masă a tuturor oamenilor doritori de pace, o lovitură dată speranțelor de pace pe care le împărtășesc toți creștinii aparținători tuturor confesiunilor, împreună cu majoritatea oamenilor de pe pămînt”. („Junge Kirche”, nr. 2/1987, p. 119) (L. I. Jebelean).

REPREZENTANȚI AI SOCIETĂȚILOR BIBLICE UNITE OASPEȚI
AI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La invitația Patriarhiei noastre, între 22—28 februarie 1987, o delegație a Societăților biblice unite a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române. Din delegație au făcut parte: dr. Hans Florin, secretar european al Societăților biblice unite din Londra, Erwin Zimmermann, consilier european al Societăților biblice unite pentru producția

de Biblie, din Stuttgart, Dorothea Kindt, referent european al Societăților biblice unite pentru tipărirea Braille, din Stuttgart, pr. prof. Ioan Bria, vicepreședinte al Comitetului european al Societăților biblice unite din Geneva.

În cursul șederii, oaspeții au vizitat Tipografia Institutului Biblic, Institutul teologic din București, mănăstirile Cernica, Țigănești, Sîmbăta și Cozia, Arhiepiscopia și Institutul teologic din Sibiu, casa de odihnă de la Păltiniș, Episcopia evanghelică din Sibiu și Episcopia Rîmnului și Argeșului.

În ziua de 24 februarie, delegația S.B.U., a fost primită la Prea Fericitul Patriarh Teoctist, ocazie cu care s-a discutat problema reeditării într-o ediție științifică, a Biblii de la București din 1688, tipărirea cărților de cult, precum și alte probleme referitoare la activitatea editorială a Bisericii Ortodoxe Române. P. F. Patriarh Teoctist a apreciat în mod deosebit colaborarea pe care Biserica Ortodoxă Română o are cu Societățile biblice unite.

În ziua de 27 februarie, în cadrul întrevăderii avute cu P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegația S.B.U. și-a exprimat deosebita satisfacție de a fi luat legătura cu reprezentanții celorlalte culte istorice, mai ales din Transilvania, cu care au avut discuții constructive în ceea ce privește răspîndirea publicațiilor religioase în România. De asemenea, oaspeții au apreciat spiritul deschis, sinceritatea și seriozitatea în care s-au purtat discuțiile cu diverși interlocutori.

Delegația și-a manifestat și dorința de a organiza în România reuniunea din 1988 a Comitetului european al Societăților biblice unite. (Fl. Roșca — A. Alexandrescu).

INTRUNIRE A BIROULUI C.I.H.E.C.

Între 14—21 martie 1987, la Paris a avut loc reuniunea Biroului Comisiei internaționale de Istorie ecleziastică comparată (C.I.H.E.C.). Din partea Comisiei române de Istorie ecleziastică comparată, la reuniune a participat prof. dr. Emilian Popescu de la Institutul teologic universitar din București, membru al Biroului C.I.H.E.C.

După ce s-a adus la cunoștința participanților că de acum înainte Comisia internațională de Istorie ecleziastică comparată va fi afiliată Comitetului internațional de Științe istorice, lucrările reuniunii au abordat stadiul pregătirilor Congresului de Istorie ecleziastică ce urmează a se întruni la Salamanca (Spania), între 25—30 august 1987. A fost analizat în detaliu programul de rapoarte și comunicări asupra celor două teme stabilite: 1) Biserica și procesul de aculturalizare americană; 2) Biserica și sinagoga în opera scriitorului-teolog Gala Galaction" (de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei); „Biserica și sinagoga în sud-estul european în perioada proto-bizantină (secolele IV—VI)" (de prof. Emilian Popescu); „Emigrația evreilor din zona Mediteranei spre Țara Românească în evul mediu și legăturile lor cu românii ortodocși".

S-a stabilit deopotrivă că în timpul Congresului de la Salamanca să aibă loc o reuniune a Biroului C.I.H.E.C. și o Adunare generală a Comisiei internaționale, urmînd ca delegația elvețiană, în calitate de gazdă a următorului Congres (Lausanne-1989), să prezinte propuneri mai concrete în legătură cu tematica acestuia.

În cadrul sedinței a fost dezbătută și tematica propusă pentru Congresul Mondial al istoricilor, care va avea loc la Madrid în 1990. S-a hotărît ca la sedința de la Atena, din septembrie a.c., să se propună două teme: „Crestinism, islamism și iudaism în cursul istoriei"; „Biserica în cadrul orașului, din antichitate pînă astăzi".

La încheierea lucrărilor a fost prezentat raportul secretarului general asupra activității comisiilor naționale, care a cuprins și o relatare amplă, cu aprecieri pozitive, despre Comisia română de Istorie ecleziastică comparată (C.R.I.E.C.), care își desfășoară activitatea sub președinția Înalt Prea Sfințitului Nestor al Olteniei. (A. Alexandrescu — Fl. Roșca).

VALOROASĂ INIȚIATIVĂ ORTODOXĂ

În ziua de 6 martie 1987, cu ocazia inaugurării „săptămânii ortodoxe” la München, prof. dr. Theodor Nikolaou, conducătorul secției ortodoxe de la Facultatea de Teologie romano-catolică din cadrul Universității din München a subliniat, în cadrul unei conferințe de presă, importanța înființării unei facultăți de Teologie ortodoxă în R.F.G., ceea ce exprimă o veche doleanță a comunităților ortodoxe existente în acea țară. Noua facultate urmează să fie deservită de un corp didactic compus din cel puțin șapte profesori. În cadrul conferinței s-a mai subliniat că numai în landul Bavariei și în împrejurimi trăiesc aproximativ 60.000 credincioși ortodocși, ce nu pot fi neglijați.

Inițiativa înființării unei facultăți de Teologie ortodoxă la München a fost salutăată deopotrivă și de reprezentanți de frunte ai Bisericilor romano-catolică și evanghelică din Bavaria, în contextul acordării întregului sprijin necesar. („Ordinariats Korrespondenz”, nr. 10—12 03 1987, p. 7) (L. I. Jebelean).

CAMPANIE ANTI-DROG

P. F. Arhiepiscop Serafim al Atenei, Întistătătorul Bisericii Ortodoxe din Grecia, a declanșat o adevărată „cruciadă împotriva stupefiantelor”, la care i-a invitat pe toți clericii și credincioșii Eladei, în pastorală specială din 15 februarie 1987, consacrată acestei probleme și difuzată în toate Bisericile din acea țară.

În mesajul adresat întregii pîrome ortodoxe grecești, P. F. Arhiepiscop Serafim subliniază că acest „teribil flagel” are la origine „profunda criză spirituală ce caracterizează civilizația contemporană: exagerările unei civilizații exclusiv tehnologice, transformarea banului și a plăcerilor în idoli, supremația spiritului de consum, nivelarea valorilor spirituale — toate deteriorînd iremediabil relațiile interumane”.

În confruntarea cu această realitate crudă — scrie înaltul ierarh — „avem datorie de a trezi din nou, în generația tină, spiritul omeniei autentice, limbajul dragostei adevărate care se manifestă prin sacrificiul în favoarea aproapelui și nu prin revendicări de drepturi și privilegii”. (SOP nr. 117/1987, p. 5).

CERERE DE SANȚIUNI ÎMPOTRIVA REPUBLICII SUD-AFRICANE

Biserica evanghelică din landul Rinului (R.F.G.), întrunită în congresul din Bad Neuenahr, a cerut aplicarea unor sancțiuni economice împotriva Republicii Sud-Africane. Congresiștii au cerut, printre altele, interzicerea totală a ajutorului militar acordat acelei țări de către R.F.G., a materialelor destinate înarmării și a celor de construcție, precum și oprirea importului de uraniu din Namibia și Africa de Sud. S-a cerut băncilor vest-germane să întrerupă orice legături economice cu Africa de Sud, atîta timp cît creditele oferite sînt folosite de către regimul de apartheid.

De asemenea, cei 249 membri ai congresului au mai pretins egalitatea pentru toți muncitorii din industrie, respectiv salarii egale pentru munci egale, inclusiv pentru femei, precum și o cît mai rapidă scădere a cheltuielilor destinate energiei nucleare. În comunicatul comun, dat publicității la sfîrșitul lunii februarie 1987 și distribuit tuturor comunităților evanghelice, s-a precizat că unii congresiști vor renunța la locu-

rile lor de muncă, în semn de solidaritate cu mulțimea șomerilor. („Junge Kirche” nr. 2/1987, p. 106) (L. I. Jebelean).

CRIZA CELIBATULUI CLERULUI DIN INDONESIA

Săptăminalul „La Croix” (17 decembrie 1986, p. 16) reproduce declarația unui membru al Conferinței episcopale romano-catolice din Indonesia, conform căreia „papa Ioan-Paul II a promis că va lua în considerare problema hirotonirii bărbaților căsătoriți din acea țară, de la caz la caz. Chiar dacă Vaticanul va refuza răspunsul așteptat, este sigur că această cerere i s-a făcut”.

Comentînd în continuare realitățile locale, în declarație se mai arată că „în anumite regiuni izolate ale țării, ca Irian Jaya, cei doi preoți existenți acolo sînt suprapraaglomerați, iar credincioșii nu primesc Sfintele Taine decît o singură dată pe an. De altfel, locuitorii înțeleg destul de greu celibatul preoților”.

ORTODOXIA ȘI MIȘCAREA ECUMENICĂ SPERANȚE ȘI DIFICULTĂȚI *

Dacă în trecut ortodocșii erau în Consiliul Ecumenic al Bisericilor o prezență exotică, la care protestanții priveau cu îngăduință și chiar cu mirare că totuși mai există după 2000 de ani, și de la care, autosuficienți, nu așteptau în mod sincer nimic, astăzi situația se schimbă văzind cu ochii: protestanții privesc Ortodoxia și pe ortodocși ca pe niște parteneri de dialog care au ceva important de spus, și care nu mai pot fi ignorați. Contribuția ortodoxă se face simțită mai ales în domeniul Teologiei. Consiliul Ecumenic a fost multă vreme o adunare de funcționari bisericești, unii dintre ei pioși, pastori sau profesori (nu prea mulți profesori), dar nu foarte străluciți în Teologie. Ortodocșii au insistat mereu pe dimensiunea teologică a refacerii unității Bisericilor, așa-zisa dimensiune *verticală*, așa încât astăzi această dimensiune a devenit foarte importantă, esențială sau, în orice caz, bine balansată cu dimensiunea practică, orizontală, cu preocuparea de relațiile cu lumea și cu problemele lumii de azi.

Documentul „Botez, Euharistie, Preotie”, spre a nu lua decît un exemplu, este doar unul din semnele prezenței noii dimensiuni. Desigur, acest document nu este încă un mare succes, și nici nu poate fi deocamdată, dar chiar faptul că a provocat reacții neașteptate din partea Bisericilor, dovedește că în Consiliu a început să se gîndească teologic și că nu e suficientă piozitatea și acordul superficial asupra unor aspecte care în fond, nu schimbă nimic din ceea ce menține diviziunea Bisericilor. Acum se știe că diviziunea nu poate fi depășită, în realitate și substanțial, decît pe cale teologică, adică prin acord doctrinal.

Ortodocșii au reușit să-i facă pe ceilalți să nu ceară mereu, simplist, *intercomuniune*, și că nu e posibil decît *comuniunea*, pe baza acceptării adevăratei învățături apostolice, păstrată în Sfînta Scriptură și în Tradiția Bisericii. Aceasta duce încet, încet, la o schimbare la față a Consiliului.

În documentele Consiliului există acum un aer nou. Se vorbește de spiritualitate, de doctrină, de rugăciune, în alți termeni decît înainte, și se menționează întotdeauna contribuția ortodoxă în determinarea acestei reorientări. O face în mod deschis și permanent chiar noul secretar general dr. Emilio Castro, și o făcuse și fostul secretar general dr. Philip Potter.

Există fără îndoială și probleme care îi „jenează” pe ortodocși în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și spunem „jenează”, numai ca să evităm cuvîntul „scandalizează”. Aceste probleme vor trebui analizate cu înțelepciune, tact și răbdare, spre a fi rezolvate. Nu trebuie să se creadă că ortodocșii nu au punct de vedere clar, chiar atunci cînd, din tact și pentru a evita rupturi irevocabile, nu reacționează ultimativ. De pildă: faptul că protestanții operează schimbări în practica bimilenară a hirotoniei, deși nu există încă un acord în Consiliu în această privință, îi fac pe ortodocși să se gîndească serios la momentul în care vor trebui să facă din aceasta o condiție de aderare a lor în continuare la Consiliul Ecumenic. Alt exemplu: la Lima s-a alcătuit o „liturghie”, despre care ortodocșii n-au spus încă nimic, dar ea se celebrează și chiar și ortodocșii

* Din „Telegraful Român”, Sibiu, an. 135, nr. 9—10 și 11—12, 1 și 5 martie 1987, pp. 1—2.

sint invitați să participe la ea (citind texte scripturistice, cîntînd) desigur fără să se împărtășească. Despre aceste concelebrări, chiar neeuharistice, ortodocșii vor trebui să-și fixeze o poziție fiindcă practica începe să-i jeneze cînd, de pildă, un patriarh ortodox e chemat să recite un text la o slujbă condusă de o pastoriță, fără să fie prevenit dinainte. Dar aceasta e, în mare parte, și vina ortodocșilor, nu numai a Consiliului. Ar mai fi multe de spus, de pildă, cu privire la unele implicări ale Consiliului în probleme în care ar trebui mai multă grijă, pentru a nu-și pierde credibilitatea morală în lume. M-aș referi de pildă la modul cum se abordează uneori în Consiliu discuția despre S.I.D.A., lăsîndu-se impresia că se preocupă „cu grijă pastorală” de boală, dar se uită grija pastorală, atunci cînd e vorba de condamnat cauzele care duc la boală, ba chiar lăsîndu-se impresia că asupra cauzelor trebuie privit cu indulgență!

Cred că prezența ortodoxă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor ar trebui să fie ceva mai îndrăzneată și ortodocșii ar trebui să-și spună întotdeauna punctul de vedere cu claritate. În general acest lucru se face, și delegații Bisericii Ortodoxe Române sînt în linia întîia în această privință, dar eu aș recomanda o și mai mare implicare a tuturor reprezentanților Bisericilor Ortodoxe. Numai așa Ortodoxia va contribui la înaintarea reală pe drumul unității.

Sîntem adesea întrebați ce primim noi, ortodocșii, de la Consiliul Ecumenic, și ce anume motivează angajarea noastră în această organizație. Teologic vorbind noi credem că avem doar de dat. Și dăm. Consiliul ne dă acest privilegiu de a ne exprima la scară largă și, în același timp, de a ne ține la curent cu viața creștină bisericească în totalitatea ei, la scară universală. Din această participare avem și noi, desigur, foarte multe de învățat, confruntîndu-ne cu experiența de viață creștină a altora, cu tot ceea ce au acumulat pozitiv ceilalți, în condițiile de despărțire de noi, în climatul lor confesional, în cadrul altor tradiții locale.

Dincolo de toate acestea, avem însă și convingerea că spre unitate nu putem merge decît prin dialog, prin comunicarea reciprocă a credinței celei adevărate și a mărturiei creștine în lume. Izolarea nu poate rezolva nimic. Comunicînd, poți da și poți primi, poți explica și lămuri, poți convinge sau să te lași convins. Imperativul unității — „ca toți să fie una” — ne face, ca ortodocși, să ne simțim obligați să participăm la tot ceea ce poate răspunde acestei porunci și profeții a Mîntuitorului.

† ANTONIE

Mitropolitul Ardealului

„SFINTUL GELLERT” ÎN POSTURĂ DE „CAL TROIAN”

Rar ne-a fost să citim o lucrare mai mistificatoare în care adevărul să fie sacrificat cu dezinvoltură ca cea aparținînd lui Geza P. Daniel: *Sfîntul Gelert de Cenad din Ungaria*, München, 1981. Lucrarea îl dezinformează intenționat pe cititor. Nu știm cine sînt inspiratorii ei, dar îi bănuim... Nu știm cită istorie sau geografie știe autorul, dar este evident pentru orice om de bună credință că ignoră o întreagă literatură istorică scrisă de cercetători reputați. Chiar și titlul este șocant: „Sfîntul Gellert de Cenad din Ungaria”. De ce nu: „Sfîntul Gellert de Budapesta”, deoarece acolo a fost ucis mișelește, pe la spate, de cei pe care dorea să-i creștineze, sau de ce nu „Gerard de Sagredo”, fiindcă acesta-i era numele?

Localitatea Cenad, pe care autorul o trece în Ungaria, a fost de fapt întotdeauna pe teritoriul României, în Banat, purtînd numele vechi de MORISENA de la riul Mureș ce curge în apropiere. Este o localitate care poartă ruinele unui vechi baptisteriu, o așezare pomenită de toți cronicarii vechi, inclusiv de cei unguri (Anonymus), ca sediu al ducelui român Glad și apoi Ahtum.

„Calul troian” al iredentistului Geza P. Daniel este un „sfînt”, dar nu anul măgghiari, ci de împrumut, luat din Veneția — Gerard de Sagredo — care apare doar ca

pretext pentru a repune în circulație tezele revizioniste propagate altă dată de Horthy și acoliții săi. La fel ca odinioară, așa-zisa „problemă maghiară” este tratată fără a ține seama de românii care de fapt au fost și sînt elementul preponderent, covârșitor în zona respectivă abuzînd de tot felul de „argumente” pe cît de stereotipe pe atît de desuete și infirmate de adevărul istoric.

Bunăoară, autorul scrie: „De la mijlocul secolului X, în principatul maghiar de răsărit, Ardealul...” (p. 17), ignorînd faptul că în anul 955 ungurii au suferit o usturătoare înfrîngere pe riul Lech, de la Otto cel Mare, ceea ce exclude din capul locului, posibilitatea penetrației lor spre Transilvania, cel puțin atunci.

În ceea ce privește episcopia romano-catolică a Cenadului, proveniența ei este cu totul alta decît cea prezentată în carte. Castrul Morisena era strîns legat de viața daco-romană și apoi românească, lucru dovedit de baptisteriul paleocreștin — așa după cum afirmă și arheologul ungar Henszlam Imre, care îl consideră analog celui din cimitirul Pontiano din Roma (*Arheologiai Közleményk*, Pesta, 1871, pp. 1—34). În jurul anilor 1002, împăratul bizantin Vasile II Bulgaroctonul a trimis principelui bănățean Ahtum călugări ortodocși care au fost instalați la mănăstirea „Sf. Ioan Botezătorul”, zidită la Morisena și înzestrată cu privilegii. Situația s-a păstrat pînă în 1028, cînd s-a produs trădarea lui Cenad, în cursul luptelor cu feudații unguri din subordinea regelui Ștefan cel Sfînt. Acesta l-a trimis la Morisena (devenită Cenad) pe călugărul benedictin Gerard de Săgredo, însoțit de alți 12 monahi care au fost instalați în aceeași mănăstire ortodoxă „Sf. Ioan Botezătorul”. Călugării bizantini au fost transferați într-o altă mănăstire, la Maidan din sudul Banatului adjudecată și ea de benedictini, dar abia în secolul XIII — după cum se arată și în „Hungaricarum tempore ducum regiumque stirpis Arpadianae gestarum” (ediția Szentpetery E., vol. II, Budapesta, 1938, pp. 290—292; 491). În Morisena s-a construit o nouă biserică, avînd hramul „Sf. Gheorghe”, pe altarul ei fiind așezată o cădelniță de argint în care tîmia ardea tot timpul, așa cum se obișnuia în ritul bizantin („Acta Historica”, Budapesta, t. XIII, nr. 3—4, 1967, p. 304). Se știe, de asemenea, că primele mănăstiri atestate documentar în Banat au fost de rit răsăritean, nu apusean. Călugării bizantini sosiți la Morisena au adus cu ei și manu-scrise de ritual, ceea ce reiese și din opera lui Gerard de Săgredo, intitulată „Deliberatio”. De altfel pînă la invazia mongolă din 1241, în sudul Ungariei feudale și Transilvaniei existau aproape 600 mănăstiri de rit ortodox, așa cum precizează și bizantinologul Moravcsik Gyula (*Bizantium and the Magyars*, Budapesta, 1970, pp. 15, 114—115), ceea ce dovedește existența unei covârșitoare populații românești, cu biserici și mănăstiri din vechime. Dar sub diferite pretexte, călugării ortodocși au fost alungați din mănăstirile existente și înlocuiți cu cei de rit apusean și astfel Biserica romano-catolică maghiară și-a putut „făuri istoria”.

Autorul scrie, încercînd să-și convingă cititorii, că după Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), dieceza Cenadului a fost împărțită în trei părți, dintre care partea răsăriteană cu 153 parohii și cca. 503.000 romano-catolici a fost „anexată” României, iar partea apuseană cu 62 parohii și cca. 220.000 credincioși de aceeași confesiune a fost „anexată” Iugoslaviei, lăsînd să se înțeleagă că toți aceștia au fost de naționalitate maghiară. În realitate, după însăși statisticile oficiale de la Budapesta din preajma primului război mondial, în limitele geografice ale diecezei Cenadului locuiau 802.595 români și doar 244.040 unguri, iar din punct de vedere confesional existau 843.230 ortodocși (români și sîrbi) și numai 158.789 romano-catolici (în bună parte de naționalități nemaghiare).

Autorul și-a propus să facă din Cenad o nouă Troie, în care „să pătrundă” sfîntul amintit, uzînd de același truc al calului, dar care de fapt s-a împotmolit în apele Mureșului, pe malurile căruia trăiesc și astăzi urmașii daco-romanilor de odinioară.

Dr. VIOREL ȚIGU

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

DE LA POSTUL MARE LA ÎNVIEREA DOMNULUI

Prăznuită în acest an de toţi creştinii de pretutindeni în aceeaşi zi, cea mai mare sărbătoare a Bisericii a fost aşteptată cu îndătinată pregătire duhovnicească efectuată în cursul Postului Mare. Urcuşul spre Înviere a polarizat atenţia majorităţii credincioşilor eparhiei, în săptămânile premergătoare, printr-o participare mai intensivă la serviciile religioase specifice şi o adecvată pregătire personală, mereu mai accentuată pe măsura apropierii praznicului.

Duminica Intrării Mintuitorului în Ierusalim (a Floriilor), din 12 aprilie 1987, a deschis deopotrivă şi ultima etapă de pregătire din preajma sfintelor Paşti, pentru toate lăcaşurile de închinare ale eparhiei.

La catedrala mitropolitană din Timişoara, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfânta liturghie arhierescă, împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi, în prezenţa a numeroşi credincioşi dintre care o bună parte s-au împărtăşit cu Sfintele Taine, cu toţii putînd urmări şi hirotonia întru diacon a tinărului profesor Nicolae Achimescu de la Seminarul teologic din Caransebeş.

Intrarea în Ierusalim a Mintuitorului a constituit conţinutul prediciei, care a deschis şi ciclul celor opt expuneri ale Întîistătătorului eparhiei în Săptămîna Patimilor, urmărite cu viu interes de credincioşii municipiului.

Duminica Sfintelor Paşti a început pentru toate comunităţile din cuprinsul eparhiei cu serviciul divin al Învierii, oficiat concomitent, „dis-de-dimîneată”, în toate lăcaşurile de închinare îmbrăcate în haină de sărbătoare.

La Timişoara, după oficierea serviciului divin al Învierii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a slujit şi sfînta liturghie arhierescă la catedrala mitropolitană, înconjurat de preoţi şi diaconi, într-o atmosferă de elevată trăire duhovnicească. Numeroşi dintre credincioşii care au umplut naosul bisericii s-au împărtăşit cu Sfintele Taine, după ce au ascultat cu toţii cuvîntul de învăţătură al Chiriarhului venit să încheie ciclul început în duminica precedentă.

La sfîrşitul sfîntei liturghii, după împărţirea anaferei, reşedinţa mitropolitană a găzduit tradiţionala recepţie de Paşti, cu participarea preoţilor, a unor credincioşi şi invitaţi, precum şi a reprezentanţilor celorlalte culte religioase din raza municipiului. Corul catedral, dirijat de Aurel Ciobanu, a intonat şi cu acest prilej un mănunchi de imnuri religioase corespunzătoare praznicului. În numele celor prezenţi, P. On. Părinte Jivoin Forga de la catedrala mitropolitană şi P. C. Părinte Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului Ortodox Sîrb din Timişoara, au adresat Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae calde urări de sfintele sărbători. Mulţumind pentru sentimentele exprimate, Chiriarhul eparhiei a adresat tuturor aceleaşi doriri de sănătate, fericire personală şi bucurii, întru preamărirea lui Dumnezeu şi pacea întregii lumi.

Sărbătoarea Învierii Domnului a fost prăznuită după cuviinţă în întreaga eparhie, credincioşii aducîndu-şi contribuţia la solemnitatea momentului prin cîntarea omofonă şi împărtăşirea cu Sfintele Taine. Preoţii slujitori au citit pastorală trimisă de Întîistătătorul eparhiei, iar numeroase coruri parohiale, bărbăteşti şi mixte, au prezentat concerte întru cinstirea „Zilei celei dintîi” a Bisericii creştine.

VIZITE CANONICE

În ziua de 20 aprilie 1987, cea de a doua zi a Sfințelor Paști, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier administrativ și P. On. Părinte Arhidiacon Ioan Botău, a descins în mijlocul credincioșilor orașului Caransebeș.

Întâistătătorul eparhiei a oficiat sfânta liturghie înconjurat de soborul de preoți și diaconi, printre care s-au numărat și cadre didactice de la Seminarul teologic din Caransebeș. Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al catedralei cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”, dirijat de prof. Gheorghe Dobreanu, precum și prin cântarea omofonă intonată de credincioși. Numeroși participanți s-au împărtășit cu Sfințele Taine.

În cuvîntul de învățătură rostit la momentul potrivit, I. P. S. Mitropolit Nicolae a subliniat semnificația praznicului Învierii și deopotrivă datorită credincioșilor de a cunoaște învățătura Bisericii noastre strămoșești.

După încheierea serviciului religios, reședința eparhială din Caransebeș a găzduit îndătinată recepție, cu participarea clericilor slujitori, a membrilor corului și a numeroși credincioși. Au fost prezenți slujitorii celorlalte confesiuni religioase existente în oraș. În numele tuturor, preotul Ioan Cocirlă a rostit un cuvînt omagial, la care a răspuns I. P. S. Mitropolit Nicolae adresînd cordiale urări și mulțumiri celor prezenți pentru primirea făcută.

Credincioșii municipiului Lugoj au trăit și ei bucuria reîntîlnirii cu Chiriarchul eparhiei, în duminica din 26 aprilie 1987 — „Duminica Tomii”. Așteptat cu luminări aprinse, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a descins în mijlocul lor, însoțit de P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier administrativ și de P. On. Părinte Arhidiacon Ioan Botău.

Întâistătătorul eparhiei a oficiat sfânta liturghie arhierescă în biserica „Pogoririi Sfințului Duh”, înconjurat de un sobor de nouă slujitori și în prezența a numeroși credincioși care au putut urmări și hirotonia întru preot a diaconului Ioan Drăgănescu, precum și cea întru diacon a tînarului absolvent de seminar Petru Turnea. La solemnitatea momentului și-au adus deopotrivă contribuția corul mixt al parohiei, cîntarea omofonă și împărtășirea a unei părți a credincioșilor cu Sfințele Taine.

În cuvîntul de învățătură, I. P. S. Mitropolit Nicolae a insistat asupra unității Bisericii, în contextul prăznirii Sfințelor Paști de către toți creștinii la aceeași dată.

Festivitatea bisericească a continuat la oficiul parohial cu tradiționala recepție, la care au participat preoții slujitori, membrii organelor parohiale, credincioși, slujitori ai altor confesiuni religioase. Preotul Bujor Damșa din Lugoj și pastorul reformat Ștefan Higyed și-au manifestat, în numele tuturor, bucuria reîntîlnirii cu I. P. S. Mitropolit Nicolae, evocînd importanța celui mai mare praznic al Bisericii creștine.

În cuvîntul de răspuns, Întâistătătorul eparhiei și-a exprimat satisfacția de a se reîntîlni cu clerul și credincioșii unui municipiu, în care înfrățirea și împreună lucrarea tuturor contribuie la propășirea permanentă a acestor meleaguri din cuprinsul patriei noastre.

BINECUVINTARE DE CAPELĂ PAROHIALĂ

Grație atașamentului credincioșilor față de Biserica noastră strămoșească și spiritului lor de jertfelnicie, parohia Sînmihaiul-German din protopopiatul Timișoara, recent înființată, și-a putut inaugura noua capelă destinată serviciilor religioase.

În duminica din 12 aprilie 1987 a avut loc binecuvîntarea lucrărilor efectuate cu atîta dragoste și osîrdie de toți credincioșii parohiei conduși de vrednicul lor preot Ioan Săvescu, cărora li s-au alăturat și numeroși enoriași romano-catolici din comună, ca expresie și exemplu de armonie, înțelegere și intrajutorare între cultele religioase existente pe aceste meleaguri ale țării.

Delegat de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae la această solemnitate, P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, a oficiat, împreună cu preotul local, slujba binecuvîntării capelei și sfînta liturghie, în prezența tuturor credincioșilor, dintre care o bună parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine. La festivitatea religioasă au ținut, de asemenea, să fie prezenți și un număr de credincioși romano-catolici din comună.

Predica a fost rostită de P. On. Părinte Cornel Pleșu, iar preotul Ioan Săvescu a prezentat raportul de activitate, cu sumarul lucrărilor efectuate, aducînd mulțumiri tuturor celor ce au ostenit pentru reușita lor, conducerii bisericești și autorităților locale de stat pentru întregul sprijin și asistența acordată.

Festivitatea bisericească locală a luat sfîrșit cu agapa comună oferită tuturor participanților de consiliul parohial.

PREOTUL ÎN VIAȚA MORALĂ A SOCIETĂȚII DE ASTAZI

Sub genericul de mai sus, stabilit de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, au avut loc, în cursul lunii martie 1987, primele conferințe preoțești trimestriale din acest an, desfășurate la sediile celor șapte protopopiate ale eparhiei. Ele au fost precedate de oficierea serviciului religios al Te-Deum-ului, în cadrul căruia s-au rostit cuvinte de învățătură tratînd subiecte stabilite și pregătite din timp, corespunzătoare Postului Mare.

Studiată cu rigurozitate de toți clericii eparhiei, tema conferinței, de importanță permanentă pentru misiunea preoțească, a fost tratată sub îndrumarea atentă a Centrului eparhial și a conducerii protopopiatelor, care au selectat cele mai bune elaborate spre a fi citite în cadrul întrunirilor. Astfel, referatele au fost prezentate de următorii preoți: Victor Mișiga — Timișoara — Mehala, la Timișoara; Nicolae Blajovan — Hodoș, la Lugoj; Iulian Oprîșoni — Făget, la Făget; Irimia Oancea — Liebling, la Deta; Ioan Milotin — Moniom, la Reșița; Ioan Nicola — Băuțarul Inferior, la Caransebeș și Nicolae Eftimie — Vrăniut, la Oravița.

Citirea elaboratelor a fost urmată de o amplă dezbateră, în cadrul căreia au luat cuvîntul, în limitele timpului disponibil, un număr de circa 50 preoți care au subliniat și adîncit diferite aspecte ale misiunii sacerdotale în contemporaneitatea noastră, în care toții fiii țării strîns uniți în jurul Conducătorului iubit, Președintele Nicolae Ceaușescu, își aduc contribuția la continua înălțare a patriei pe noi trepte ale civilizației și culturii. Activitatea preotului devine cu atît mai importantă în sînul turmei încredințate spre păstorie, el fiind chemat să răspundă, prin cuvînt și exemplu personal, tuturor exigențelor presupuse de viața bisericească și cea obștească, responsabilitatea sa trebuind să corespundă, cu alte cuvinte, încrederii și speranțelor nutrite de enoriași. Vorbitorii și-au ilustrat aserțiunile cu numeroase exemple din istoria Bisericii și a patriei noastre, ce constituie tot atîtea îndemnuri adresate tuturor celor ce slujesc astăzi la aceleași altare, credincioșii contemporani așteptînd aceeași pildă de urmat a preotului în ceea ce privește practicarea virtuților creștinești și ca model de comportament privind îndatoririle obștești.

În concluziile formulate, delegații Centrului eparhial au adresat tuturor preoților noi îndemnuri de a se ridica, prin continuu efort personal, la înălțimea misiunii și chemării lor, spre corespunde așteptărilor Bisericii și societății noastre contemporane, veghiînd la păstrarea unității credincioșilor ca parte și expresie a unității întregii noastre țări.

PREOCUPĂRI DUHOVNICEȘTI

Postul Mare din acest an a constituit încă o dată, pentru profesorii și elevii Seminarului teologic din Caransebeș, un potrivit prilej pentru intensificarea trăirilor duhovnicești. Cele două săptămâni spirituale în special, de la începutul și sfârșitul perioadei de post, au fost marcate de oficierea îndătinatelor slujbe religioase și de expunerea unor învățături adecvate de către profesori și invitați, spovedirea și împărtășirea tuturor elevilor.

De asemenea, s-au organizat o serie de programe adecvate, ca spre pildă concerte corale. Un asemenea concert a fost oferit de corul școlii, alcătuit din 80 de voci tinere și dirijat de preotul profesor Nicolae Belean, duminică, 5 aprilie a.c. Cuvîntul de prezentare a fost rostit de preotul profesor Sorin Cosma.

Repertoriul a cuprins piese corale specifice perioadei dinaintea sfintelor Paști.

Din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului a exprimat felicitări și bune urări tuturor, P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural.

PREOCUPARE PENTRU ACTIVITATEA MISIONARĂ

Reuniți în ședință de lucru la Centrul eparhial, în ziua de 7 aprilie 1987, membrii permanentei Consiliului Eparhial, protopopii și misionarii protopopești, avînd în frunte pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, au analizat activitatea misionară din cadrul eparhiei, pe primul trimestru al anului, în lumina hotărîrilor recente ale Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române privind măsurile și metodele practice pentru promovarea activității pastoral-misionare.

Au fost evaluate rezultatele muncii pastorale depuse de preoți și de toți cei implicați în activitatea misionară, stabilindu-se liniile călăuzitoare în viitoarea activitate, prin aplicarea măsurilor și metodelor stabilite de Sinodul Permanent.

GRIJA PENTRU CÎNTAREA BISERICESCA

Pe temeiul celor stabilite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu privire la perfecționarea activității cîntăreților bisericești, între 16—18 martie 1987 s-a organizat la Seminarul teologic din Caransebeș o primă serie de cursuri, la care au participat 20 cîntăreți bisericești de la tot atîtea parohii din cuprinsul eparhiei.

Avînd mai ales un caracter practic, de exersare și intonare corectă a răspunsurilor liturgice și a imnurilor bisericești, cursurile au urmărit, pe lîngă perfecționarea cîntăreților, angajarea lor în mai mare măsură la practicarea cîntării omofone de către toți credincioșii.

La reușita primei serii de cursuri și-au adus contribuția P. On. Părinte Ioan Teodorovici din Caransebeș, prof. Gheorghe Dobreanu și preotul profesor Nicolae Belean de la Seminarul teologic, cu toții membri ai comisiei de muzicieni ce activează pe lîngă secția culturală a Consiliului Eparhial.

REVISTA „MITROPOLIA BANATULUI” ÎN DEZBATERICA CLERULUI

Potrivit celor stabilite la ultima întrunire a comitetului de redacție a revistei noastre, conducerea Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a rînduit să se între-

prindă un sondaj de opinie în rândul preoților, spre a se cunoaște modul cum e primită revista de cititori, care sînt materialele mai apreciate, ce propuneri se fac în legătură cu îmbunătățirea conținutului și aspectului grafic etc. Astfel, cu prilejul conferințelor preoțești din luna martie a.c. toți participanții au fost supuși unui test constînd din mai multe întrebări și răspunsuri.

Sinteza tuturor răspunsurilor indică ecoul pozitiv pe care revista îl are în rândul preoților. De interes deosebit se bucură rubricile și articolele de profil teologic, mai ales cele cu conținut pastoral-misionar și omiletic. Largă rezonanță au studiile de istorie locală, monografiile, știrile din viața bisericească, nu mai puțin cele referitoare la evenimentele religioase contemporane, dialogul ecumenic și inter-religios.

Pe de altă parte au fost exprimate dorințe vizînd popularizarea prin revistă a activității unor preoți merituosi, a experienței lor în exercitarea atribuțiilor specifice.

Nu au lipsit nici accentele critice, acestea referindu-se la faptul să uneori, în unele numere, redacția nu realizează o dozare și echilibrare mai judicioasă a materialelor incluse. Anumite întîrzieri, carențele în ritmicitatea de apariție ca și regretabilele greșeli de corectură, au fost menționate de numeroși preoți.

Extrem de utilă, această consultare globală a celor cărora se adresează în primul rînd revista Mitropoliei, a fost apoi analizată la nivelul conducerii eparhiale care, apreciînd-o în totalitate, a încredințat colectivului redacțional sarcina de a găsi mijloacele necesare luării în considerare a îndreptățitelor observații exprimate de preoți în scopul perfecționării continue a tinutei publicației.

LUCRĂRI DE INFRUMUȘETARE LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

Pictată în urmă cu patru decenii, în frescă și tempera, de regretatul maestru al penelului Anastasie Demian, catedrala mitropolitană își repune parțial în valoare această maiestuoasă operă de artă, grație lucrărilor de restaurare și refacere executate de pictorul dr. Viorel Țigu din Timișoara.

Favorizate de încheierea reparațiilor executate la acoperișul lăcașului în cursul anului precedent, lucrările de primenire a pronaosului au fost impuse de exfolierea unor straturi de culoare și de infiltrarea apei în tencuieli. Astfel, în urma unei ample lucrări efectuate cu deosebită mîgălă, răbdare și probitate profesională de pictorul dr. Viorel Țigu, cu respectarea riguroasă a culorilor și liniilor originale, pronaosului catedralei din Timișoara i-a fost restituită strălucirea de odinioară, spre satisfacția credincioșilor și a tuturor celor doriți de frumos.

SPRE VEȘNICĂ POMENIRE

În ziua de 25 martie 1987 s-a stins la domiciliul său din Timișoara, dr. Teodor Dejeu, în vîrstă de 86 ani, membru al Adunării Eparhiale și al Consiliului Eparhial în mai multe legislaturi, unul dintre ultimii participanți rămași în viață la Adunarea de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Născut la 11 iunie 1901 în com. Astileu, jud. Bihor, a urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, iar pe cele medii la liceul din Beiuș, unde a promovat și examenul de bacalaureat în anul 1920. În continuare, timp de șase ani, a frecventat cursurile Facultății de Medicină din Iași, devenind medic ortoped. Și-a exercitat profesia succesiv la Oradea, Oțelul Roșu și Timișoara.

Ca delegat al județului Bihor, la 1 Decembrie 1918 a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia care a consfințit pentru totdeauna unirea tuturor românilor de pe meleagurile noastre ancestrale într-un singur stat unic și indestructibil.

Pe tărîm bisericesc, pentru atașamentul și meritele sale a fost ales timp de mai bine de un sfert de veac membru al Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, iar timp de 16 ani membru al Consiliului Eparhial, organisme în care a depus o stăruitoare activitate pentru propășirea vieții bisericești.

Rămășițele pămîntești ale defunctului au fost depuse în capela cimitirului ortodox din Calea Lipovei, unde în ziua de 26 martie 1987 a fost oficiat serviciul religios al prohodului, de un sobor compus din cinci preoți și un diacon, în frunte cu P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, care a rostit și cuvîntarea funeabră. Au fost prezenți membrii familiei, membrii Consiliului Eparhial, foștii colegi de profesie și numeroși credincioși care l-au iubit și stimat.

În dangățul clopotelor, sicriul cu trupul neînsufletit al celui ce a fost dr. Teodor Dejeu a fost apoi depus în cavoul familiei, spre veșnică odihnă și pomenire.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SFİNTELE SĂRBĂTORI ALE PAȘTILOR

Încă din preajma sfintelor sărbători, respectiv din Duminica Floriilor, catedrala din Arad și celelalte biserici ale eparhiei s-au gătit în haină de sărbătoare.

La catedrala din Arad, în Duminica Floriilor sfânta liturghie a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop Timotei. P. S. Sa a vorbit credincioșilor prezenți în număr mare despre „Haina sufletească”, îndemnind pe credincioși să-și primenească sufletele cu cele mai alese virtuți creștine.

În săptămîna Patimilor, la denia din Joia Mare, P. S. Episcop Timotei a slujit din nou împreună cu soborul clericilor, ca de altfel și la sfintele slujbe din Vinerea Mare, cînd a vorbit credincioșilor despre „Viețuirea în Hristos”. P. S. Sa a arătat că în Vinerea Mare se comemorează evenimentul înmormîntării Mîntuitorului, ce amintește permanent jertfa Sa adusă pentru răscumpărarea neamului omenesc.

La serviciul divin al Sfintei Învieri P. S. Episcop Timotei a vorbit despre patimile, moartea, dar și mărirea învierii lui Iisus Hristos, în contextul cuvîntului de învățătură al Sfîntului Ioan Gură de Aur din dimineața Învierii.

În prima zi de Paști, credincioșii din Arad au trăit din nou bucuria deosebită ca în mijlocul lor să se afle Întîistătătorul eparhiei. În cadrul sfintei liturgii, chiriarul a vorbit despre „Prezența permanentă a Mîntuitorului în Biserică”.

După oficierea sfintei liturgii arhieresti din prima zi de Paști, a avut loc la reședința eparhială din Arad recepția îndătinată, oferită de Prea Sfințitul Episcop Timotei, la care au participat membrii din Adunarea și Consiliul Eparhial precum și personalul Centrului eparhial.

În numele participanților, a luat cuvîntul Gheorghe Cimpan, deputat eparhial, care a exprimat bucuria tuturor de a participa la recepția prilejuită de sărbătoarea Învierii Domnului citind pasaje din pastorală Chiriarhului eparhiei.

În cuvîntul său, P. S. Episcop Timotei a subliniat spiritul comuniunii ce se degajă din praznicul Învierii Domnului mulțumind tuturor oaspeților pentru participare și adresîndu-le cordiale urări, specifice praznicului luminat al Învierii Domnului.

În ziua a doua de sărbătoare, P. S. Episcop Timotei a poposit în mijlocul credincioșilor parohiei cu hramul „Bunavestire” din orașul Deva. Aici P. S. Sa a slujit sfînta liturghie arhierască, rostind predica despre „Mărturia cu privire la dumnezeirea Mîntuitorului”.

Vecernia a fost oficiată în parohia Simeria-Biscaria, săvîrșindu-se totodată slujba de sfințire a lucrărilor de pictură la biserica parohială. Pornind de la pericopa apostolică a zilei, despre alegerea lui Matia, P. S. Episcop Timotei a predicat despre însușirile Bisericii și succesiunea apostolică, cu aplicarea practică, privind activitatea preotului, în contextul numirii unui nou păstor sufletesc.

A treia zi de Paști credincioșii parohiei cu hramul „Schimbarea la Față” din Hunedoara au avut bucuria deosebită să aibă în mijlocul lor pe chiriarul eparhiei. Acesta le-a împărtășit un ales cuvînt de învățătură despre conținutul salutului pascal, ca simbol al vieții creștinești îmbunătățite.

VIZITA ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI MITROPOLIT NICOLAE LA ARAD

Duminica din 5 aprilie 1987 — a cincea din Postul Mare — a constituit pentru clerul și credincioșii din Arad un prilej de înaltă și aleasă bucurie duhovnicească prin prezența în mijlocul lor a Înalt Prea Sfînțitului Mitropolit Nicolae al Banatului.

Însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeti — secretar eparhial și de P. On. Arhidiacon Ioan Botău, I. P. S. Mitropolit Nicolae a fost întâmpinat la sosire de un mare număr de clerici și credincioși, în numele cărora P. C. Părinte Gheorghe Căvăjdan de la parohia Arad-centru a rostit un cuvînt de bun sosit, la care a răspuns I. P. S. Sa.

Într-o atmosferă de elevată trăire duhovnicească, I. P. S. Mitropolit Nicolae împreună cu Prea Sfînțitul Episcop Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, au oficiat sfînta liturghie înconjuțați de un mare sobor de preoți și diaconi. La momentul potrivit I. P. S. Mitropolit Nicolae a hirotonit întru preot pe diaconul Ioan Voicu, numit la parohia Balșa din protopopiatul Orăștie.

În predica rostită, I. P. S. Mitropolit Nicolae a scos în evidență slujirea lui Dumnezeu și cea a semenilor I. P. S. Sa i-a îndemnat pe credincioși de a se lăsa tot mai mult pătrunși de duhul slujirii, după pilda Celui ce însuși „n-a venit ca să l se slujească, ci ca El însuși să slujească și să-și dea viața preț de răscumpărare pentru mulți”.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, P. S. Episcop Timotei a dat glas simțămintelor de bucurie și înălțare duhovnicească resimțite de toți cei prezenți, aducînd un cuvînt de mulțumire Întîistătorului Mitropoliei Banatului, împreună cu cele mai bune urări de sănătate și bogate împliniri. În cuvîntul de răspuns, I. P. S. Mitropolit Nicolae a arătat că întîlnirea de la catedrala din Arad este „o confirmare, o întărire a unității Bisericii noastre strămoșești, a Ortodoxiei”, subliniind și importanța Bisericii noastre strămoșești în acest colț de țară, pentru păstrarea ființei neamului românesc și a dreptei credințe. Încheind I. P. S. Sa a îndemnat pe credincioși la statornicie în dreapta credință, la o înviorare a responsabilității față de Biserica și credința părinților, a moșilor și strămoșilor noștri.

Pentru toți cei prezenți în acea duminică în catedrala episcopală, vizita Întîistătorului Mitropoliei Banatului a constituit o importantă sărbătoare, o nouă afirmare a unității indestructibile a Bisericii noastre strămoșești, la fel cu cea a poporului și țării căreia îi aparține.

Festivitatea s-a încheiat cu dejunul oferit de P. S. Episcop Timotei la reședința eparhială, în cinstea Întîistătorului Mitropoliei Banatului, la care au luat parte reprezentanți ai administrației locale de stat, ostenitori ai Centrului eparhial, clerici și credincioși.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

În duminica din 28 februarie 1986, Prea Sfînțitul Episcop Timotei, însoțit de P. C. Arhidiacon Teodor Babuția, a poposit în mijlocul vrednicilor credincioși din parohia Mădrigești, protopopiatul Ineu, a căror biserică cu hramul „Sf. Mucenic Gheorghe” are o vechime de peste un secol. Împreună cu soborul slujitor, Întîistătorul eparhiei a oficiat sfînta liturghie, iar la momentul cuvenit a rostit predica despre „Comoara duhovnicească”, ascultată de credincioșii parohiei cu o vie atenție.

În după amiaza aceleiași duminici, P. S. Sa s-a aflat în mijlocul credincioșilor din filia Șoimoș, la biserica cu hramul „Sfînții Arhangheli”. În cadrul vecerniei, Chiriariul a vorbit despre „Legea românească și păstrarea tradițiilor bisericești”. Întîistătorul eparhiei s-a deplasat apoi în filia Buceava, unde în lăcașul de închinare cu hramul „Sf. Mucenic Dimitrie” a rostit o meditație despre „Rolul postului în învățătura și viața Bisericii”.

Duminică 29 martie 1987 — a patra din Postul Sfîntelor Paști — Prea Sfînțitul Episcop Timotei a descins în mijlocul credincioșilor din filia Cozia, săvîrșind slujba

utreniei. La sfârșitul slujbei, P. S. Sa a rostit o predică despre „Întîmpinarea Învierii Domnului”.

Înaltul Ierarh și-a continuat itinerarul pastoral în parohia Almașu Sec, oficiînd acolo sfînta liturghie, în cadrul căreia a rostit o predică despre „Mijloacele îmbunătățirii vieții creștine (postul și rugăciunea)”.

Dialogul duhovnicesc al ierarhului cu credincioșii a continuat și în după amiaza acelei duminici în filia Cîrjiți, unde P. S. Sa a oficiat slujba vecerniei, cu care prilej a vorbit credincioșilor despre „Datoria creștinului de a se împărtăși cu vrednicie cu Sfințele Taine”. În aceeași zi după amiază, P. S. Episcop Timotei s-a aflat și în filia Popești, unde la sfârșitul vecerniei a rostit o meditație cu tema „Sf. Ioan Scărarul și scara virtuților”.

TUNDERE ÎN MONAHISM

În ziua de 10 aprilie 1987, vechea mănăstire Hodoș-Bodrog din eparhia Aradului a trăit o clipă de aleasă bucurie duhovnicească, deoarece obștea mănăstirii a crescut cu încă un viețuitor care a îmbrăcat „chipul cel îngeresc”.

În cadrul sfîntei liturghii a darurilor mai înainte sfîntite Prea Sfîntitul Episcop Timotei a săvîrșit tunderea în monahism a noului călugăr Iov. P. S. Sa a rostit cu acel prilej o meditație referitoare la semnificația vieții călugărești și obligațiile monahului în viața obștii.

În continuare s-a oficiat slujba Sfîntului Maslu, pentru credincioșii veniți în număr mare la mănăstire, iar Chiriarhul a ținut credincioșilor un adecvat cuvînt de învățătură.

PRIMA CONFERINȚĂ PREOTEASCĂ DIN ANUL 1987

Potrivit îndrumărilor Centrului eparhial în perioada 18—31 martie 1987 s-au desfășurat conferințele preoțești, la cele șapte protopopiate din Eparhia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, cu următoarea tematică stabilită de Sfîntul Sinod: „Preotul în viața morală a societății de astăzi”. Ele au fost prezidate de Prea Sfîntitul Episcop Timotei la protopopiile Lipova, Deva, Orăștie și Petroșani, protopopiile Arad și Ineu de P. C. Părinte Teodor Greucean, vicar administrativ, iar la protopopiatul Brad de P. C. Părinte Ioan Florea, consilier administrativ bisericesc.

Chiriarhul și delegații Centrului eparhial au fost întîmpinați de protopopi cu alese cuvinte în numele tuturor preoților.

P. S. Episcop Timotei, în cuvîntul său, a arătat că tema conferinței preoțești „se integrează în viața din țara noastră, în eforturile pentru propășirea pe plan religios, social, cultural, economic, etic, pentru tot ceea ce înseamnă strădaniile poporului nostru pentru pace și bună viață a oamenilor și popoarelor”. De asemenea, a subliniat necesitatea ca toți preoții să țină pas cu viața care merge înainte, îndeplinindu-și în mod cel mai conștiințos înalta lor misiune.

Cele șapte referate susținute au fost întregite de cele 71 luări de cuvînt, în care preoții vorbitori au accentuat importanța împlinirii angajamentului luat la hirotonie: necesitatea de a fi împlinitor al cuvîntului propovăduit, cu exemplul personal și al familiei sale, aceasta fiind cea mai reușită și convingătoare predică; cultivarea spiritului irenic și ecumenic cu credincioșii de alte culte; cunoașterea și respectarea tuturor legilor bisericești și cetățenești, fiecare preot fiind dator să dovedească dragoste de glia străbună, de patrie, realități pe care să le imprime și în inimile păstoriților săi. De asemenea, toți preoții trebuie să militeze cu timp și fără timp pentru păstrarea unității de credință a credincioșilor în Ortodoxia strămoșească, ceea ce constituie o contribuție majoră la unitatea poporului nostru. Numai așa fiecare preot se poate dovedi contemporan cu năzuințele semenilor și cu preceptele evanghelice: „Lumina lumii” și „sarea pămîntului”.

În cadrul concluziilor, P. S. Sa și delegații eparhiali au insistat asupra transpunerii în viață a tot ceea ce s-a dezbătut în conferințe, la întărirea disciplinei în rândul preoților, fiecare preot fiind îndatorat de a-și aduce contribuția la moralizarea societății, cu mijloacele și metodele specifice, pentru propășirea multilaterală a țării.

Conferințele au fost precedate de slujba Te-deum-ului în cadrul căreia s-a rostit un cuvânt de învățătură legat de tematica dezbătută, ceea ce a constituit o notă suplimentară în tratarea cu seriozitate a temei.

PRIMA SERIE DE CURSURI MISIONARE

Între 9—14 martie 1987, la Centrul eparhial din Arad au avut loc cursurile misionare de scurtă durată cu prima serie de preoți.

În cuvântul de deschidere, P. C. Părinte Teodor Greucean, vicar administrativ, delegatul Prea Sfințitului Episcop Timotei, a insistat asupra importanței majore a acestor cursuri, în contextul vieții bisericești locale.

În continuare, dr. Ioan Tulcan de la Centrul eparhial a prezentat tema „Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, căi de transmitere a revelației dumnezeiești”, urmată de seminar.

Preoții cursanți s-au întâlnit în după amiaza aceleiași zile cu Prea Sfințitul Episcop Timotei, care le-a împărtășit părintești îndrumări legate de misiunea preotului, pentru a corespunde cerințelor majore pe care le așteaptă Biserica și conducerea ei. Întâistătorul eparhiei a îndemnat preoții la o activitate cât mai rodnică.

În cea de a doua zi P. C. Părinte prof. dr. Mircea Păcurariu de la Institutul teologic universitar din Sibiu a prezentat tema: „Vechimea creștinismului la români după ultimele descoperiri și lucrarea Bisericii în permanență și continuitatea poporului în spațiul de formare”, urmată de seminar. Același profesor a vorbit, apoi, despre „Prezența Bisericii Ortodoxe Române în viața poporului român de-a lungul istoriei și astăzi, susținând lupta lui de emancipare națională și socială. Apostolatul Social”, — o temă urmată de discuții cu preoții participanți la cursuri.

P. C. Părinte asistent dr. Liviu Streza a prezentat tema: „Temeiuri doctrinare ale sărbătorilor bisericești, serbarea Duminicii. Obiecții privind duminica și sărbătorile”, urmată de ample discuții lămuritoare.

În ziua următoare, același referent, a vorbit despre „Temeiurile scripturistice și patristice ale Sfințelor Taine în fața obiecțiilor, urmată de seminar. Apoi, dr. Ioan Tulcan a susținut tema „Învățătura ortodoxă despre Biserica, în fața obiecțiilor (Biserica — instituție, Biserica — locaș de închinare, Biserica — comunicare și comunitate sacramentală)”, urmată de un scurt seminar. În continuare, P. C. Părinte asistent Liviu Streza a prezentat tema: „Temeiuri doctrinare ale rugăciunilor pentru cei adormiți (înmormântare, parastasele, sărindare, pomeniri, pomeni)”, urmată de discuții.

În ziua de 12 martie 1987, P. C. Părinte Liviu Streza a prezentat alte două teme: „Preacinstirea Maicii Domnului și cinstirea sfinților și a îngerilor („Frații” Domnului, cinstire, mijlocire în fața obiecțiilor” și „Cinstirea Sf. Cruci, a icoanelor și a moaștelor (cinstire, închinare) în fața obiecțiilor”, urmate de seminarii prelungite sub forma unui dialog între dascăl și ucenici. S-a vorbit, apoi, despre „Cîntarea în comun în susținerea și apărarea dreptei credințe” și „Preotul în viața obștească. Conduita civică și viața morală exemplară a preotului ortodox — factor de seamă în activitatea pastorală, misionară și socială”.

În ziua de 13 martie un număr de trei preoți cursanți au oficiat slujba utreniei, a ceasurilor și sfânta liturghie a darurilor mai înainte sfințite, iar predica avînd ca temă „Despre harul lui Dumnezeu” a fost rostită de preotul Ioan Ciocan de la parohia Gurba, protopopiatul Ineu.

Cursurile misionare de scurtă durată au reliefat încă o dată importanța preotului în viața parohiei. Misiunea la care a fost chemat reclamă din partea sa o pregătire intelectuală permanentă și o dragoste evanghelică tot mai profundă, spre a corespunde exigențelor vremii noastre și credincioșilor încredințați spre păstorie.

ORGANELE PAROHIALE ȘI ROLUL LOR MISIONAR

În perioada 7—10 aprilie 1987, la cele șapte protopopiate din cuprinsul Eparhiei Aradului s-au desfășurat lucrările conferinței administrative cu tema: „Răspunderea și rolul misionar al organelor parohiale în viața duhovnicească a enoriașilor”. Conferințele au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei și respectiv de delegații chiriarhali.

Referatele bine întocmite și abordând aspecte practice au fost completate prin cele 69 luări de cuvânt, în care s-a stabilit necesitatea conlucrării preotului cu organele parohiale nu numai sub aspectul administrativ-gospodăresc, ci mai ales misionar, toți membrii organelor parohiale fiind antrenați în apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului. Aceeași colaborare se reflectă în cîntarea în comun, la pregătirea unor evenimente bisericești, la hramuri, sfințiri de biserici, apoi la amenajarea unor capele sau cimitire, curățenia locașului de cult, la procurarea materialelor de colportaj, organizarea bibliotecii parohiale, a corului bisericesc, în participarea la acțiuni obștești: stringerea de plante medicinale, deșeuri, fier vechi, plantare de pomi fructiferi sau ornamentali, etc.

În concluziile formulate P. S. Episcop Timotei și delegații eparhiali au subliniat că este necesară activizarea continuă a acestor organe parohiale, cu responsabilități pentru fiecare membru, cu analizarea activității lor în ședințe lunare, ea trebuind canalizată spre împlinirea nevoilor bisericești sub toate aspectele ei, iar preotul să premergă cu exemplul personal în această conlucrare, făcîndu-și „slujba deplin” (II Timotei 4, 5; II Petru 5, 2—4).

Conferințele administrative au fost precedate de sfînta liturghie, spovedirea și împărtășirea preoților cu Sfintele Taine, de slujba Te-deum-ului în cadrul căreia s-a rostit un cuvînt de învățătură adecvat, toate constituind un reviriment în viața și activitatea preoției eparhiei și a organelor parohiale.

ADORMIT ÎN DOMNUL

În ziua de 31 martie 1987 a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Luca Aurel*, în vîrstă de 80 ani.

Adormitul în Domnul s-a născut la 6 ianuarie 1907, în comuna Șintea-Mică, jud. Arad, într-o familie de agricultori. A absolvit liceul „Avram Iancu” din Brad și Institutul teologic din Arad în anul 1931.

Și-a desfășurat activitatea pastorală în parohiile: Tisa, Zărani și Avram Iancu, de unde s-a pensionat de boală, în urma unui accident petrecut în anul 1966. În activitatea sa pastorală și-a dat toată silința să obțină roade duhovnicești cît mai bogate într-un spirit de conștiinciozitate, ordine, disciplină și vie responsabilitate. Prin modestia, evlavie și rîvnă pentru Biserică, rămîne în inimile păstorilor săi ca o figură luminoasă, ca un bun exemplu.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica din parohia Avram Iancu, de un sobor de cinci preoți și un diacon. Preotul Dimitrie Cuzman, în calitate de delegat protopopes, a rostit necrologul. A mai vorbit și preotul Coriolan Mureșan de la parohia Arad-Centru.

În dangătul clopotelor, rămășițele pămîntești ale regfetatului preot au fost apoi înhume în cimitirul parohial.

Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lupta împotriva deznăționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, după acte, documente și corespondență inedite*, Sibiu, 1986, 360 pp + 17 reproduceri.

În bogata și valoroasa activitate publicistică a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Antonie al Ardealului se înscrie și elucidarea, cu temeiuri incontestabile a marilor momente din lupta neamului românesc din vestul Carpaților, aflați sub ocupație străină, pentru limbă, credință, cultură, libertate și unitate statală. Din lupta grea și îndelungată, lucrarea recent apărută, pe care o prezentăm, desprinde activitatea ierarhului desfășurată în ultimele patru decenii ale secolului trecut. Apartine, deci, trecutului, ce trebuie cunoscut așa cum a fost și în întregul lui, învățămintele ce le oferă servind spre evitarea erorilor cu atâtea consecințe nefaste.

Imperiul Habsburgic era dominat de convulsii interne și zguduit de prefacerile ce-i vesteau prăbușirea. În căutarea salvării, a instaurat dualismul austro-ungar, caracterizat prin eforturile de deznăționalizare a majorității populației din Ungaria. Această perioadă înscrie pe filele ei angajarea pleneră pentru apărarea ființei naționale a celor trei milioane de români, în care Mitropolia de la Sibiu, forul bisericesc ortodox conducător, reprezentase factorul tradițional și activ al unității și aspirațiilor comune întregului neam, în jurul căreia s-au grupat adevărații exponenți ai vieții și vreilor românești. Era firesc, deci, ca activitatea înființatătorului Bisericii, precum și responsabilitatea în fața viitorului, să prilejuiască deosebiri în evaluarea faptelor și disputelor de care nu a fost scutit nici un ierarh și cu atât mai mult mitropolitul Miron Romanul.

Condamnat de străini pentru atitudinea sa românească, suspectat de ai săi, judecat nedrept de contemporani și urmași, ignorat

de cercetători, Miron Romanul a fost restituit istoriei de autorul monografiei care a descoperit adevărul ascuns în documentele peste care s-a așezat colbul și uitarea vreme de un secol, cu exigența și cu înzestratul său condei.

„Preliminariile” (pp. 5—32), sintetizează frământările în jurul ocupării scaunului mitropolitan după moartea lui Andrei Șaguna, apoi după plecarea succesorului său, Procopie Ivacicovici, când frământările au luat dimensiuni neobișnuite implicând în mod deosebit, la alegerea lui Miron Romanul, personalități de prestigiu, ce se cer rejudecate în contextul complexității lor. Forțat să opteze între intransigență și precauție pentru a-și servi neamul, a fost considerat personalitate contradictorie. Dar „Miron Romanul n-a fost numai un cap bisericesc, ci și unul politic. Numai așa a și rezistat în scaun până la moarte, știind să se strecoare, cunoscând arta pașilor înalte și a pașilor înapoi și măsura lor exactă” — remarcă pe bună dreptate I.P.S. Mitropolit Antonie (p. 23). Când nu-și mai poate stăpîni revolta conștiinței, își revarsă năvalnic simțăminte ce i-au călăuzit viața, precum în răspunsul dat mitropolitului de la Blaj în legătură cu incidentul grav după pastorală sa publicată cu ocazia serbării „Mileniului”: „Nu am putut face altfel. Aveam să aleg întru a nu face nimic sau a face așa cum am făcut... După definițiunea de aștăzi a patriotismului, fiecare patriot bun are să se lase a fi băgat în foalele molohului șovinist și nesățios al guvernăntilor maghiari, dacă nu vrea să fie timbrat de trădător de patrie. Eu... nu pot avea inimă pentru astfel de pretențiuni. Sper însă de la Dumnezeu că voi avea tăria sufletească de a suporta și ce'e mai extreme urmări ale ținutei mele sincere și loiale” (pp. 160—162) — un răspuns dureros dat mitropolitului din Blaj. E adevărul care a determinat truda cercetării migăloase și competente, ce definitivează „o restituire a meritelor sale, dar și o reabilitare” (p. 67), ce-i înscriu „nu-

mele printre marii bărbați ai Transilvaniei, nume de erou și de martir" (p. 69).

Al doilea capitol intitulat „Condițiile de viață de la Mitropolia din Sibiu sub regimul dualist și relațiile cu guvernul de la Budapesta” (pp. 33—57), atestă sărăcia în care a trăit mitropolitul Miron Romanul, refuzul guvernului maghiar de a-i da subvenția de stat primită de Șaguna și de conducătorii cultelor, ceea ce constituia un drept, nu un favor.

În capitolul următor „Scrisorile către Miron Romanul” (pp. 58—67), s-a reținut esențialul din corespondența primită de la personalitățile vremii în probleme bisericești, naționale și personale iar capitolul „Anonime acuzatoare” (pp. 68—69), menționează scrisorile unor fanatici și răuvoitori, citeva cuprinzând amenințări cu moartea.

Capitolul „Lupta și bătăliile lui Miron Romanul împotriva măsurilor de maghiarizare a românilor încercate de guvernul de la Budapesta” (pp. 70—149), întemeiat pe documente autentice, uitate sau inedite și cercetate exigent în contextul diversității de fapte, înfățișează lupta pe care a dus-o mitropolitul Miron Romanul în calitate de reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, prin proteste trimise conducerii politice, cuvântări rostite în parlamentul din Budapesta și prin atitudinea fermă exprimată în „Telegraful român” alături de exponenții maselor. Sunt fapte ce constituie așași istoria acelor vremi.

Legea din 1879 pentru maghiarizarea școlilor primare (sătești), cu scopul deznationalizării, a generat o luptă înverșunată. Miron Romanul cere împăratului să nu sancționeze proiectul de lege și — în fruntea unei delegații, din care făceau parte episcopii Caransebeșului și Ardealului, precum și alte persoane — îi înmânează un documentat memoriu-protest. Proiectul de lege a fost totuși sancționat, transpus Parlamentului din Budapesta, unde în discursul său avîntat, apără energic și convingător cauza românească, respinge acuzele și încheie: „Proiectul de lege nu-l primesc, ci îmi iau voia a propune următorul proiect de conclud: „Casa magnaților, nesimțind de astă dată necesitatea unui proiect de lege ca acesta, trece peste el la ordinea zilei” (p. 76). Legea a fost votată, dar aplicarea ei a întîmpinat neînfrînta rezistență a românilor.

În 1883, o nouă lege urmărea maghiarizarea școlilor medii. „Telegraful român” cheamă la protest, rezistență și acțiune.

Anterior discutării și votării legii, Miron Romanul a trimis parlamentului maghiar „În numele Bisericii greco-orientale române din Ungaria și Transilvania”, o lungă și elocventă „reprezentativă”, semnată de episcopii sufragani, accentuînd: Conștiință de poziția sa autonomă și de drepturile ei ce decurg din aceea, Biserica greco-orientală (ortodoxă) română, organizată în mod legal pe baza principiului de naționalitate, nu poate fi indiferentă dacă credincioșii săi învață și se cultivă în astfel de institute, unde spiritul religios nu se răspîndește în direcțiunea și măsura recerută, sau de *conștiința națională — baza întregului nostru organism* — nu se cultivă îndeajuns...” (p. 102). Legea e reflexul „acelui fatal curent politic, care purcează din o cuprindere greșită a relațiilor și a intereselor vitale ale patriei, și-a luat de scop maghiarizarea popoarelor nemaghiare din patrie... un astfel de sistem de instrucțiune publică, care să-i silească a-și neglija propria lor limbă maternă, și prin aceasta să-i tragă în calea maghiarizării...” (p. 104). Într-o nouă întîmpinare, cere parlamentului, în numele Bisericii Ortodoxe Române, să înapoieze „amintitul proiect de lege domnului ministru de Culte și Instrucțiune publică pentru a-l prelucra în armonie cu legile care garantează drepturile cardinale ale confesiunilor și naționalităților” (p. 110). Proiectul și votarea lui au dezlănțuit ample proteste în mase, determinînd o circulară a mitropolitului cu îndemnuri la chibzuință și calm.

Atacurile presei maghiare n-au cunoscut limite în proferarea acuzațiilor și amenințărilor directe chiar la adresa mitropolitului: „Poate că i s-a urit de a ședea pe scaunul de mitropolit... și dorește liniște la bătrînețe în vreo mănăstire?” Observă că „românii sînt bine organizați și ascultă de agitatorii din sinul lor, de preoți și avocați...” (p. 114).

În cadrul programului vast de maghiarizare aplicat cu toate mijloacele, maghiarizarea grădinițelor de copii înființate în acest scop, trebuia să fie începutul și garanția acestor „opere” atît de odioase. Cînd proiectul de lege este adus în Parlament, Miron Romanul îl respinge total și nu ezită să spună adevărul în cuvîntarea rostită: „Am ajuns deja pînă acolo, încît mai ales în centrele reuniunilor maghiare de cultură, fanatismul național nu mai suferă în societate alte limbi în patrie, afară de cea maghiară și, în unele locuri, de cea germană. Mai departe, dacă românul — o spun această ca de exemplu — vine din întîmplare în

servici la jandarmerie sau la căile ferate — pentru că la alte aplicări superioare pentru acum abia poate fi vorba — el este silit să-și maghiarizeze numele românesc, dacă vrea să aibă pace cu colegii și poate și cu superiorii săi" (p. 127).

Legiferarea nelegiuirii, nu-și încetează cursul. În 1897, Parlamentul a votat legea pentru maghiarizarea numelor de familie și a toponimilor. Adunările de protest au fost interzise, dar s-au ținut „consfătuiri intime” la Sibiu și Arad. „Declarațiunea” celor adunați la Sibiu, respinge cu indignare toate acțiunile de deznationalizare ale guvernului și continuă: „Protestăm cu deosebire în contra acestui cel mai nou proiect de maghiarizare și-l denunțăm lumii ca o încercare barbară de a ne extirpa toate urmele istorice, ce poporul nostru a dat acestui pământ, apărat cu sîngele și îngreșat cu sudorile muncii sale” (p. 140).

În același context, amintim legiferarea colonizării sistematice, de maghiari, în Banat și Transilvania în masa compactă a milioanele de români, ce provoacă mari manifestații de protest, iar în Parlament, o înversunată opoziție a deputaților Partidului Național Român, aleși de popor cu sfidarea măsurilor deosebit de violente ale guvernelor.

Motivația a fost expusă public de deputatul Gustav Beksics, unul din fruntașii acestei campanii de maghiarizare, care în cartea publicată la Budapesta în 1883, preciza: „Pierim în Transilvania, deși avem puterea în mîinile noastre... Va trebui să apăsăm ca un munte asupra elementului român, care ne este ostil. Ca o apă care curge încet dar continuu, deopotrivă noi trebuie să minăm masa românească. Iată scopul ce trebuie să și-l propună orice societate maghiară bine și serios organizată” (p. 140) — îndemnuri pe care le repetă în numeroase broșuri de popularizare, socotite „evanghelia maghiarizării” (A.C. Popovici, *La question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Lausanne, Paris, 1918, pp. 173—174).

Autorul cărții remarcă: „Miron Romanul a avut parte de multe necazuri în timpul păstoririi sale de la Sibiu. A fost un om al necazurilor, pînă la urmă, chiar dacă le-a alternat cu unele succese de prestigiu...” (p. 144).

În 1893 și 1898, guvernul maghiar încearcă să desființeze renumitele școlii medii de la Brașov (pp. 134, 144—146), folosind două incidente: cuvîntarea unui profesor

și subvenția acordată de statul român, întîind lupta de apărare.

Ultimul capitol este intitulat „*Epocalul circular milenar*”: marea biruință și apogeul luptei naționale a lui Miron Romanul în condițiile dualismului austro-ungar: 1896 (pp. 150—180). Cum subliniază autorul monografiei, „circularul a fost dat cu prilejul sărbătoririi mileniului sosirii ungarilor în Panonia și în Transilvania, document de atitudine românească, de mare demnitate, unul din acelea care, produse la vremuri de răscruce încălzesc inimile celor oprimați și trezesc speranța și curajul”.

Guvernul a cerut atunci tuturor instituțiilor să organizeze mari manifestații, prin care să-și afirme adevărul la bucuria sărbătoririi evenimentului. Aniversarea și dispozițiile răscoalei aduc suferințele românilor, le împietrează istoria. Revolta sufletului rupe zăgazurile răbdării, ale prodenței, și Miron Romanul în lungul circular adresat „către clerul și poporul ortodox român” din vestul Carpaților, le vorbește conștiinței: „Aceste festivități însă dau și celorlalte popoare compacte din patrie, cea mai bună ocaziune pentru a se pune pe meditațiuni mai profunde asupra situațiunii lor din trecut și prezent, precum și asupra eventualităților din viitor; și în ce chip rasa ori națiunea maghiară, întărită prin multe alte elemente ce i s-au prefăcut în sînge și în os, are tot dreptul de a jubila cu însuflețire pentru succesele bărbăției sale. În asemenea chip vor fi în drept și celelalte popoare din țară, ca meditănd asupra festivităților milenare, să se ocupe din capul locului, cît mai serios de soarta lor proprie”, popoare care „nu voiesc să se contopească în rasa dominantă maghiară, nici să dispară sub nomenclatura generală de națiune politică unitară... Cît privește în special sfînta noastră Biserică ortodoxă națională ai cărei fil și conducători sînt din partea autorităților statului nu numai invitați, ci oarecum chiar constrînși să participe la festivitățile milenare... este absolut imposibil să participe la festivități cu acea căldură a inimii, și cu acea liniște a sufletului, care numai atunci le-ar avea și numai atunci s-ar putea manifesta în faptă, cînd nu ne-ar fi înaintea ochilor cele mai multe dovezi din timpurile mai vechi și mai noi, despre ignorarea aproape totală a intereselor noastre de existență și progres...” (pp. 151—152). Dacă cineva „ar afla de bine să participe și la alte festivități afară de biserică, aceasta — se înțelege de sine — o poate face între marginile libertăților cetățenești,

nu însă ca reprezentanți ai Bisericii noastre, ci numai ca cetățeni particulari" (p. 153).

Presă maghiară a dezlănțuit din nou un atac violent împotriva mitropolitului, acuzându-l de agitație, trădare de țară și a împăratului, că e revoluționar. A cerut să fie judecat pentru înaltă trădare și destituit (pp. 175—177).

În istorie, circulara rămâne cea mai deplină afirmare a demnității și conștiinței românești exprimate sub dominație străină de un conducător al Bisericii, instituție recunoscută oficial.

I.P.S. Mitropolit Antonie Incheie studiul monografic cu impresionanta definire a personalității lui Miron Romanul: "Pentru istoricul luptelor și suferințelor românești din perioada dualismului austro-ungar, episoadele în care a fost implicat Miron Romanul nu pot fi trecute cu vederea fără a se pierde citeva jaloane esențiale ale acestor lupte, și fără a se nedreptăți un mare erou al lor și al vremii: mitropolitul ortodox al românilor din Transilvania, Miron Romanul, care, într-adevăr, a avut în minile lui, la un moment dat, destinele națiunii române din Transilvania, și pe care le-a condus cu tact fin, dovedindu-se într-adevăr a fi fost un *Mare Magistru*, dotat cu răbdare și prudență, în aceeași măsură în care nu i-au lipsit, la nevoie, curajul și îndrăzneala. Știm chiar din declarațiile lui că luptele l-au măcinat, l-au mîhnit, l-au dus la disperare, dar biruințele i-au adus și bucurii care rămîn să-l slăvească pururea" (p. 180).

Paginile 181—343 intitulate „Addenda. Scrisori către Miron Romanul”, cuprind 151 scrisori primite de la personalitățile de seamă ale vieții românești, descoperite de autor, care formează prețiosul material documentar, corespondența personală fiind pentru timpul căruia aparține expresia fidelă a realităților sociale și politice, a aspirațiilor, mentalității și persoanelor ce le semnează. Este în paginile ei istoria ultimelor trei decenii din secolul trecut, cu asprile lupte pentru neam, este sbuciumul înflăcătat al Bisericii românești ce s-a dăruit acestei lupte, înfățișat în citatul anterior, așa cum a fost.

Din totalul corespondenței, 4 provin de la bănăteanul Vincentiu Babeș personalitate politică reprezentativă a vieții românești din vestul Carpaților, creatorul Partidului Național Român, un luptător neînficat pentru cauza românească în Parlamentul din Budapesta și în paginile prestigiosului ziar „Albina” pe care l-a condus, membru al Academiei Române de la înființarea ei.

Deoarece de curînd (în februarie) s-au împlinit 80 ani de la sfîrșitul său, momentul comemorativ impune revenirea asupra unor aspecte din legăturile permanente ce le-a avut cu Mitropolia și cu mitropolii de la Sibiu, îndeosebi cu Miron Romanul.

„Telegraful român” din noiembrie 1873, l-a acuzat că „a încercat chiar o ponegrire a lui Șaguna în consistoriu”, dovedind o atitudine condamnabilă și situîndu-se în primul rînd al celor ce voiau să-și impună punctul de vedere (pp. 5—6). O altă personalitate din Banat, doctorul Pavel Vasici, mult timp unul dintre cei mai apropiați ai marelui Șaguna încă din timpul studenției, primul redactor al ziarului „Telegraful român”, membru al Academiei Române, în citeva referiri — unele subiective, alte ca reflecții tind asupra faptelor ierarhului — lasă să se întrevadă ce a determinat atitudinea lui Babeș (*George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, pp. 161—164, 184—185, 198).

Unii contemporani i-au adus lui Babeș învinuiri grave în legătură cu alegerea, în 1873, a lui Procopie Ivacicovici în scaunul mitropolitan, considerîndu-l „străin și înstrăinat cu totul” (pp. 6—10). Acesta a fost, însă, fiul preotului ortodox român Andrei Ivașcu din Banat. Ales episcop al Aradului în 1853, a participat la toate acțiunile naționale și a susținut cauza românească la lucrările privind despărțirea de ierarhia sîrbă. Sub păstoria sa și cu importanțul său aport bănesc, s-a construit și s-a sfințit catedrala ortodoxă română din Arad, a apărut publicația periodică „Speranța” (1869—1872), continuată de „Lumina” — apărute în elevat spirit românesc. A lăsat, de asemenea numeroase înfăptuiri de interes național. Alegerea lui Ivacicovici ca patriarh al Bisericii sîrbe de la Karlović e consecința unor împrejurări. Pe scaunul vacant de patru ani din cauza tensiunilor dintre partidul național sîrb și guvernul maghiar și a refuzului de a recunoaște pe alesul congresului național sîrb, pentru evitarea așezării unui ierarh guvernamental în acest post de conducere, a fost propus, ale-s și recunoscut, Procopie Ivacicovici. La sosirea în orașul de reședință nu a fost însă așteptat de nimeni, a fost ignorat, iar după cinci ani silit să-și semneze pensionarea (I.D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 199—201). Ivacicovici, precum odinioară Șaguna, a crezut și atunci în posibilitatea unor relații irenice și a stingerii animozităților aprinse de despărțirea ierarhică, atî-

tudine îmbrățișată și de Babeș și familia Mocioni.

Ori, alegerile au prilejuit întotdeauna divergențe, dispute și nu de puține ori adversități îndelungate. În cazul alegerii ierarhilor, fiecare candidat și-a avut aderenții, la fel ca dorința de a servi aspirațiilor românești. După moartea lui Șaguna, fostul său secretar, vicarul mitropolitan respectiv arhimandritul Nicolae Popea a fost apreciat de majoritatea sibienilor ca cel mai vrednic să-i urmeze și astfel și din patriotism local, l-au sprijinit și nu și-au menajat oponenții. Adevărul stăruie, însă, în judecarea obiectivă a părților în cauză, fără a umbri meritele lui Popea ajuns mai târziu episcop al Caransebeșului, membru al Academiei Române și reputat istoric.

Procovie Ivacicovici, bănățean, Miron Romanul, bihorean, veniți de la Arad, nu au fost doriți la Sibiu. Grupul din jurul lui Popea, timp de 15 ani, i-a amărât zilele mitropolitului Miron Romanul, afectându-i în mod negativ activitatea (p. 30).

Alergarea noului mitropolit, după plecarea lui Ivacicovici, dă noi dimensiuni disputelor. Din cei doi candidați — Ioan Popasu, episcopul Caransebeșului și arhimandritul Nicolae Popea — electoratul s-a pronunțat pentru cel dintâi, a cărui confirmare a fost din nou refuzată de împărat. La următoarele două alegeri, Miron Romanul obține majoritatea voturilor și confirmarea (pp. 13—16).

Vincentiu Babeș, Mocionești și ziarul „Albina” au fost iar discutați în publicațiile sibiene, ocolindu-se adevărul. Babeș e acuzat de inconsecvență față de amicul său Miron Romanul, ale cărui calități intelectuale și activitate bisericească le apreciasse cu ocazia alegerii de la Arad din 1873, dar cunoscându-i neajunsurile, îl considera nu ca cel mai potrivit pentru treapta arhierescă. La ultima alegere, de mitropolit, l-a votat, împreună cu grupul pe care îl conducea Miron Romanul fusese deputat pro-guvernamental în 1869, în anul următor inspector general regesc școlar, candidat guvernamental în înaltele posturi bisericești — fapte în măsura să îndreptățească suspiciunile Partidului Național din Banat. Suspiciunile erau și ale corpului electiv mitropolitan, care l-a ales numai după semnarea unui angajament ferm (T. Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad, Arad, 1922, pp. 672—673*). În judecata dreaptă a istoriei, Miron Romanul rămâne conducătorul devotat neamului, cu împliniri mărețe în vremi de grea cumpănă,

monografia Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Antonie risipind suspiciunile și așezându-l la cuvenitul loc de cinstire.

V. Babeș nu s-a lepădat de Miron Romanul. I-a reșosat inactivitatea, întârzierea în rezolvarea unor probleme importante ce-i afectau negativ prestigiul, la care se referă și nepotul mitropolitului, Partenie Cosma (Addenda, pp. 319—320). I-a cerut o activitate corespunzătoare chemării sale, i-a oferit tot sprijinul (pp. 193—195), l-a informat despre defalcarea bunurilor privind despărțirea ierarhică, despre probleme politice și școlare. Dar multe dintre neajunsuri vor fi rezultatul nesfârșitei opoziții de la centrul mitropolitan, mîhnirilor pricinuite de cunoscuți și necunoscuți, de conducerea politică și de suferințele fizice, care l-au determinat cu ani în urmă să gîndească la retragere.

Babeș avea experiența unei bogate activități politice de aproape patru decenii, în lupta pentru dreptatea românească, mult timp cu rol conducător. Într-o scrisoare din 1880, îi răspunde că nu l-a dorit amestecat în politică și nici să comită acte folosite apoi de potrivnicii neamului, de politica arbitrară a guvernului Tisza, „pe care și tu o condamni din răspuneri”. El și frunțașii bănățeni l-au apărat de cînd s-a „încăierat cu cei de la putere”, iar el, Babeș, a fost atacat public pentru această atitudine (pp. 195, 196).

După publicarea „circularului mileniului”, amintit mai sus, Babeș îi scrie din nou — impresionat de informațiile primite din cercurile conducerii statului — din care rezulta că situația e deosebit de gravă, că guvernul pregătește înlăturarea mitropolitului, provocarea unei crize și ca atare socotea circulara ca un act necugetat. L-a rugat pe avocatul Iosif Gall, român, fiu de protopop ortodox, conducătorul unui partid român pro-guvernamental, să intervină cu toată influența pentru renunțarea la acest plan îndreptat împotriva Bisericii, nu a mitropolitului — ceea ce atestă conlucrarea celor două partide românești cu orientări diferite, în situații grave. Și încheie: „De parte să fie de mine ca să-ți fac vreo impuțare pentru pășirea rezolută, bărbătească...” (pp. 164—165). În cele din urmă, guvernul a renunțat, din rațiuni politice, la înlăturarea planului.

Prețioasa lucrare a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Antonie se încheie cu un indice de nume (pp. 345—355).

În încheiere, mai adăugăm că o cercetare stăruitoare nu exclude posibilitatea de a

limpezi și activitatea altui mitropolit al Ardealului, Vasile Mangra, considerat un mare nedreptățit de cercetătorii care i-au urmărit faptele în complexitatea evenimentelor din vremea păstoririi sale.

Prot. ION B. MUREȘIANU

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria mănăstirii Prislop*, Arad, 1986, 190 pp + 32 ilustrații.

După numeroase alte lucrări publicate, pr. prof. dr. Mircea Păcurariu a făcut un nou dar istoriografiei bisericești, precum și tuturor celor interesați de istorie, punând în valoare trecutul unuia dintre cele mai vechi așezăminte monahale ale Transilvaniei, mănăstirea Prislop.

Lucrarea pe care o prezentăm se înscrie în seria strădaniilor Episcopiei Aradului de a pune în valoare trecutul zbuciumat al monumentelor istorice și de artă din cuprinsul ei.

„Precuvintarea” (pp. 5—6) cu care se deschide cartea aparține Prea Sfințitului dr. Timotei Sevicu, Episcopul Aradului, care așează Prislopul în „salba minunată de vetre ale Ortodoxiei românești” și subliniază că avem în față „unul din volumele de seamă ale istoriei noastre bisericești”.

În „Introducere” (pp. 7—12), autorul prezintă principalele lucrări dedicate cunoașterii acestui străvechi așezământ monahal, începând cu „Plingerea Sfintei Mănăstiri a Silvașului din eparhia Hațegului, din Prislop” și terminând cu cele din secolul XX.

Urmărind să ofere cititorilor o imagine cât mai clară a mănăstirii Prislop, de la întemeiere și pînă în zilele noastre, autorul și-a structurat materialul în 13 capitole (pp. 13—111), fiecare dintre acestea fiind însoțit de o bogată bibliografie documentară.

Monografia debutează cu fixarea cadrului geografic și istoric în care se găsește mănăstirea, între orașele Hațeg și Hunedoara „într-una din regiunile cele mai pitorești din țara noastră” (p. 13). Frumusețea peisajului se îmbină în mod armonios cu importanța istorică a ținutului despre care se știe că a fost locuit încă din paleolitic. Aici s-au desfășurat luptele dintre daci și romani, iar urmașii lor de mai târziu, cnezii hațegani, au ridicat pe aceleași locuri bisericile de piatră din Densus, Peșteana, Ostrov, Cetatea Colț, Sinpetru, Strei, Streisnegroiu ș. a., în care au slujit „cei mai ve-

chi preoți români cunoscuți cu numele” (p. 15). Căutînd originea și sensul toponimelor „Prislop” și „Silvaș” sau „Slivaș”, autorul arată că primul, potrivit ipotezei lingvistului Emil Petrovici, „este de origine slavă, provenit din cuvîntul slav-meridional (sau slav-mesic) „prěslopu”, cu sensul de „pas sau trecătoare” (p. 17), iar al doilea derivă din latinescul „silva” — pădure (loc păduros, p. 18).

Mănăstirea a fost ctitorită de Sf. Nicodim de la Tismana la sfîrșitul secolului XIV, cu sprijinul cnezilor români din aceste părți sau cu ajutorul domnitorului Mircea cel Mare. Dovezi în acest sens sînt: „Plingerea Sfintei mănăstiri a Silvașului”, Tetraevangelul slavon din anii 1404—1405, copiat de Nicodim în „Țara Ungurească”, tradiția locală și o seamă de lucrări istorice. A fost închinată mănăstirii Tismana. Există, însă, unele indicii că la Prislop a existat o biserică de lemn anterioră Sfîntului Nicodim. Lucrul acesta este pe deplin posibil, dacă avem în vedere viața bisericească ce pulsa în părțile Hațegului înainte de venirea Sfîntului Nicodim.

Al doilea ctitor al mănăstirii a fost Zamfira, fiica domnitorului muntean Moise Vodă Basarab (1530). Refugiată în Transilvania, Zamfira s-a căsătorit de două sau poate de trei ori. Rămășă văduvă, a rezidit din temelii biserica mănăstirii, dar nu în anul 1520, cum greșit precizează autorul „Plingerii”, ci în 1564, așa cum menționează o inscripție din anul 1759 așezată deasupra ușii de intrare în naos și descoperită în 1909.

În secolul XVI, importanța mănăstirii crește. Se pare că aici și-a fixat reședința preotul Ioan din Peșteana, ales mitropolit ortodox al Transilvaniei, după transformarea Ungariei în pașalic (1541). N-a existat, însă, o „episcopie a Silvașului”, cum susțineau unii istorici în trecut, dar dintre egumenii mănăstirii au fost aleși cîțiva vlădici, mitropolitul Ghenadie I al Transilvaniei (1579—1585); mitropolitul Ioan III (1585—c.1605) și Teofil, numit episcop al Vadului la 21 februarie 1615.

În anul 1629 trei călugări de la Prislop (ieromonahul Teodosie, ierodiaconul Gheodeon și monahul Mardarie), au fost trimiși în Rusia să strîngă ajutoare: „Sînt primii români transilvăneni cunoscuți pînă azi care au avut curajul să facă un drum lung și obositor pînă în Rusia” (p. 36).

Pînă la jumătatea secolului XVIII, știrile despre mănăstire încetează. În acest secol situația devine critică, însă în fața încer-

cărilor de uniție, „Prislopul a fost unul dintre centrele cele mai însemnate ale rezistenței ortodoxe”. Egumenul de aici — numit dle împărăteasa Maria Terezia, în decretul din 18 iunie 1747 „pseudo-episcop” — a îndrumat și condus acțiunea de apărare a Ortodoxiei în părțile Hațegului și Hunedoarei. După publicarea decretului, călugării ortodocși au fost siliți să părăsească mănăstirea. Sînt aduși călugării Varlaam și Nichita, „constrînși de împrejurări să se declare uniți cu Roma” (p. 39), dar în timpul răscoalei lui Sofronie de la Cioara (1759—1761), reveniseră la Ortodoxie. Ca urmare, din ordinul generalului Bukow, în anul 1762, mănăstirea a fost distrusă. Unii călugări au fost închiși, alții au trecut în Țara Românească.

Pe la 1770, călugării Varlaam și Nichita „siliți să accepte iarăși unirea cu Roma” (p. 46), sînt trimiși din nou la mănăstire. Primul moare la scurt timp, iar al doilea este amintit ultima dată la 2 aprilie 1778. De acum, abia la 24 iunie 1810 este amintit la Prislop monahul Mardarie.

Secolul XIX ne aduce ameliorarea situației. În lipsă de viețuitori, mănăstirea a fost dată în grija preoților de mir din satele vecine. Din această cauză multe odore și cărți s-au înstrăinat, iar casele și biserica s-au degradat. Prima restaurare a fost făcută abia în anii 1908—1909. În anul 1911 egumen al mănăstirii era ieromonahul Leon Manu, care în preajma Marii Uniri de la Alba Iulia a editat la Hațeg foaia „Țara Hațegului. Organ al Statului Național Român”, cu rol mobilizator în realizarea unității noastre statale (p. 54).

Anul 1948 a însemnat și pentru mănăstirea Prislop revenirea la Biserica Ortodoxă. În anul 1950, episcopul Andrei Magieru a transformat-o în mănăstire de maici. S-a organizat o școală monahală și s-au luat măsuri pentru repararea bisericii, acțiune începută în anul 1954 cu sprijinul Ministerului Cultelor, al Patriarhiei și al Episcopiei Aradului.

La 1 octombrie 1976, din inițiativa episcopului Visarion Aștileanu, la mănăstire se așează un grup de călugărițe spre a se ocupa de păstrarea patrimoniului cultural-artistice, înfrumusețarea bisericii, pictura de icoane pe sticlă și lemn, confectionarea de prapuri, obiecte de artizanat etc. Prin purtarea de grijă a Prea Sfințitului Părinte Timotei, în anul 1985 s-a ridicat o nouă clădire „în stilul vechilor clădiri mănăstirești” (p. 62) cu peste 15 încăperi, destinate pen-

tru muzeu, bibliotecă, ateliere pictură, chilii etc.

În ceea ce privește arhitectura, biserica mănăstirii Prislop are un plan triconc fiind singura de acest fel din Transilvania, „dovadă concretă a legăturilor spirituale care au existat între românii de pe ambele versante ale Carpaților încă de la începuturile vieții noastre de stat” (p. 63). Contrar părerii unor istorici de artă, patronul susține că biserica a fost rezidită din temelii de domnița Zamfira. Tot Zamfira s-a îngrijit ca biserica să fie împodobită și cu pictură, refăcută în 1759 de preotul Simeon Zugravul din Pitești și ucenicul său Nicolae. Din nefericire, din această pictură se mai păstrează doar opt scene din „Acatistul Maicii Domnului”, în pronaos, iar în exterior icoana hramului și fragmente din judecata de apoi” (p. 69).

La Prislop s-a desfășurat și o intensă activitate culturală. Numeroase mărturii epigrafice și documentare atestă existența unei școli pentru tinerii din împrejurimi și pentru viitorii preoți. Un călugăr, Efreim, a compus „Plîngerea” de care am amintit, „singura cronică bisericească în versuri în cultura românească” (p. 74), autorul făcîndu-i o succintă prezentare. Cronică a fost scrisă — precizează autorul — nu la Căldărușani, cum se credea pînă acum, ci „la Episcopia Rîmnicului”, unde păstora vlădica Grigorie Socoteanu, cunoscut sprijinitor al călugărilor transilvăneni refugiați în Țara Românească din pricina uniției (p. 81). Același călugăr, împreună cu fratele său Mihail, au făcut o copie după lucrarea lui Dimitrie Cantemir „Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul” (tipărită la Iași, în 1698) (p. 42).

Un capitol dens este dedicat manuscriselor și cărților vechi, dintre care multe au dispărut cu prilejul distrugerii mănăstirii în anul 1762, iar altele au fost înstrăinate pe parcurs. Se remarcă faptul că foarte multe cărți de slujbă au fost tipărite la București, Rîmnice, Buzău, Iași, „ceea ce constituie o nouă dovadă a unității noastre naționale și bisericești” (p. 83). Cu icoanele s-a întîmplat același lucru. Multe dintre ele, pictate, chiar de preotul Simeon din Pitești, au dispărut. Cea mai importantă icoană păstrată pînă azi la mănăstire este Maica Domnului „Hodighitria” (îndrumătoare), „exemplu tipic de icoană bizantină din epoca Paleologilor (secolele XIII—XV), care au circulat în Țara Românească și Moldova încă din secolul XV și începutul celui următor” (p. 96). Istoricii de artă au

ajuns la concluzia că datează din secolul XVI, a fost refăcută în secolul XVIII, provine din Țara Românească și a fost dăruită mănăstirii chiar de domnița Zamira. Alte icoane au intrat în colecția preotului Ștefan Crișan (Lipova), fost slujitor al mănăstirii. La Prislop se găsesc și câteva icoane pictate pe sticlă, „de o mare valoare istorică și artistică” (p. 99). Provin din diferite zone ale Transilvaniei (Lancrăm, Scheii Brașovului, Țara Făgărașului, Nicula, Arpașu de Sus).

Ultimul capitol al lucrării se ocupă de alte două mănăstiri hunedorene situate odinioară în apropierea Prislopului: Plosca și Cerna. Despre mănăstirea Plosca primele știri sigure provin de la sfârșitul secolului XVII, deși este mult mai veche. Mănăstirea Cerna este atestată documentar pe la sfârșitul secolului XVI. Autorul are meritul de a sesiza că din această mănăstire a fost ales unul din vlădicii de Vad, Ioan, cunoscut în istoriografia românească cu numele de Ioan Cernea (p. 108).

Importantul număr de documente anexe (pp. 115—161), ilustrația bogată, rezumatul în limbile franceză, engleză și germană, indexurile de persoane, locuri și lucruri încheie această minunată monografie apărută în condiții grafice dintre cele mai bune.

Ne exprimăm convingerea că prin munca anevoioasă și plină de abnegație, prin amploarea documentației și profunzimea analizei, pr. prof. Mircea Păcurariu a realizat încă o valoroasă lucrare de referință, aducând o contribuție deosebit de importantă la cunoașterea trecutului zbuciumat al mănăstirii Prislop, care a avut un rol de seamă în viața bisericească, cea culturală și națională a românilor transilvăneni.

Pr. prof. IONEL POPESCU

Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, 428 pp.

Editura timișoreană „Facla” alătură la seria cărților despre Banatul de altă dată, lucrarea deosebit de valoroasă a istoricului Nicolae Bocșan de la Universitatea din Cluj-Napoca, originar din Bocșa și cunoscut din numeroase articole privind trecutul acestei provincii și din lucrarea *Damaschin Bojincă*, publicată în 1978 tot de editura „Facla”. În *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, este prezentată istoria com-

pletă a Banatului în secolul XVIII — și în primele trei decenii ale celui următor. Elaborată cu riguroasă exigență științifică, cu temeuri într-o vastă documentare, împlinește pentru prima oară și plenar un vechi deziderat, răspunzător cu autoritatea dovezilor incontestabile unei istoriografii ce falsifică realitatea spre a servi interese politice străine.

Lucrarea, cuprinde trei părți: „Epoca luminilor, stat, societate — comunitate” (pp. 7—150), „Cultură și societate” (pp. 151—309) și „Iluminism și națiune” (pp. 310—361), urmate de note (pp. 361—403) și de rezumatul în limba engleză (pp. 404—407). Ea este o sinteză prioritară în literatura istorică asupra complexității vieții românești, puternic afirmată și în această perioadă.

În partea introductivă autorul precizează: „Menționate doar parțial, în cercetări consacrate iluminismului, realizările bănățene se integrează organic în mișcarea culturală a Luminilor românești, argumentând, încă o dată, complexitatea și diversitatea formelor pe care le-a îmbrățișat fenomenul cultural în secolul al XVIII-lea, la noi ca și în plan universal. O sinteză asupra culturii iluministe românești din spațiul bănățean se revendică din această perspectivă globală, a întregului fenomen românesc (...) ce învederează în Banat experiențe și realizări care au marcat pregnant mentalul colectiv, dinamica ideilor și militantismul național. O atare sinteză, nu s-a realizat până acum... Pe traiectul Luminilor, lupta românilor bănățeni pentru libertate și unitate națională s-a integrat mișcării generale românești de autodeterminare, ilustrând încheierea procesului de formare a națiunii moderne” (pp. 5—6). Următoarele pagini (7—15) cuprind caracterizarea densă a ansamblului de împrejurări, cu particularitățile ce le-au generat, într-o viziune nouă, realistă, consecință logică a studierii aprofundate în întregul manifestărilor din acest răstimp, exprimată concis de autor: „Demersul nostru tinde să raporteze mișcarea iluministă la realitățile istorice, economice, sociale, politice și confesionale, descifrându-i receptarea sau respingerea, plierea la diferite niveluri, în ultima instanță efectele ei asupra omului și a societății” (p. 15).

Prima parte înfățișează în 12 capitole (150 pp.) statul, societatea, comunitatea, cu tot ce-i aparține definitoriu: așezările și oamenii, habitatul, populația, țărâniimea, nobilimea, clerul, cnezii, grănicerii, școala și societatea, formarea intelectualității, elitele naționale și privilegiile ilirice cu urmările

lor. Dacă cercetările referitoare la capitolele ce urmează, publicate în diferite periodice, au contribuit la cunoașterea afirmării culturale și naționale românești bănățene, aceste capitole constituie aportul personal al autorului, care reconstituie cea dintâi istorie autentică, vie, a provinciei dintr-un secol în care disputele tendințioase au încercat să acopere adevărul. Adevărul este deplin elucidat de mărturia documentelor din cuprinsul fiecărui capitol menționat, privind aspectul demografic predominant românesc, social și cultural cu prezențe majore.

Partea următoare „Cultură și societate” (158 pp.), sintetizează exhaustiv în 15 capitole, multitudinea aspectelor culturale, cu urmările asupra societății: cultura tradițională, cartea manuscrisă și tipărită, generația Luminilor, tendințele de instituționalizare a culturii prin programe, societății, presă, biblioteci, interferențele europene, temele Luminilor, raționalismul și laicizarea, educație, sociabilitate, iluminism politic, istorie și istorism, cultura limbii și iluminismul și literatura. Cercetate în esențialitatea desfășurării lor cu aceeași competență științifică și rigurozitate documentară, firesc, ultima parte, „Iluminismul și națiunea” (93 pp.), finalizează totalitatea afirmărilor românești în mișcarea națională „care reunește ansamblul comunității românești în lupta comună pentru autodeterminare, pentru unitate și independență, așa cum o propune Revoluția democratică de la 1848” (p. 361).

Din capitolele referitoare la contribuția preoților dată istoriei, rețin câteva momente ce se cer incluse în trecutul nostru bisericesc. Astfel, politica reformistă a Vienei a asigurat preoților „un statut distinct în cadrul societății, recunoașterea calității de reprezentant și conducător al obștii comunitare. Într-o societate preponderent agrară, în absența unei clase mijlocii, alături de elita intelectuală și alte câteva categorii libere, elita clericală își asumă un asemenea rol de conducere” (p. 86), căci „nu se poate nega constituirea unui corp elitar românesc, din reprezentanții clerului de jos și de mijloc (protopopii) și ai fruntașilor români ce gravitau în jurul curților episcopale. Sensibilă la mișcarea culturală sau națională românească, importantă consumatoare de literă tipărită în limba română, formează în prima jumătate a secolului (XIX), o mare parte a publicului cititor românesc... În procesul de constituire a elitei românești, în curs de desfășurare, cle-

rul ocupă un loc important...” (pp. 92, 93).

Statisticile de la începutul secolului XIX, în cele două eparhii bănățene — a Timișoarei și a Virșetului — au cuprins 915 preoți români și 263 preoți sârbi (p. 88). Despărțirea de ierarhia sîrbă, a culturii române de cea sîrbă în cadrul culturii ilire, în condițiile afirmării ideii moderne de națiune, similară cu fenomenul petrecut în Principate între români și greci, între cultura românească și cea grecească, s-a materializat într-o primă etapă în procesul de instituționalizare a Bisericii și școlii pe baze naționale, singurele instituții recunoscute românilor. „Conștiința de sine a românilor formulată succesiv pe plan confesional, cultural și apoi politic, este rezultanta unui îndelungat proces istoric, accelerat în a doua jumătate a secolului XVIII de reformismul luminat care a grăbit disoluția solidarității confesionale în favoarea celei naționale” (p. 142), disoluția popoarelor ortodoxe oprimate, care în noile conjuncturi politice își regăsesc individualitatea în marea mișcare națională și vor lupta pentru libertate, până la victoria finală.

Profesorul Nicolae Bocșan a redat istoriei Banatului un secol de viață românească afirmată major în toate manifestările ei, cu aspirațiile comune tuturor românilor.

Prot. ION B. MUREȘIANU

W. Nyssen, *Harle der Erlösung. Aus dem ostkirchlichen Studengebet von Weihnacht und Epiphanie (Harla mîntuirii. Din cultul Bisericii răsăritene de la Crăciun și Bobotează)*, Luthe-Verlag, Köln, 1986, 65 pp.

Semnata de W. Nyssen, lucrarea prezintă o culegere de piese din cultul Bisericii Ortodoxe, legate de sărbătoarea Nașterii Domnului și cea a Botezului sau Epifaniei, însoțite de o introducere (pp. 9—18), în care autorul aruncă o privire comparativă asupra a ceea ce înseamnă aceste sărbători în cultul Bisericii răsăritene și apusene. Ideea de bază este reliefaarea modului în care Biserica Ortodoxă a reușit să păstreze nealterat, până astăzi, tezaurul de învățătură al Bisericii primare, cuprins în cîntările de la slujbe bisericești prilejuite de Nașterea și Botezul Domnului. În carte sînt prezentate excerpte din piesele de cult ale slujbelor de Crăciun și Bobotează (condace, catisme, icoase, prochimene, etc.), autorul oprindu-se cu precădere asupra celui de al cincilea

imn al Sfântului Efrem Sirul de la Nașterea Domnului (pp. 24—31) canonul lui Cosma de Maiume (pp. 32—36) și canonul iambic al lui Ioan Monahul (pp. 37—41), toate legate de sărbătoarea Nașterii Domnului. Cu privire la Botezul Domnului, autorul ne prezintă, de asemenea, o culegere de astfel de piese, insistând asupra canonului lui Cosma Călugărul (pp. 53—57), ca și asupra altor imnuri ale Sfântului Efrem Sirul (pp. 58—62).

În ceea ce privește Nașterea Domnului, autorul remarcă faptul că, spre deosebire de Apus — unde s-a impus „perioada Adven-ului” (cele patru săptămâni premergătoare Nașterii) — în Răsărit s-a impus postul de șase săptămâni de pregătire în vederea sărbătoririi. Acest post, în timpul căruia e cuprinsă și sărbătoarea „Intrării în biserică a Maicii Domnului” (21 noiembrie), reprezintă — în legătură cu Preacurata Fecioară Maria — perioada în care se face pregătirea „vasului ales” pentru primirea Logosului divin. Biserica apuseană sărbătorește și ea în aceeași zi intrarea în biserică a Maicii Domnului, numind-o, însă, „Ziua de pomenire a iubitei noastre Doamne în Ierusalim” (Gedenkttag unserer Lieben Frau in Jerusalem), dedicând-o sfințirii unei biserici a Sfintei Fecioare în Ierusalim în secolul VI (pp. 9—10).

Nașterea Domnului Iisus Hristos reprezintă — așa cum remarcă autorul — deschiderea drumului spre îndumnezeire (p. 11), dar și aducerea întregului cosmos într-o nouă relație cu Creatorul (p. 13). Tot — ceea ce este vechi, tot ceea ce era neîmplinit în Vechiul Testament, capătă un nou sens, un nou chip plin de lumină în Hristos (pp. 13—14).

Dacă la sărbătoarea Nașterii Domnului, în cultul ortodox e scoasă în evidență în special „deșertarea” Fiului lui Dumnezeu, la Bobotează se reliefează în special coborârea Sa în apa Iordanului, cu un semn transformator al venirii între oameni. Și dacă în Biserica romano-catolică, Botezul lui Hristos ocupă în ultimul timp un loc secundar, Biserica răsăriteană vede în această „taină” semnul hotărâtor al dumnezeieștii Epifanii, întrucât tocmai acest eveniment reprezintă în sfânta Scriptură mărturia Sfintei Treimi (Tatăl grăiește, Fiul se botează, iar Sfântul Duh se arată în chip de porumbel). Evenimentul Botezului Domnului ne prezintă, de asemenea, mărturia întrepătrunderii cerului și pământului, prin venirea Fiului lui Dumnezeu (p. 15).

Tocmai în textele epifanice ale Botezului lui Iisus se arată — în cultul Bisericii ortodoxe — că întruparea Fiului lui Dumnezeu are un sens cosmic ce oferă credinciosului posibilitatea ieșirii din sfera „micilor perspective ale cotidianului” (p. 15). La Bobotează, înaintemergătorul Ioan vede pe Fiul venind să se boteze, fiind cuprins de bucurie și de un tremur. Acum „cerul se apleacă, își pleacă capul sub mîna Botezătorului”. Dacă astăzi apele, și odată cu ele toate apele lumii, sînt binecuvîntate, în aceasta se arată „înnoirea lumii prin venirea Fiului lui Dumnezeu” (idem).

Prin însăși leptul că Fiul lui Dumnezeu intră în contact cu pămîntul și se leagă de el, ni se reliefează că venirea Sa nu atinge doar rațiunea omului, ci pe omul întregimeii sa, ca ființă spirituală și trupească. Atunci cînd omul coboară cu Fiul în apa Iordanului, el primește de la Hristos iluminarea, așa cum se arată în imnurile epifanice (p. 16).

Teologia Nașterii Domnului și Epifaniei, în care este reliefați filiația divină a lui Iisus Hristos și chenoza Sa, scoate în evidență tocmai înălțarea omului și este cunoscută în Biserica Ortodoxă sub numele de *Teologie a participării* (Theologie der Beteiligung). Ea este vizibilă cu pregnanță în imnurile Sfântului Efrem Sirul (p. 18).

Deschiderea promovată de acest profesor de Teologie din Köln spre învățătura ortodoxă, teaurizată în cultul ei, păstrat nealterat încă din perioada apostolică, denotă cu prisosință actualitatea tezaurului cultic ortodox, păstrat intact pînă astăzi, spre deosebire de cel apusean, care — în tendința de „actualizare” permanentă — a sărăcit, pierzînd mult din duhul și substanța lui apostolică.

Interesul crescut, manifestat pentru cultul nostru ortodox, oferă premise sigure pentru un dialog cît mai rodnic cu Biserica apuseană. Din această perspectivă ecumenică lucrarea are o importanță aparte nu numai în sine, ci și ca o dovadă a prețuirii de care se bucură Biserica noastră dreptmăritoare, păstrătoare fidelă a valorilor creștinismului apostolic.

Diacon. prof. NICOLAE ACHIMESCU

Helga Anschütz, *Die syrischen Christen vom Tur 'Abdin* (Creștinii sirieni de la Tur 'Abdin), Würzburg, 1985, 258 pp.

Subintitulată „O populație paleocreștină între statornicie, stagnare și dezmembrare”,

cartea este de fapt volumul purtând nr. 34 al unui serial inaugurat sub genericul „Creștinismul oriental”.

Creștinii sirieni de la Tur Abdin definesc o populație demnă de admirație: folosesc până astăzi la sfânta liturghie — unii chiar și în graiul obișnuit — limba vorbită de Insuși Mîntuitorul Iisus Hristos în activitatea Sa pămîntească, limba aramaică. Tipul antropologic aramaic (unii spun încorect „asirian”) poate fi întîlnit în sensul cel mai autentic la creștinii sirieni de la Tur Abdin. Prin „Tur Abdin” se înțelege acea zonă din sud-estul Anatoliei, mărginită cu Iracul și Siria și aflată în interiorul teritoriului limitat de orașele Mardin — Savur — Hasankef — Cizre și Qamichliye. În mijlocul acestui teritoriu se află orașul Midyat.

Diatorită faptului că acești creștini sirieni din sud-estul Turciei de azi se află de peste un mileniu sub dominația Islamului atotputernic și deoarece în cursul vremii au fost hărțuiți, jefuiți și uciși în special de curzii fanatici (și aceasta pînă în anul 1980!), ei trăiesc o viață extrem de retrasă, într-o adevărată claustrare, și nu se împrietenesc ușor cu alții, chiar dacă aceia, sînt creștini.

Hilga Anschütz, colaboratoare a Institutului „Goethe!” din Marburg, a efectuat mai multe călătorii la Tur Abdin, spre a studia la fața locului populația siriană existentă încă acolo. A cunoscut oameni simpli, dar și preoți, episcopi și chiar pe fostul mitropolit Hanna Dolapönü din Mardin (+ 1969). Rodul repetatelor ei călătorii, al unei munci susținute și de atentă documentare științifică este această carte valoroasă pe care o prezentăm. Autoarea crede că dezmembrarea comunităților creștine siriene din Tur Abdin se face cu o asemenea repeziune, încît în două decenii ele vor fi ca și dispărute, ceea ce a determinat-o să abordeze acest subiect.

În capitolul introductiv sînt prezentate izvoarele, literatura și metoda de lucru. Autoarea a reproduș opinile clericilor, a înregistrat povestiri, imnuri, rugăciuni și părți din sfînta liturghie (în aramaică, în limba siriană veche, în „turoio” — un dialect sirian local, în „mardin” — un dialect arab, și în curdă).

În prezent, creștinii sirieni sînt împărțiți în două fracțiuni mari — de vest și de est — și grupați de asemenea în cîte două confesiuni. Din prima fracțiune fac parte: Biserica ortodoxă siriană sau Patriarhia Antiohiei (cu aproximativ 300.000 credincioși în Orientul apropiat și cu milioane de cre-

dincioși în ambele Americi — a se vedea și revista „Mitropolia Banatului” nr. 11—12/1984, p. 780); Biserica siriană uniată (cu aproximativ 20.000 credincioși răspîndiți în lume) și respectiv Biserica maronită-uniată din Liban și Siria (cu un total de un milion de credincioși). Frațiunea siriană „de est” cuprinde Biserica nestoriană (cu aproximativ 150.000 credincioși răspîndiți) și Biserica caldeană uniată (cu aproximativ 500.000 credincioși răspîndiți). Asimilarea sirienilor emigranți este deosebit de mare — constată autoarea.

Cap. II intitulat „Tur Abdin” (în traducere „Muntele robilor lui Dumnezeu”) prezintă descrierea geografică a teritoriului, stiri tradiționale despre spațiul respectiv, schimbările intervenite în structura populației, în relațiile economice și sociale, descrierile oferite de călătorii străini.

În cap. III, cel mai mare ca întindere și intitulat „Creștinii sirieni din Tur Abdin”, autoarea dezbate poziția acestei grupări religioase în mediul predominant islamic, tendințele ei de adaptare, tipurile de bază ale așezărilor siriene, situația economică și socială a creștinilor sirieni față de vecinii lor musulmani, biserici și mănăstiri păstrătoare ale tradiției și expresie a rezistenței sociale, religioase și naționale.

Comparativ cu anul 1967, cînd autoarea a efectuat prima călătorie în acea regiune, populația siriană a scăzut simțitor, numeroase sate fiind repopulate cu locuitori curzi musulmani. Creștinii curzi nu există — scrie H. Anschütz. Deși au fost semnalati de călătorii străini, aceștia nu sînt decît tot creștini sirieni care au preluat limba curdă. Majoritatea creștinilor sirieni vorbesc dialectul „turoio”, dar există și unii dintre ei care vorbesc un dialect arab (în Mardin — în apusul teritoriului și în Idil — în răsăritul teritoriului), sau alții limba curdă (în nordul Kerburan-ului). Nici Biserica lor nu s-a putut sustrage asimilării. Deja în evul mediu au existat manuscrise siriene cu caractere siriene, dar în limba arabă. Mai nou există Evangheliile cu litere siriene, dar în limba curdă, ca și scrieri religioase în limba turcă. Limba turcă a fost preluată foarte ușor de urmașii emigranților la Istanbul. Vechea limbă siriană, limba inițială a Bisericii siriene, este predată de un „malphono” (învățător bisericesc) și numai în puținele școli mănăstirești. În zilele noastre, viața religioasă a sirienilor din Tur Abdin se concentrează în cîteva mănăstiri (de fapt mănăstiri există mai multe, dar ele sînt părăsite). Puținii călugări

(monahiile sînt și mai rare) se mută periodic dintr-o mănăstire în alta, spre a putea sluji întregii comunități siriene și pentru ca un mic număr de băieți să poată învăța limba siriană veche, cîntarea psalmilor și tradiția bisericească. Ca o curiozitate locală, autoarea arată că la mănăstirile siriene vin și pelerini musulmani.

Fiecare așezare locuită de creștinii siriene are cel puțin o biserică — uneori mai multe — construite în veacurile precedente. Există și manuscrise religioase, redactate în „estrangelo” (siriană veche), „serto” (siriană de apus) și „karsuni” (arabă cu caractere siriene). Cele mai vechi manuscrise sînt ascunse de posesori, ca niște talismane de preț; cele mai noi — unele din ele datînd din secolul XVII! — se află încă în uzul liturgic cotidian.

Există astăzi la Istanbul o însemnată colonie de creștini siriene, dar aflată totuși în descompunere, datorită pierderii treptate a limbii străvechi și emigrărilor. În cadrul eforturilor pentru organizarea acestei „diaspore” se numără și recenta inaugurare a mănăstirii „Sf. Efrem” și respectiv a unei eparhii la Glane-Losser (Olanda), precum și organizarea unui seminar teologic pentru pregătirea clerului sirian — măsuri destinate să revitalizeze spiritualitatea siriană atât de încercată în veacuri întregi de restriște.

Dr. GERHARDT HOCHSTRASSER

Marin Voiculescu, *Gîndirea aforistică în cultura românească*, București 1986, 264 pp.

Cartea conține o serie de 23 micromonografii, în care se trec sub ochii cititorului valori spirituale de vîrf ale națiunii noastre, în multiplele lor forme de manifestare, de la filosofic și sociologic, la politic, etnic, și estetic.

În ordine alfabetică, autorul tratează gînditori de valoare, precum Petre Andrei, Lucian Blaga, Petre Botezatu, Vasile Conta, Mihail Eminescu, Mircea Florian, Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, Atanasie Joja, Titu Maiorescu, Simeon Mehedinți, Grigorie Moisi, P.P. Negulescu, Octav Onicescu, Vasile Pârvan, Ion Petrovici, Mihail Ralea, C. Rădulescu Motru, D.D. Roșca, Nicolae Titulescu, Tudor Vianu, A.D. Xenopol și Ștefan Zeletin.

În mod obișnuit, aforismul este exprimarea unui adevăr într-o formă sentențioasă.

Cartea tratează gîndiri aforistice în opera personalităților de mai sus.

Autorul constată că gîndirea aforistică este mult întîlnită la *Petre Andrei* mai ales atunci cînd e vorba de fericire și dreptate. El pornește de la premisa că „toți oamenii tind către fericire, dar nu toți o concep la fel”. El arată că mobilul tuturor acțiunilor este eternul spre mai bine tendința către o stare de mulțumire a vieții, către fericire. Căutarea fericirii este o goană care n-are nimic comun cu egoismul. Cauza nefericirii constă în esența nemulțumirii de a stagna individual și deopotrivă ca specie. Izvorul fericirii este concordanța sufletului cu sine însuși și cu mediul morali-social. Dar la aceste forme nu se ajunge numai printr-un urcuș material, ci și printr-unul spiritual, valoric.

Autorul „Spațiului mioritic” a onorat inimitabil gîndirea aforistică românească. *Lucian Blaga* fiind un adevărat stilp al ei de rezistență. Am putea spune că întreaga operă blagiană este o expunere metaforică. Spre exemplu: „Copilăria este în inima tuturor vîrștelor”, „adevărată energie morală a cuiva, o putem cunoaște și din tăria cu care ține la niște principii morale”, „Dragă-mi este dragostea, mare face inima”.

Filozoful *Petre Botezatu* este și el autorul a numeroase aforisme. Ca om al sintezelor, avea în acest sens originale sugestii. Astfel, completînd îndemnul lui Heliade Rădulescu „Scrieți băieți, numai scrieți!”, *Petre Botezatu* zice: „Scrieți corect băieți, numai corect!” În altă parte, scrie: „E grea meseria de om”.

Vasile Conta, care a fost de o rară fecunditate spirituală, mărturisea că „Ideile mari” pornesc totdeauna din „suflete mari”, sau „vorbele fiind ușoare, nu te pot lovi, faptele însă, te rănesc și chiarucid”; „cel ce caută satisfacție prin răzbunare își golește sufletul de orice demnitate, arătîndu-i mîcimea lui”. Același gînditor consideră istoria drept „cartea unde timpul își scrie părerile și impresiile sale”.

Marele geniu *Eminescu* a fost deopotrivă un geniu al cugetării, un munte al aforisticii românești.

În versurile sale aforistice există multe pîlde de subtilitate a gîndirii: „Iar în lumea asta mare, noi copii al lumii mici”, „ceea ce nu e nu simte dureri, și multe dureri-s puține plăceri”, „oamenii nu se deosebesc atît prin ceea ce zic, cît și prin ceea ce fac”.

În galeria gînditorilor români un loc de frunte îl ocupă *Mircea Florian*, care a lăsat o puternică moștenire aforistică, precum

Dimitrie Gusti care a lansat deviza: „Dacă există o viață a cărții există și o carte a vieții și a citi în cartea vieții este tot atât de important ca și a cunoaște viața cărții.

Istoricul *Nicolae Iorga*, revendicat de atâtea ramuri ale culturii, este tot așa de venerat și prin reflexiile sale aforistice. Deosebit de gustate sînt aforismele: „Norocul e pîrghie lenei”; „Înțelepciunea este pentru suflet ceea ce este sănătatea pentru trup”; „unii nu pot mesteca și vreau să muște”; „gîndul morții să-ți slujească în orice clipă pentru a înțelege prețul vieții”; „moartea cea bună e aceea cînd nu-ți pare rău că ai trăit-o”.

Logicianul și filozoful *Atanasie Joja*, și criticul literar *Titu Maiorescu* pot reține și ei atenția pe tema aforisticii.

Un alt erudit om de cultură este recunoscutul geograf *Simeon Mehedinți*. Citind paginile dedicate lui, stăruie în gînd îndeosebi: „Altă creștere”, „Poți fi om deplin fără a fi creștin”, „Către noua generație”. În „Civilizație și cultură” putem citi că „o generație mai bună nu poate ieși decît din școala iubirii”, sau: „Numai iubirea pentru alții ne poate învăța cum să ne iubim pe noi înșine”.

Multe alte personalități ar putea intra în istoria aforisticii. *Marin Voiculescu* îi înșiră pe *Grigorie Moisil*, *P. P. Negulescu*, *Octav Onicescu*, *Vasile Pârvan*, „un soare timpuriu în istoria noastră, în cultura carpato-danubiano-pontică”.

În lumina lucrării lui *M. Voiculescu*, *Ion Petrovici* face parte dintr-o pleiadă de gînditori, care au lăsat adînci și originale urme în cultura noastră, ca și *Mihail Ralea*, prin inteligența lui de excepție, sau *C. Rădulescu-Motru*, filozof și psiholog, gînditori români cu un dezvoltat simț al mîndriei naționale, autorul lucrărilor „Românismul”, „Catehismul unei noi spiritualități” ș.a.

Între oamenii care nu pot muri, autorul îi include pe filozoful *D. D. Roșca*, *Nicolae Titulescu*, „omul cu faimă mondială a marelui diplomat”, *Tudor Vianu*, estetician și filozof care a făcut epocă în multe genuri și care a îmbogățit gîndirea aforistică. Dintre ele notăm cugetările: „Valorile morale sînt scopuri ale vieții”; „fidelitatea este o formă a onoarei”; „a iubi, a sluji, a se devota — iată cele trei verigi ale rațiunii morale”.

A. D. Xenopol, istoricul filozof și *Ștefan Zeletin*, autorul „Evangheliei naturii”, încheie ciclul de micromonografii.

Din toate micromonografiile acestea se desprinde contribuția la aforistica românească, actualitatea și frumusețea gîndirii românești.

Bine gîndită, frumos scrisă, cartea lui *Marin Voiculescu* — un creator original și competent — merită atenția și recunoștința cititorilor săi.

Pr. prof. NICOLAE NEAGA

„ULTIMA ZI A UNOR EROI“

Sub titlul de mai sus, preotul pensionar Ioan Marchitan din Hunedoara continuă să-și depeze caierul amintirilor, început în urmă cu doi ani, oferindu-ne un alt crimpel, interesant și sugestiv, din bogata sa experiență de viață, din cele văzute și trăite în urmă cu mai bine de patru decenii.

Remarcasem cu prima împrejurare „incontestabilul său talent de povestitor“ (revista noastră nr. 3—4/1985, p. 277) și ne face plăcere să constatăm că aceleași calități i-au fost surprinse recent și de revista „Tribuna“ din Cluj (nr. 7/12 februarie 1987, p. 7), care i-a publicat „Fragmente despre ororile războiului“. În prelungirea lor, părintele Marghitan evocă un alt episod, cutremurător, petrecut la scurtă vreme după declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, dar înainte de instaurarea primului guvern revoluționar-democratic, la 6 compunere, dar care căutase să oprească cu orice preț accesul real al întregului nostru Martie 1945. Au fost câteva luni aspre, de marasm al unui regim aflat într-o rapidă descompunere, dar care căutase să oprească cu orice preț accesul real al întregului nostru popor la puterea politică. Evocând o frântură din atmosfera vremii de atunci, atât de încărcată, autorul rîndurilor de mai jos ne mai spune ceva: că printre eroii neamului nostru se numără și cei ce și-au sacrificat viața pentru mai binele întregului popor, în zorii celei mai luminoase epoci din istoria pămîntului românesc, a României socialiste contemporane.

Dar, să-i dăm cuvîntul părintelui Ioan Marchitan, mulțumindu-i și de această dată pentru atenția cu care ne onorează:

„Mă aflu în orașul Caracal, pe atunci capitala fostului județ Romanați. Grozăviile războiului erau resimțite de toți. În timpul liber îmi plăcea să stau de vorbă cu oamenii care povesteau despre front, trecînd prin diferite lupte spre binele țării, al nostru al tuturor, pentru înfrîngerea definitivă a hitlerismului și fascismului.

„Îmi aduc aminte că adeseori după 23 August 1944, în serile libere, plecam împreună cu soția mea în satul Grozăvești, situat la cîțiva kilometri de Caracal, unde stăteam de vorbă cu un om numit Jean Dobrescu, ce locuise pe atunci într-o casă modestă, după ce recent se înapoiasse din lagărul de la Tîrgu Jiu. Avea un dar de mare povestitor și ne încînta întotdeauna cu cuvintele lui.

„Devenisem buni prieteni. Dar într-o zi a anului 1945 — îmi aduc bine aminte că la cîrma țării se afla, ca prim-ministru, generalul Rădescu — treceam alături de soția mea pe strada unde se afla clădirea fostei reședințe de județ, a prefecturii. Ne-am oprit, deoarece în urma noastră venea un grup de aproximativ 40 de manifestanți întonînd cîntece patriotice. În fruntea lor l-am observat pe Jean Dobrescu, persoană care era firesc să ne rețină atenția, cu atât mai mult cu cît întîlneam instantaneu un bun prieten. În fața fostei prefecturi, grupul s-a oprit scandînd lozinci.

„Atrăși de acea manifestație, mai ales că ne-am revăzut și prietenul, ne-am încadrat în grupul lor. Deodată, s-a auzit din clădire o rafală scurtă de mitralieră. Eu și soția mea am rămas pe loc, aproape fără să ne dăm seama ce se întîmplă. Apoi, spre surprinderea noastră, am văzut la ușa clădirii un om căzut; ne-am luat curaj să ne apropiem de el. Era Jean Dobrescu, fără suflare. Ajutorul a fost de prisos. Viața i se stinsese. În timp ce-l cercetam, în dorința de a-i întinde, totuși, o mîină de ajutor, am observat că soția mea nu mai este lingă mine. Se afla la un alt căzut, odată cu Jean Dobrescu, care se țira pe asfaltul străzii numai în coate, picioarele fiindu-i zdrobite. M-a strigat și pe mine. Ajuns lingă rînit, am încercat, împreună cu soția, să-l ridicăm. Dar s-a auzit o nouă rafală scurtă de mitralieră. De data aceasta era îndreptată spre noi; am auzit vijliiul cartușelor. Ne-am refugiat în grabă, mai întîi în curte și apoi în clădirea apropiată.

„Anii au trecut, pașii vieții ne-au purtat pe alte meleaguri ale țării, în Ardealul nostru strămoșesc. N-am revenit în Caracal decît în anul 1978. Am trecut pe aceeași stradă doi triste amintiri, dar am văzut atunci la ușa acelei clădiri o placă în amintirea celor doi căzuți în luptă: era placa cu numele celor doi eroi.

„La citirea acelei plăci, am văzut izvorînd din ochii soției o lacrimă. Erau lacrimi pentru prieteni, pentru eroi“.

la ora performanțelor. Energii recuperate, energii economisite. „Unitate” pentru agricultură. În ajutorul agriculturii. Unitate sanitară modernă. Un cartier cât un oraș. Muzee „mărunte”. — — — 94

CRONICA BISERICESCĂ

Alegerea și instalarea noului patriarh al Alexandriei. În vizită la confracții de peste hotare. O nouă „Masă Rotundă” închinată păcii. Hotărâre comună. Acțiune a Conferinței Creștine pentru Pace. Sesiune a Comisiei teologice a C.C.P. Aspră critică a experiențelor nucleare americane. Reprezentanți ai Societăților biblice unite oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române. Întrunire a Biroului CIHEC. Valoroasă inițiativă ortodoxă. Campanie anti-drog. Cerere de sancțiuni împotriva Republicii Sud-Africane. Criza celibatului clerului din Indonezia. — — — — — 98

NOTE ȘI COMENTARII

† ANTONIE Mitropolitul Ardealului: Ortodoxia și Mișcarea ecumenică. Speranțe și dificultăți. — — — — — 105
Dr. VIOREL ȚIGU: „Sfântul Gellert” în postură de „cal troian”. — 106

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

De la Postul Mare la Învierea Domnului. Vizite canonice. Binecuvântare de capelă parohială. Preotul în viața morală a societății de astăzi. Preocupări duhovnicești. Preocupare pentru activitatea misionară. Grijă pentru cîntarea bisericească. Revista „Mitropolia Banatului” în dezbaterile clerului. Lucrări de înfrumusețare la catedrala mitropolitană. Spre veșnică pomenire. — — — — — 108

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului

Sfintele sărbători ale Paștilor. Vizita Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae la Arad. Slujiri arhieresti. Tundere în monahism. Prima conferință preoțească din anul 1987. Prima serie de cursuri misionare. Organele parohiale și rolul lor misionar. Adormit în Domnul. — — — — — 114

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lupta împotriva deznăționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, după acte, documente și corespondență inedite*, Sibiu, 1986 (I. B. Mureșianu); Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria mănăstirii Prislop*, Arad, 1986 (I. Popescu); Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986 (I. B. Mureșianu); W. Nyssen, *Harfe der Erlösung. Aus dem ostkirchlichen Stundengebet von Weihnacht und Epiphanie (Harfa mîntuirii. Din cultul Bisericii răsăritene de la Crăciun și Bobotează)*, Köln, 1986 (N. Achimescu); Helga Anschütz, *Die syrischen Christen vom Tur'Abdin (Creștinii sirieni de la Tur Abdin)*, Würzburg, 1985 (G. Hochstrasser); Marin Voiculescu, *Gîndirea aforistică în cultura românească*, București, 1986 (N. Neaga). 119

POȘTA REDACȚIEI

„Ultima zi a unor eroi”. — — — — — 132

52419